

Genel Yayın Sıra No: 152
2009/18
Cep Kitaplığı: XLIX
ISBN No: 978-605-5614-07-2

Yayına Hazırlayan
Av. Celal Ülgen - Av. Coşkun Ongun

Kapak
Can Eren

Kapak Fotoğrafi
Lozan Mübadilleri Vakfı Arşivi

Tasarım / Uygulama
Referans Ajans
Tel: +90.212 347 32 47
e-mail: info@referansajans.com

Baskı
Sanat Matbaacılık
Medya ve Reklam Hizm. San. Tic. Ltd. Şti.
Hattat Halim Sokak No:13
Balmumcu - Beşiktaş / İstanbul
Tel: +90.212 267 04 23
e-mail: as@sanatmatbaacilik.com

Birinci Basım: Ekim 2009

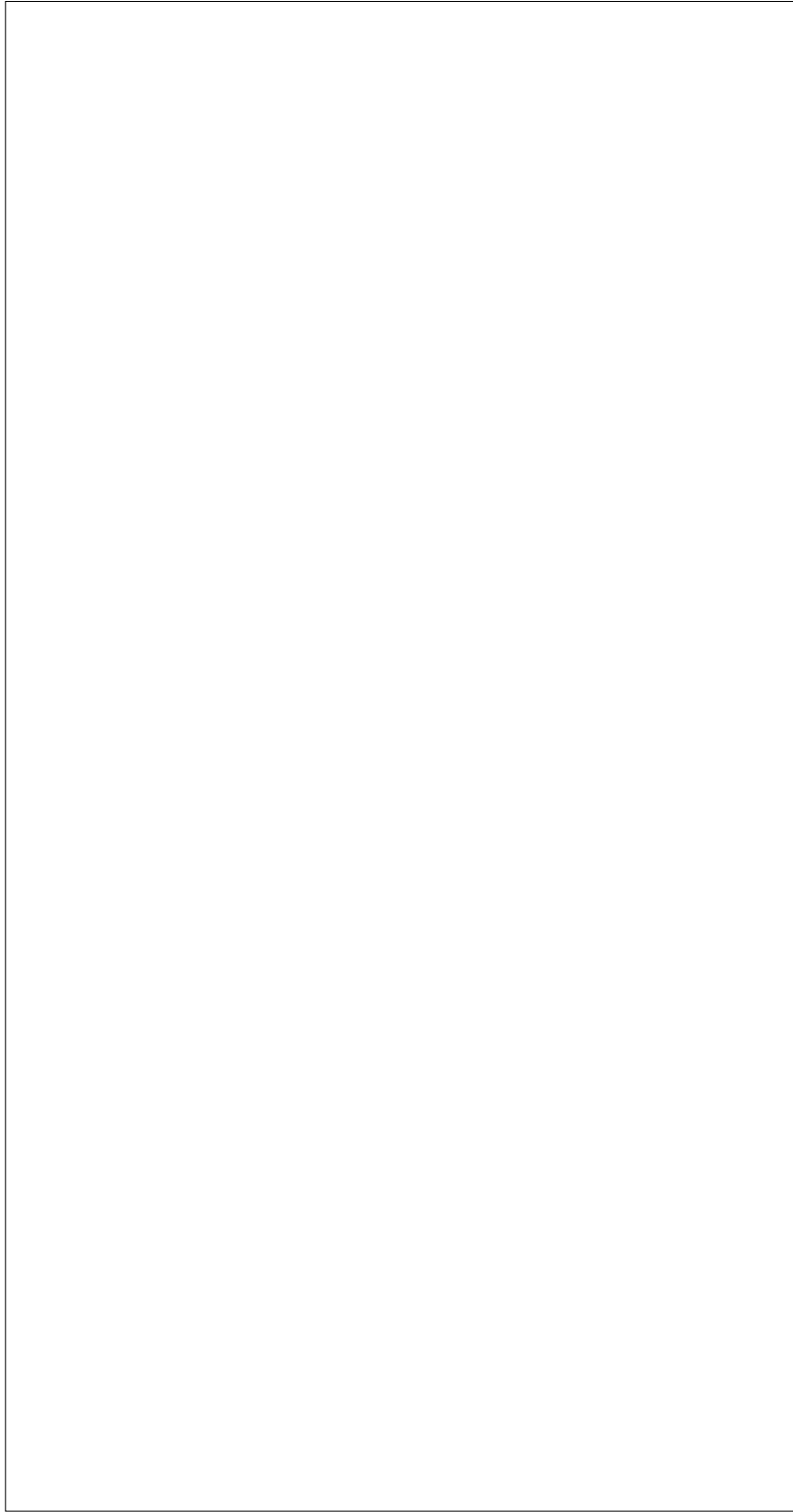
İstanbul Barosu Yönetim Kurulu Kararıyla 2.000 adet basılmıştır.

İstanbul Barosu

MÜBADELE
ve
RUHBAN OKULU

İSTANBUL BAROSU YAYINLARI
İstiklal Caddesi Orhan Adli Apaydın Sokak
Baro Han Beyoğlu / İstanbul
Tel: (0212) 251 63 25 (pbx)
Faks: (0212) 293 89 60
dergi@istanbulbarosu.org.tr

İÇİNDEKİLER

BİRİNCİ BÖLÜM

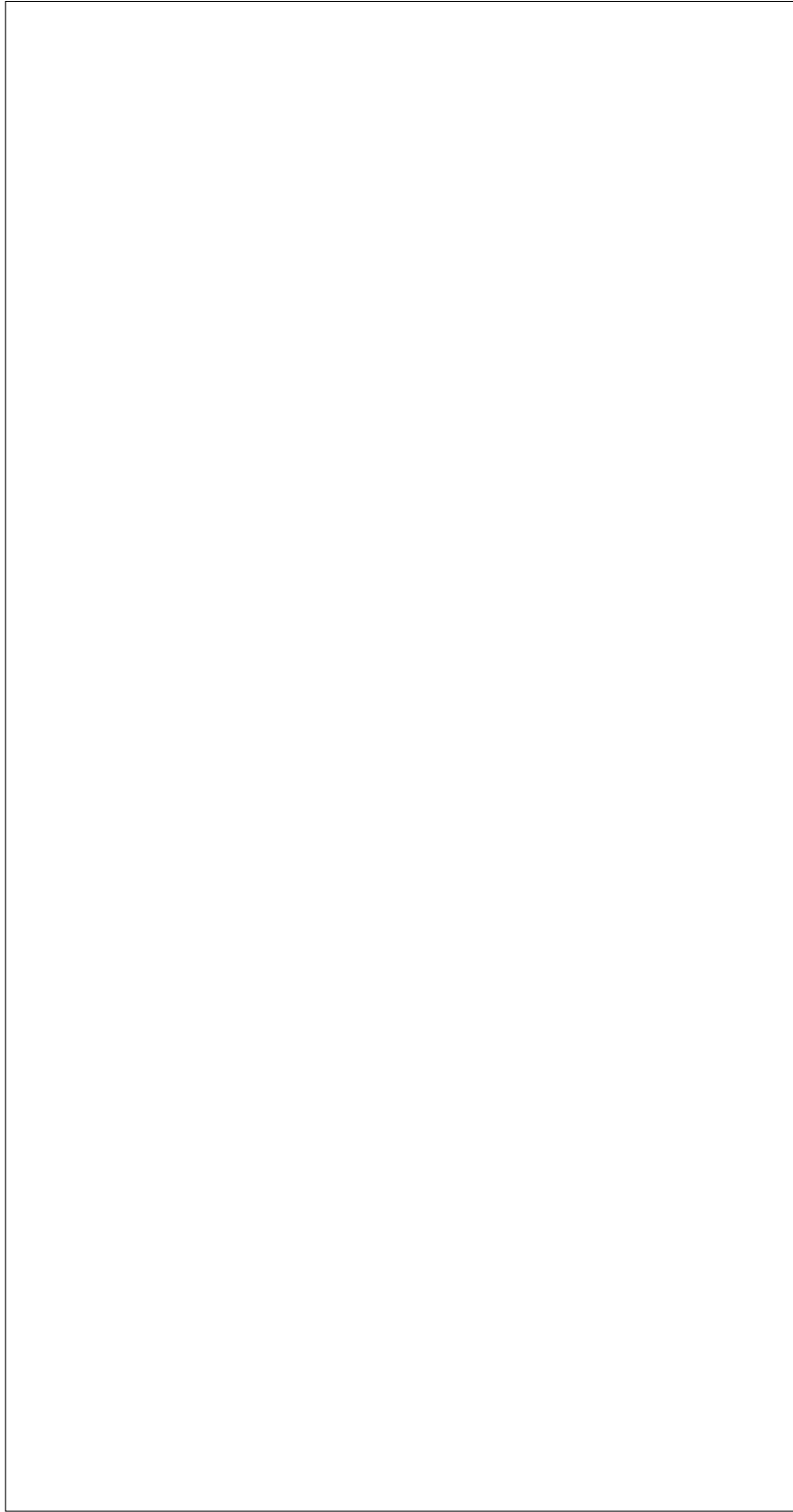
Bireysel, Toplumsal ve Hukuksal Açıdan Mübadele

Yayın Kurulu'ndan	9
Av. Hüseyin Özbek	11
Av. Muammer Aydın	11
Prof. Dr. Engin Berber	18 - 57 - 58 - 68
Taner Baytok	29 - 63
Çimen Turan	39 - 65
Turgay Bostan	47 - 72

İKİNCİ BÖLÜM

1844'den Günümüze Heybeliada Ruhban Okulu

Av. Hüseyin Özbek	79
Av. Muammer Aydın	79
Prof.Dr. Mümtaz Soysal	87 - 130
Prof.Dr. Sibel Özel	101 - 130 - 134
Yiğit Bulut	120 - 129 - 132

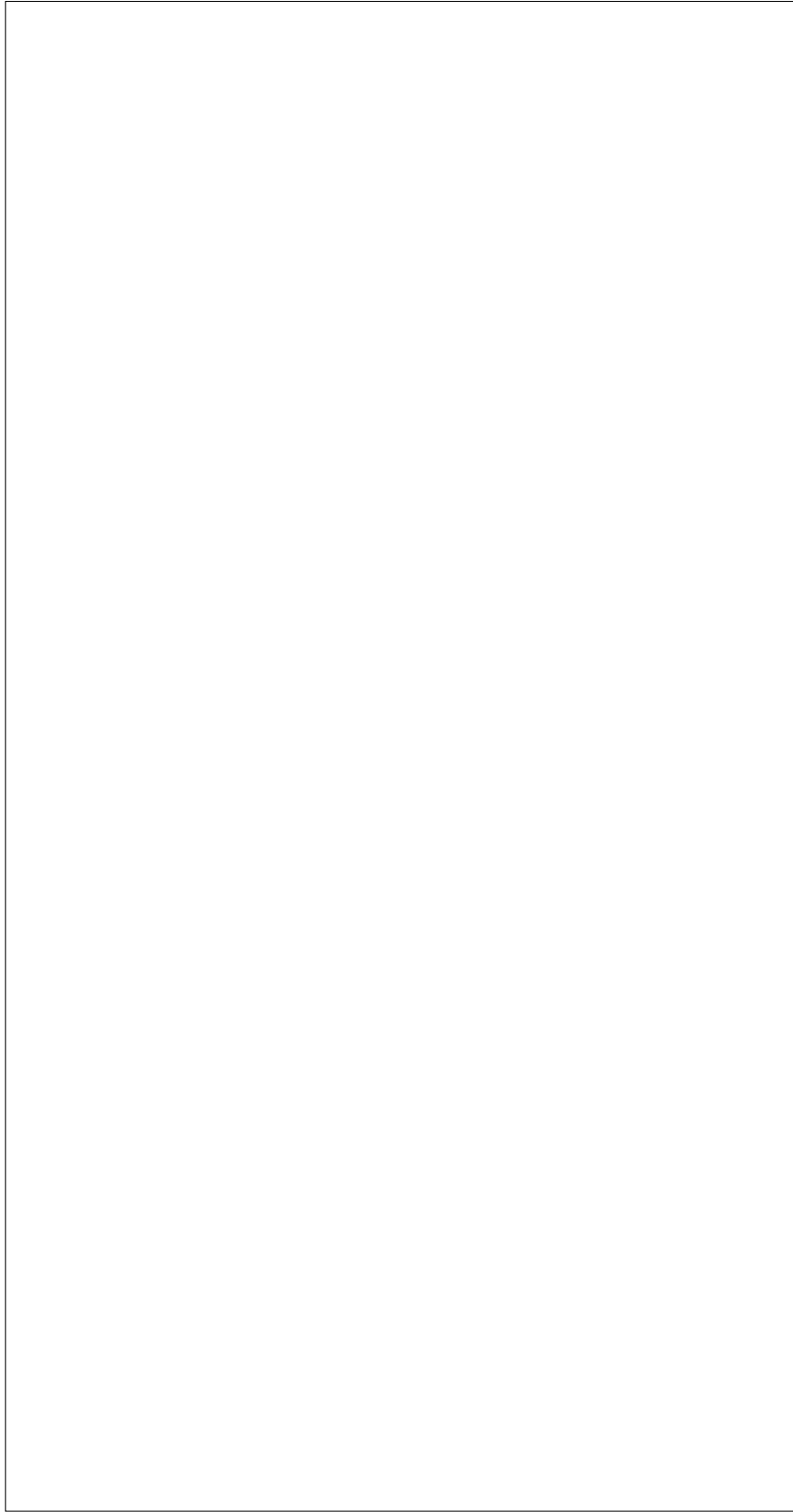
İstanbul Barosu

Panel

BİREYSEL TOPLUMSAL ve
HUKUKSAL AÇIDAN
MÜBADELE

İstanbul Barosu Orhan Adli Apaydın
Konferans Salonu

29 Haziran 2009

YAYIN KURULU'NDAN

«ki farklı konuyu ele alan bir kitapla karflınzdayız. Konular farklı ancak birbirleriyle olan bağlar bakımından bir bütünsellik içeriyor.

Lozan Antlaşması sonrası Türkiye ile Yunanistan arasında yapılan anlaşma çerçevesinde iki ülkede farklı etnik yapıdaki insanlar, yaşadıkları topraklardan ayrılarak bir başka ülkeye göç etmek zorunda kaldılar.

Acılar, özlemler, umutsuzluklar...

«ki tarafta da derin acılar yaşandı, kolay değildi doğup büyülen yerlerden göç etmek; yeni bir dünyada yeni bir hayat kurmak...

Kurtuluş Savaşı'nın sürdürüldüğü yıllarda Anadolu'da yaşayan Rumlar, iflgalci Yunan ordusunu alkışlayıp kimisi onların safında silahlı mücadeleye girilirken, Rumeli'de yaşayan Türkler, kendilerini bekleyen geleceğe odaklanmıfltı; Rumların aksine hiç biri yaşadığı ülkeye silah dövmemıfltı.

Yine de keflke hiç kimse yerinden yurdundan ayrılmak zorunda kalmazdı. Etnik farklılıklar ayrılmaya, bölünmeye neden olmasaydı. «nsan öne çıksaydı; «nsanlık kazansaydı...

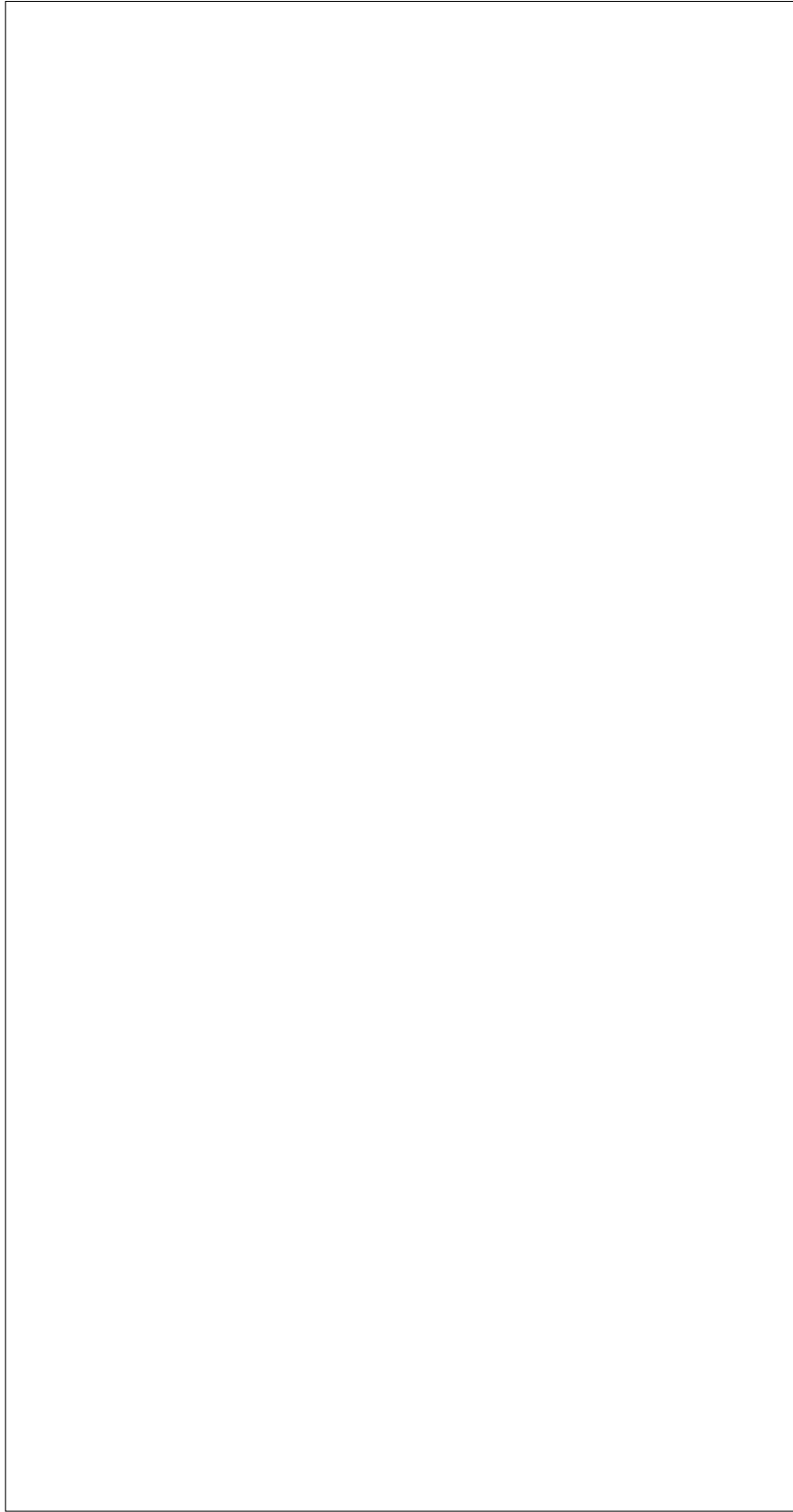
Mübadelenin tüm yönleri bu kitapta uzmanlar tarafından ayrıntılarıyla ele alındı.

Heybeliada Ruhban Okulu da ABD ve AB'nin dayatmasıyla açılacak gibi görünüyor. Bu okulun hukuki durumu da yine uzmanlarınca irdelendi.

Meslektaşlarımızın bu kitapla her iki konuda da aradıklarını bulacaklarına inanıyoruz.

Yeni bir yayında bululmak umuduyla...

Av. Celal ÜLGEN
Yayın Kurulu Başkanı

AÇILIŞ

Av. HÜSEYİN ÖZBEK

İstanbul Barosu Yönetim Kurulu Üyesi

Değerli konuklar, sevgili meslektaşlarım; İstanbul Barosu olarak bir etkinlikle yine karşınızdayız:

Mübadele deyince bu başlık eksik gelebilir, belli bir anlam çağrışımı yapmaya-bilir, ama değerli katılımcıların sunumlarıyla herhalde mübadelenin tarihsel perspektifi, kronolojisi, bugün için taşıdığı anlam çeşitli boyutlarıyla değerlendirildiğinde ortaya çok daha derinliğine, çok daha çerçevesel bir sonuç çıkacaktır. Ben değerli Başkanımızı Açış konuşmasını yapmak üzere davet ediyorum. Buyurun Sayın Başkan.

Av. MUAMMER AYDIN

İstanbul Barosu Başkanı

Öncelikle herkese hoş geldiniz diyorum, hepinize sevgi ve saygılarımı sunuyorum. Değerli meslektaşlarım, kıymetli panelistler, İstanbul Barosu'nun hep farkındalık yarattığı günceli takip eden panellerinden birine daha hoş geldiniz.

Geçtiğimiz hafta Ruhban Okulu'yla ilgili bir panelimiz vardı. Konu günceldi, o güncellik içerisinde aynen tartışılmaya devam ediliyor. Zaten İstanbul Barosu da daima önemli ve güncel olan konularda hep hukuki zeminde kalarak bilimsel tartışmalarla konulara

açıklık getirir. Nitekim o günden bugüne Ruhban Okulu'yla ilgili Sayın Ertuğrul Günay'dan tutun da diğer birçok yetkili de açılacak diyor. Zaten biz açılmasını demiyoruz, yasalar ortada, yasalara uygun şekilde davranılırsa Ruhban Okulu da açılabilir, her şeyi hukuki zeminde görmek ve hukuki zeminde tartışmak ve sonuçta da hukukun üstünlüğünü eyleme dönüştürmek gerekir. Bu anlamda 'mübadele'ye de yine bu hukuki perspektiften baktığımızı bir kez daha ifade etmek istiyorum.

Son günlerde üzerinde çokça konuşulan, dizilere, romanlara, bilimsel araştırmalara konu olan ve farklı açılardan farklı şekillerde değerlendirilen bir konuyla, mübadele konusuyla karşınızdayız. Kurtuluş Savaşı sonrasında Lozan görüşmeleri henüz sonuçlanmadan 24 Temmuz 1923 tarihinden yaklaşık 6.5 ay önce bir protokolle sağlanan mutabakat sonucunda oluşan Türk-Yunan karşılıklı nüfus değişimi konusunu, yani diğer adıyla mübadeleyi burada değerli panelistlerin değerli görüşleriyle değerlendirmek gerektiğini düşünüyoruz.

Lozan Konferansı sürerken 30 Ocak 1923 tarihli Türk ve Rum ahalisinin mübadelesine dair "*mukavelenamenin*" Türkiye ile Yunanistan arasında imzalanmasıyla karşılıklı değişim yasallık kazanır. Buna göre 1 Mayıs 1923'te başlayacak karşılıklı değişim İstanbul Rumları ve Batı Trakya Türkleri istisna olmak üzere ülkemizdeki Rum Ortodokslara Yunanistan'daki Müslüman Türk nüfusunu kapsayacaktır. Çünkü Anadolu'nun işgalinde Osmanlı ülkesinde yaşayan Osmanlı

Devleti'nin vatandaşı olan Ortodoks dinine mensup bazı Rumlar 35.000 kişilik bir kolordu teşkil edecek ölçüde “*Küçük Asya Savunma Örgütü*” adı verilen birlikle **Atatürk**'ün katiller sürüsü olarak tanımladığı işgalci Yunan ordusunun hizmetine girerler. Yine Karadeniz Bölgesi'nde yaşayan Rumların bir bölümüyse asla gerçekleşmeyecek bir Pontus hayali uğruna sayısı 30 000'e ulaşan silahlı çeteler oluşturarak yurttaşı oldukları ülkeye, ulusa ve insanına karşı isyana kalkışılar. Yaşanılanlardan dolayı bu süreçte oluşan karşılıklı güvensizlik zaferden sonra Rumlara göçten başka bir seçenek bırakmamıştır. Bu nedenle de çerçevesi yukarıda anlatılan biçimde çizilen protokolle 1923-1927 yılları arasında mübadele uygulanır. Bu süreç içinde Yunanistan'dan ülkemize yaklaşık 468.000 Müslüman Türk, Türkiye'den Yunanistan'a ise 1.200.000 Ortodoks Rum zorunlu göçe tabi tutulur.

Yunan Başbakanı Venizelos'un Türkiye'den gelen mübadilleri yerleştirme politikasını açıklarken söylediği önemli bir söz var, onu sizlerle paylaşmak istiyorum, bu mübadeleye nasıl baktıklarını göstermek bakımından gerçekten önemlidir: “*Büyük Yunanistan'ın yıkılmasından sonra ülkemizin sınırların ancak Makedonya ve Batı Trakya'y yalnız siyasi değil, etnik bakımdan da Yunan toprağı olarak güçlendirerek güvenceye alabiliriz*” biçiminde ifade edilen bu tümce Yunan tarafının iskan stratejisini de net olarak ortaya koymaktadır.

Anadolu'nun çeşitli yerlerinde iskân edilen örnek köyler, iskân edilen mübadiller

için Bursa, İzmir, Denizli, Mersin, Uşak ve Samsun'da örnek yerleşim yerleri ve köyler inşa edilir. Mübadiller ülkemizde geldikleri yöredeki tarımsal üretime uygun özellikler taşıyan yörelere yerleştirilmeye çalışılır. Vatan bilip yüzyıllarca yaşadıkları atalarının mezarlarının bulunduğu, kuşaktan kuşağa sayısız anının toprakla, coğrafyayla kaynaştığı, doğasıyla, havasıyla, kurdu, kuşuyla bütünleştiği topraklarından koparılıp hiç bilmediği bir yöreye zorunlu yerleştirilmenin trajedisini, travmasını her iki tarafın insanları da fazlasıyla yaşadı. Yeni kuşaklara nakledilen 'vatana özlemi' yüklü anıların süreç içinde masalsı öğelerle bezenerek mitoslaşması doğal karşılanmalıdır. Yeni coğrafyaya alışmanın zorluğu yanında geride bıraktıklarının belleklerde ölünceye değin silinmeyen tortularının verdiği acılar da elbette her iki taraf için de bir insanlık trajedisidir.

Dönemin bir zorunluluğu olarak gündeme gelen uygulanması birkaç yılı alan mübadelenin sonucunda her iki tarafa gidenlerin yeni vatanlarına, yeni topraklarına alışması kuşkusuz ki, hiç kolay olmamıştır. Sonuçta eski vatanın, eski toprakların özlemi kuşaktan kuşağa geçse de yaşanılanların sonucu olarak tarihsel bir zorunluluk yerine getirilmiştir. Bu olanlardan ve yaşanılanlardan alınacak çok boyutlu dersler çıkmıştır, bunlar tabii ki insani derslerdir. Konuya dönemin koşullarından uzaklaşmadan nesnellikten, tarihsel temelden uzaklaşmadan bakmak ve en başta da söylediğim gibi hukuki yönden bakmak gereklidir diye düşünüyorum.

Sözün burasında tam da yeri gelmişken 93 harbi olarak bilinen 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'yla başlayıp 1912-1913 Balkan faciasıyla trajik boyutlar kazanan 1. Dünya Savaşı ve arkasından mübadeleyle devam eden evi barkı elinden alınmış, katliama uğramış milyonlarca Türk'ün yaşadığı trajedinin de unutulmaması gerektiğini bir kez daha işaret etmek istiyorum.

Çekilen büyük acıların yinelenmemesi için dönemsel acıların yaşanması bazen kaçınılmaz olabilir. Mübadele olayına da o günün koşullarına göre bakılması gerektiğini düşünüyorum ve değerli konuşmacılarımız konuya tarihsel, hukuksal ve sosyolojik açılardan bakarak değerlendirerek ilginç düşünceler dile getireceklerine ve bu panelin de bundan öncekiler gibi başarılı geçeceğine olan inancımı da bir kez daha yinelemek istiyorum. Bu panele katılan sizlere de bir kez daha hoş geldiniz diyorum, hepinize sevgi ve saygılarımı sunuyorum.

Av. HÜSEYİN ÖZBEK - Değerli konuklar, Sayın Başkan'ın özlü ve gerçekten anlamlı bir panorama çizen konuşmasına teşekkür ediyoruz. Şu anda ben değerli konuşmacıları, katılımcıları takdim etmek istiyorum. Bana göre en solumda bulunan Sayın **Prof. Dr. Engin Berber**'in bu Baromuzdaki üçüncü konukluğu. Biz dördüncü, beşinci, onuncu konukluğunda da kendisini ağırlamaktan büyük mutluluk duyacağız. Prof. Dr. Engin Berber Ege Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanıdır. Ege Bölgesi'nin, Aydın ilinin

demografik yapısı 19. Yüzyıl sonu 20. Yüzyıl başlarındaki kompozisyonu açısından İzmir'in toplumsal, sosyolojik, iktisadi yapısı açısından çok önemli makaleleri vardır, kitapları vardır, çalışmaları vardır. Bir başka boyut da Sayın Berber üniversiteyi Yunanistan'da bitirmiştir, Bu bakımdan Yunancaya hâkimiyeti, Yunan kaynaklarına girmesi ve çalışmalarının çoğunu da bu kaynaklara dayandırması açısından sunumu size hayli ilginç gelecektir...

Yine değerli dostum Sayın Emekli Büyükelçi **Taner Baytok**. Baromuzdaki etkinliğe bu ikinci katılımı Taner Baytok'un. Daha önce Lozan'la ilgili bir etkinliğimize katılmış, çok önemli bir sunum yapmıştı, bu da kitap haline geldi. Taner Beyin Doğan Kitap'tan çıkan "*İngiliz Belgeleriyle Sevr'den Lozan'a Düünden Bugüne Değişen Ne Var*" konulu çok önemli çok anlamlı içeriği olan çok zengin bir eserin, çalışmanın da sahibi. Bunun dışında değişik ülkelerde ülkemizi Büyükelçi olarak temsil etti. Dışişleri Bakanlığı'nda çok önemli görevlerde bulundu. Bütün bu akademik birikimi, diplomatik birikimi ve hayat deneyimiyle karşınızda, o da çok önemli şeyler söyleyecek. Bir başka özelliğini ben takdim etmek isterim; kendisi bizim meslektaşımız olup bir hukukçudur. Bir hukukçunun da hukukçu bir ailenin de evladıdır Sayın Baytok, kendisine de bu katılımı için teşekkür ediyoruz.

Turgay Bostan, TRT yapımcısı, bir romancı, sanatçı, araştırmacı. Turgay Bostan geçen aylarda bir yayınevinden çıkan "*Son Krifos*" adlı romanın sahibi, Ötüken

Yayınevi'nden çıkan “*Son Krifos*” adlı roman sanıyorum 2008 yılı sonlarında piyasaya çıktı, 2008 Kasımı'nda size göstermek istiyorum. Ben romanı okudum, romanla ilgili bir değerlendirme henüz kaleme almış değilim, ama Gümüşhane ve Trabzon çevresinde mübadeleyle sonuçlanan bir süreci IV. Murat Dönemi'nden 17. Yüzyıl'ın ilk çeyreğinden 1920'lere 1922'lere kadar bir roman örgüsü içinde anlatıyor. Çok ilginç bir roman, bu kronolojinin dışında estetik açıdan da benim çok beğendiğim bir roman, sanıyorum romana konu olan süreçle ilgili bilgiler sunacak.

Değerli katılımcımız Lozan Mübadilleri Vakfı Yönetim Kurulu Üyesi Sayın **Çimen Turan** da bizim toplantı ve panel istemimizi kabul etti, kendisine çok teşekkür ediyoruz. Ben Sefer Beyle şu an salonumuzda bulunan Lozan Mübadilleri Vakfı Başkanı Sefer Güvenç'le konuştuğumda kendisinin bu tarihte Yunanistan'da olacağını, bu nedenle katılamayacağını, ama yönetim kurulundan bir arkadaşlarının katılacağını söyledi. Kendisine çok müteşekkirimiz, ama kendisi de burada, bundan da çok büyük bir mutluluk duyduk. Gerçekten başkanımızın söylediği gibi 30 Ocak 1923 tarihli Lozan'dan 6.5 ay öncesi Lozan malum 24 Temmuz 1923'te imzalandı, ama Lozan Anlaşması'nın sonuçlanması ve imzalanması beklenmeden bir protokol yapıldığına göre 30 Ocak 1923 tarihli çok aciliyet taşıyan bir konu karşısında iki devlet Yunanistan ve Türkiye anlaşılıyor. Karşılıklı fiilen başlamış olan göçün, hatta o tarihlerde hemen hemen 1.200.000 rakamını telaffuz etti Sayın Başkan, 1.000.000 zaten fiilen Anadolu topraklarını terk etmiş,

Yunanistan'a göçmüş, neticede mübadele bir hukuki metin, biz bir hukuk kurumuyuz. Hukuk kurumlarının sunumlarında ve değerlendirmesinde hukuk temel alınır, hukuk perspektifi temel alınır. Böyle uç görüşlerden veya heyecanlardan, belli marjinal açılardan bakılmaz. Biz de değerli katılımcılarla hukuk perspektifi içinde bu konuyu değerlendireceğiz. Son günlerde bu konu güncel, romanlara, filmlere, dizilere konu oluyor, röportajlara konu oluyor. Bu iş tabii bu röportaj sahipleri, romancılar, hikayeciler, senaryoyu yazanların muhakkak ki belli bir perspektifi var, ama hukukla tarihin, maddi gerçeğin uyuşumu sonucu ortaya çıkacak tablo önemlidir. Bunun önemli olduğunu düşünüyoruz. Ben bu düşüncelerde sözü fazla uzatmadan Sayın Engin Berber'e "Buyurun Sayın Berber" diyorum.

Prof. Dr. ENGİN BERBER - Sayın Başkan, Değerli konuklar, İstanbul Barosu'nun geçen yıl, Lozan'ın 85. Yıldönümü nedeniyle düzenlediği panele katılmış ve mübadeleyle ilgili yanlış bilinen veya görmezden gelinen bazı konulara değinmiştim. Baro bu konuşmamı, "*Dünden Bugüne LOZAN-MONTRÖ ve TÜRK BOVAZLARI, Seminer Notları*" (İstanbul, 2009) başlığı altında bastı. Aranızda geçen seneki paneli izlemeyen ya da Seminer Notları'nı okumayanlar olabilir. Bu nedenle konuşmama, mübadeleyle ilgili yanlış bilinen veya görmezden gelinen konuları, daha doğrusu iddiaları sizlere anımsatarak başlamak istiyorum:

1. Sayıca az olan Türk mübadillerin, Rum mübadiller kadar sıkıntı çekmediği.
2. Zorunlu mübadeleyi Türk tarafının dayattığı.
3. Mübadelenin bir “*etnik temizlik*” ve “*etnik arındırma*” projesi olduğu.
4. Mübadelenin bir insan hakları ihlali olduğu.
5. Rum mübadillerin terk ettiği yerleşim merkezlerinin, mübadeleden önceki ekonomik düzeylerine ulaşamadıkları.
6. Türkiye'nin 1920 ve 1930'lu yıllarda yaşadığı ekonomik sıkıntının, mübadele ile girişimci sınıfını kaybetmesinden kaynaklandığı.

Esasen, geçen yıl söylediklerimi tekrar etmeye niyetim yok. Ancak, ne denli güçlü kanıtlara sahip olursanız olun, az önce dinlediğiniz iddiaları gündemde tutan o kadar çok açıklama yapılıyor ki, söylediklerinizi yeni bilgi ve belgelerle destekleyerek konuşmak ve yazmak kaçınılmaz hale geliyor. Bu yüzden akademik nezaketi bir kenara bırakıyor, söz konusu iddiaların çoğu kasıtlı ve maksatlardır diyorum.

Değerli konuklar,

Bu iddiaların sahipleri bellidir: Bazen bir siyasetçi, çoğu zaman akademisyen, gazeteci ve bazı sivil toplum kuruluşlarının üyeleri. Bunların neye, kime ya da kimlere ve ne için hizmet ettiklerini bilmiyorum, bilemem. Bildiğim şey, söyleyip yazdıklarının yurttaşı oldukları Türkiye Cumhuriyeti'ne ve Türk insanına zarar verdiğidir. Lütfen bir bakınız, bir ve altı numara hariç, diğerlerinin Türkiye

Cumhuriyeti'ni ve Türk insanını sanık sandalyesine oturtan iddialar olduğunu görmemek mümkün mü? Bu iddiaları dillendirip zarar verdiğinin farkında olmayanlar var ise, bunların aymaz olduklarını söylemek zorundayım. Bilirsiniz eskiden bu tür insanlara gafil denirdi: Hani şu çevresinde olup bitenden haberdar olmayan insan.

Son bir yıldır, medyada yer bulan mübadeleyle ilgili bazı açıklamalar üzerine konuşmazdan önce, iki şey yapacağım. **İlki**, zorunlu mübadeleyi Türk tarafının dayattığına ilişkin, aslı astarı olmayan (iki numaralı) iddiayla ilgili bir veriyi dikkatlerinize sunmaktır. Aranızda adını duymuş olanlar bulunabilir: Osmanlı diplomatlarından Galip Kemali Bey. Sonradan "Söylemezo²lu" soyadını almıştır. Galip Kemali Bey, Balkan Harbi'nden önce ve sonra üç kez, memuren Yunanistan'da bulunmuş ve Yunanistan Başbakanı Venizelos ile samimiyet kurabilmiş bir isimdir. 1919 Sonbaharı'nda Venizelos, Paris'ten Atina'ya giderken, Galip Kemali Bey'in izniyle olarak bulunduğu Roma'ya uğrar ve İtalyan yetkililerce ağırlanır. Galip Kemali Bey, "Baf¹mıza Gelenler, Yakın Bir Mazinin Hatıraları, Mondros'dan Mudanyaya 1918-1922" başlıklı kitabında (İstanbul, 1939), Venizelos'la Roma'da nasıl görüştüğünü şöyle anlatıyor: "Senelerce Yunanistan'da kâh dost, kâh düşman olarak temaslarda bulundum ve flahsen aramızda büyük ve karflıkkı bir itimat ve dostluk hissi hasıl olmufl bulunan ve bugün Paris Konferansı'nda bizim mukadderatımız hakkında en mühim ve ykıcı bir rol oynayan bu devlet adamıyla tekrar görüşme fırsatını kaçırmak istemedim. Onun da beni görmek

isteyeceğini tahmin ettiğimden, hemen kendisinden bir mülakat istedim ve 5'te (17.00) oturdu mu Excelsior Otel'de ziyaretine gittim". Galip Kemali Bey, 29 Kasım 1919 tarihinde gerçekleşen ve tarihi olarak tanımladığı bu görüşmenin ayrıntılarını yazarak, Hariciye Nazırı Reşit Paşa'ya verilmek üzere Napoli'den İstanbul'a giden bir dostuna bizzat vermiştir. Galip Kemali ile Venizelos arasında gerçekleşen bu görüşmenin, mübadeleyle ilgili kısmını sizlere aktarmak istiyorum:

(İzmir'in Yunanistan tarafından haksız yere işgal edildiği ve Türk Milletinin bunu kabul etmeyeceğine cevaben)

V. – Hakkınız müdafaada serbestsiniz. Biz de tabii menfaatlerimizi sonuna kadar, son fliddetle müdafa edeceğiz. Yalnız unutmayınız ki, siz maşup bir milletsiniz. Bunun için öteki milletler gibi her fleyi isteyemezsiniz.

G.K. – Bu nazariye hiç de doğru olamaz. Maşup olmıfl bulunmak, hakkın tanınmamasın intaç etmez (gerektirmez). Sonra da esasen, biz Yunanistan'la muharebe edip de maşup olmadık ki, böyle bir iddiada bulunabilirsiniz. Bugün mesele, Yunanistan'ın sonu pek flüpheli böyle tehlikeli büyük bir gaileye atılıp atılmamasındadır. Siz bu fedakârlığe göze alıyorsanız o başka. Ben meseleyi insaniyet, felfkat ve yüksek bir noktainazardan muhakeme ediyor ve diyorum ki: Mademki bu iflgalden her iki taraf için çok fena neticeler çıkmıfl ve gittikçe bu vaziyet daha ziyade fenalaflacaktır, o halde mevcut ihtilaflar esasından halledip bitirelim. Bunun için ise, sizinle 1914 Temmuzunda imza ve teati ettiğimiz Mübadele-i Ahali Mukavelesi ahkâmın

(Halkların Değişimi Sözleşmesi hükümlerini) İzmir hakkında tatbik edelim. İzmir'deki Rumlar alınmaz, bize Makedonya'daki Müslümanlar veriniz. (Balkan Harbi'nden sonra adalar kurtarmak yolundaki mükerrer (birçok) tekliflerim muhtelif sebeplerden dolayı akim (sonuçsuz) kalınca, ileride Yunanistan'ın adalar Anadolu'daki Rumlar baştan çıkarmak için bir propaganda merkezi gibi kullanmaması için tekmil (tüm) İzmir Vilayeti sahilindeki Rumların Makedonya'ya nakli ve buna karşılık olarak aynı miktarda Müslüman'ın oralardan İzmir'e gönderilmesi esasın) 22. 05. 1914 tarihli nota ile Mösyo Venizelos'a kabul ettirmiştim. Hatta Venizelos bu mektubunda, Trakya Rumlarının da mübadeleye tutulmasını sarahaten (açıkça) istemişti).

V. – O mukaveleyi o vakit kabul ettim, zira sizinle o vakit harbetmek istemiyordum. fiimdi ise muharebe oldu. Biz de İzmir'e girdik. Artık çıkar mıyız? Siz de vaktiyle o mukavele ahkâmın ne için yerine getirmediğiniz? Kabahat gene sizde...

G.K. – Affedersiniz ama biz sizinle harbetmedik. O mukavele ise 1924 Temmuzunun 22'sinde imza edildi, hatta İzmir'de muhtelit (karma) komisyon toplandı, sonra da umumi harp çıktı.

V. – Siz hemen harbe girmediğiniz. Herhalde o fırsattan istifade edilmedi. Bilirsiniz ki, ben vaziyete göre hemen kararımı deşiftiririm. fiimdiki vaziyet artık bu esas kabule müsait deşildir. Çünkü ben, idare kabiliyeti olmayan bir devlet hükmü altında artık millettaflarım bırakmam... (s.s. 158-159).

Değerli konuklar,

Görüldüğü üzere, Lozan müzakerelerinden neredeyse on yıl önce: 22 Temmuz 1914'te Venizelos, İzmir ve İzmir'e bağlı sahillerde meskun Rumların, Makedonya'daki Müslümanlarla zorunlu olarak mübadele edilmesini bir mukavele imzalayarak kabul etmiş, hatta Trakya Rumlarının da mübadeleye dahil edilmesini istemişti.

İkinci olarak, yaşadığım bir olayı sizlerle paylaşmak istiyorum. Bazı ulusal gazetelerde, tatil yapılabilecek yöre ve beldelerimizi tanıtan haberler ve ulusal bir televizyon kanalında aynı bağlamda programlar yapan bir gazeteci/yapımcı, Kozbeyli Köyü'yle ilgili bir gazete haberi yapmıştı. Bilenler olabilir, Eski Foça'ya bağlı, Nemrut Körfezi'ni seyreden, temiz havası, şirin insanları ve dibek kahvesiyle tanınan bir köydür Kozbeyli. Bu köy dahil, 19. yüzyıl ve 20. yüzyılın ilk çeyreğinde Eski Foça üzerine çok şey yazıp çizdim. Bunu yaparken, hem eski Türkçe, hem de Yunanca kaynakları gördüm. Gazeteci/yapımcı arkadaşımız haberinde önce Kozbeyli'yi tanıtıyor, daha sonra eski bir Rum köyü yapıyor ve mübadeleyle boşaldığını yazıyor. Gerçekte köyün üç mahallesi var, bunlardan sadece biri, üstelik nüfusça en küçük olanı Rum mahallesi, yani köyün mübadeleyle boşalması mümkün değil. Hemen gazeteci/yapımcının gazetede e-posta adresine bir mesaj gönderdim. Kaynakların Kozbeyli'nin nüfusuyla ilgili söylediklerinden hareketle, verdiği bilginin doğru olmadığını belirttim. Beni yanıtladı, tam anımsamıyorum ama "*hassasiyetiniz için teflekkür ederim mealinde birkaç cümle*". Sevindim, gazetede

yanlışını düzeltecek beklentisi içindeyim. Ancak olmadı. Bu arkadaşımız, binlerce okuyucusunu yanılttığını gayet iyi bildiği halde, hiç utanıp sıkılmadan başka yöre ve beldeleri tanıtmaya (!) devam etti, hala da ediyor.

Değerli konuklar,

Burada iyi niyetin olmadığı açıktır. Batı Anadolu kıyılarına dizilmiş, yüzü Ege Denizi'ne dönük köylerimizi, **bazıları öyle olmadıkları halde**, vaktiyle Rum köyüymüş gibi takdim etmenin kime, ne yararı olduğunu sizin takdirlerinize bırakıyorum.

Şimdi izninizle, son bir yıldır, mübadeleyle ilgili medyada yer bulan bazı açıklamaları değerlendirmek istiyorum: Milli Savunma Bakanı Vecdi Gönül'ün, 10 Kasım 2008'de Türkiye'nin Brüksel Büyükelçiliği'nde düzenlenen Atatürk'ü anma etkinliğinde, "Ege'de Rumlar, Anadolu'da Ermeniler devam etseydi, Türkiye bugün ayni milli devlet olabilir miydi?" demesi, malumunuz olan iddiaların sahiplerini harekete geçirdi. "Etnik temizlik" yapıldığı; mübadelenin diplomaside lanetlenmiş bir söylem olduğu; Birleşmiş Milletler'in mübadeleyi topyekûn reddettiği; diplomasıye rağmen 200.000 kişi yaşamını yitirdiği; mübadele yüzünden Türkiye'nin sanayileşmesinin yarım yüzyıl geciktiği lafları havalarda uçtu, sapla saman bilerek ve isteyerek birbirine karıştırıldı. Geçen yılki konuşmamda söylemiştim: Türk ve Yunan halklarının zorunlu mübadelesi, ne sosyolojik ne de hukuki bakımdan etnik temizliktir.

"Etnik", Yunancada "ulus" anlamına gelen "ethnos" sözcüğünden gelmekte olup "ırkî"

sözcüğü ile eşanlamli kullanılmaktadır. Mübadele ile Türkiye'ye gelenlerin tümü irki bakımdan Türk olmadığı gibi, Yunanistan'a gidenlerin tümü de Yunanlı değildi. Yunanistan'a gidenler içinde, Orta Anadolu'nun Türkçe dilli Hıristiyan nüfusu ile Doğu Trakyalı Gagavuzlar gibi Türk olanlar ve örneğin bir miktar Çerkez vardı. Keza Türkiye'ye gelenler içinde Arnavut, Boşnak, Pomak ve Çingeneler bulunmaktadır ki, bunların ortak özelliği Müslüman olmalarıdır.

Öte yandan "etnik temizlik" ibaresi, 1990'lı yılların başında, Sırp faşizminin Yugoslavya'nın dağılma sürecinde, Müslüman Boşnakları topluca katletmesini anlatmak için kullanılmıştır. Uluslararası hukuk lisanına 1990'larda girmiş bir ifadeyi, 1920'li yıllarda, tamamen hukuki bir zemin üzerinde gerçekleşen mübadele için kullanmak, sosyal bilimci bir akademisyenin kaçınması gereken hatalardan biridir. Yani bugünün değer ve kavramlarıyla dün açıklanamaz, açıklanamalıdır (Retrospektif tarih yaklaşımı) diyorum. Bunu yapmak hiç kuşkusuz, kasıtlı ve maksatlı bir pozisyon alıştır. Zorunlu mübadele için yapılabilecek en doğru tanım bizce, Türkiye ve Yunanistan'da meskûn Rum-Ortodoks nüfusla Müslüman nüfusun, bir anlaşma temelinde ayrıştırılmasıdır.

Türkiye ile Yunanistan, mübadeleye temel olan 30 Ocak 1923 tarihli sözleşme ve protokolü imza ettiklerinde, **Birleşmiş Milletler yoktu**. Geçen yılki konuşmamda belirtmiştim. Lozan Konferansı'nda Türk ve Yunan tarafına, "azınlıkların çabuk ve etkili olarak mübadele edilmesini" öneren Norveçli diplomat Dr. Nan-

sen olmuştu ki, kendisi Konferansta, dönemin en büyük uluslararası örgütü Milletler Cemiyeti adına konuşmuştu. Yani o yıllarda halkların mübadelesi, diplomasinin dışlamadığı bir uygulamaydı. Örneğin, Osmanlı Devleti ile Bulgaristan arasında imzalanan 1913 tarihli barış anlaşması, Türk ve Bulgar nüfusun karşılıklı ve gönüllü mübadelesine ilişkin bir protokol içeriyordu. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Bulgaristan'a imza ettirilen Neuilly Barış Anlaşması da, Bulgaristan ile Yunanistan arasında karşılıklı ve gönüllü bir mübadele öngörmekteydi.

Mübadele sırasında 200.000 kişinin yaşamını yitirdiği iddiasının ise, elle tutulur hiçbir yanı yoktur. Bu iddiayı destekleyen belge ya da belgeler nerede? Bu güne kadar görmedik, bundan sonra da göremeyeceğimize eminim.

Değerli konuklar,

Mübadele konu olan nüfusun Türkiye'den göç etmesi, iki farklı süreçte olmuştur. Önce, Yunan Ordusu Anadolu'yu boşaltırken, yani 1922 Eylülü başında, işgal bölgesi içinde yaşayan 1.000.000'a yakın Rum Türkiye'den ayrılmıştır. 30 Ocak 1923 tarihli sözleşme ve protokolün imzalanmasından sonra ise, yaklaşık 200.000 kişi. Bu ikinci süreçte Türkiye'den ayrılanların önemli bir kısmını, Orta Anadolu'da meskûn Türkçe dilli Hıristiyanlar oluşturmaktaydı. Dönemin Türk Başvekili Rauf Bey'le Hariciye Vekili İsmet Paşa'nın, "*Türk-Ortodokslar*" dediği bu insanlara "*yönelik ciddi bir fliddet var*" olduğu ve katledikleri iddia edilmektedir. Eğer böyle olsaydı, bunların hiçbirinin Yunanistan'a varamamış olması gerekirdi. Hâlbuki tam

tersi olduğunu yazan Yunanca kaynaklar var. Bunların isimlerini, Türk Tarih Kurumu'nun düzenlediği, "80. Yılında 2003 Penceresinden Lozan" başlıklı sempozyuma sunduğum bir bildiride yazmıştım (dipnot 11), arzu edenler bakabilir.

Bu 200.000 rakamını telaffuz eden beyefendi, Rum mübadillerin sayısını da 1.500.000'e çıkarmış. Sanki bir açık arttırmadayız. El insaf! Bakınız bu konuda en sağlam veri kaynağı, 1928 yılında yapılmış Yunanistan nüfus sayımı sonuçlarıdır. Buna göre, 1928 yılı itibarıyla Yunanistan'da, mübadil ve göçmen olarak toplam 1.221.849 kişi bulunmaktaydı.

Mübadeleden ötürü, Türkiye'nin sanayileşmesinin yarım yüzyıl geciktiği iddiasına gelince, daha 1930'lu yıllarda, birinci beş yıllık sanayi planı çerçevesinde yapılanlar niye görmezden geliniyor? Belli başlılarını saymak istiyorum: Eskişehir Şeker (1933); Turhal Şeker (1934); Bakırköy, Konya-Ereğli, Kayseri Bez (1934); İzmir Kâğıt ve Karton (1936), Karabük Demir ve Çelik (Temel atma/1937); Ereğli Bez (1937); Gemlik İplik (1938) ve Bursa Merinos (1938). Bunlar fabrika değil mi? Türkiye'nin 1970'li yıllara kadar, sanayileşme konusunda hiçbir şey yapmadığı/yapmadığı ön kabulü hangi belge ve bilgiye dayanıyor? Bakınız Korkut Boratav, geçen sene 12. baskısını yapan Türkiye'de İktisat Tarihi 1908-2007 kitabında, "*sanayi kesimi, cumhuriyet tarihinin bundan sonraki hiçbir döneminde, 1930-1939 yıllarının ortalama büyüme hızına ulaflamayacaktır*" diye yazmaktadır (s. 71).

Yeri gelmişken, Vecdi Bey'in sorduğu sorunun yanıtını vereyim, yani "Ege'de Rumlar, Anadolu'da Ermeniler devam etseydi, Türkiye bugün aynı milli devlet olabilir miydi?" **Hayır, olmazdı, olamazdı.** Rumlar bağılamında nedenini açıklayayım: **İstisnalar elbette vardır** ama Osmanlı uyruğundaki birçok Rum, Osmanlı Devleti ile Yunanistan arasında savafla dökülen anlaşılmazlıklarda, ya Yunan Ordusu'nun hizmetine girmiş ya da asker kaçağı olmuştur. Bu durum, Kurtuluş Savaşında da değişmemiştir. Batı Anadolu Rumlarından askerliğe elverişli olanların çoğu, Trakya ve İstanbul'da yaşayan birçok soydaş gibi, ya Türkiye'yi işgal eden Yunan Ordusu'na asker yazılmış ya da "Küçük Asya Savunması" (Mikrasiyatiki Amina) isimli milis örgütüne katılmıştır. Dünyanın neresinde olursa olsun, bu tür bir eylemin suç ve failinin de vatan haini olduğu açıktır.

Değerli konuklar,

Milli bir devlet ulusa, yurttaşlardan oluşan bir ulusa gereksinim duyar. Çoğunun yıllardır Yunan milliyetçiliğine hizmet eden, Yunan ulusal kimliğini edinmiş Osmanlı Rumlarının, Yunan işgal döneminde olup bitenlerden sonra, **Türkiye Cumhuriyeti'nin sadık yurttaşları olması ve kendilerini bu yeni Türk devletiyle özdeşleştirmeleri mümkün değildi.**

Neden olduğu derin acılara ve karmaşık sorunlara rağmen mübadelenin, o dönemin koşulları içinde bulunmuş en uygun çözüm olduğunu bir kere daha söylemek isterim. Bunu daha önce söylediğimde, arkadaşım olduğunu zannettiğim İstanbullu bir Rum,

mübadeleyle ilgili görüşlerin paylaşıldığı bir internet sitesinde “*azınlıkların sürülmesini iyi ve yararlı bulduğumu ve etnik arındırmayı savunduğumu ileri sürerek*”, faşist olduğum imasında bulunmuştu. Üzölmüş ve bu karaçalıcıya hak ettiğı cevabı, Karadeniz Araştırmaları Dergisi'nin 17. sayısında vermiştim. Ancak yakın geçmişte ölkemin Başbakanı, mübadeleyi faşistlik olarak değerlendirdince, ne yalan söyleyeyim karaçalıcı olduğunu belirttiğim bu İstanbullu Ruma, biraz haksızlık ettiğimi düşünüyorum.

Av. HÜSEYİN ÖZBEK - Sayın Berber'e bu sunumu için çok teşekkür ediyoruz.

Ben ikinci sıradaki konuşmacımıza hemen zamanından çalmamak için buyurun Sayın Baytok diyorum.

TANER BAYTOK (*Emekli Büyökelçi*)- İstanbul Barosu'nun Sayın Başkanı, Barolar Birliğı Başkan Yardımcısı, çok muhterem dinleyiciler, insanlık tarihi pek acı ve trajik göçmen ve azınlık hikâyeleriyle doludur. Keşke hiç olmasa, bunlardan pek çoğunu yurtdışında yaşarken bizler de şahit olmak, görmek fırsatını demeyeceğim, ama bahtsızlığımı yaşadık. Bunlardan birini izin verirseniz size anlatmak istiyorum. Ben Brüksel'de görevli olduğum bir sırada NATO delegasyonumuza giderken Yunanistan üzerinden geçip Selanik'ten Üsküp'ten arabayla ailemle birlikte eski topraklarımızı görmek için devam etmek istedik. Selanik'i tutamadım, çünkü 1980'li yıllarda bir seyahatti bu, o sıralarda da hele bir de elinde Türk diplomatik pasaportu olan

birisini gümrükte yakaladıklarında eziyet etmek için, hıncılarını almak için bir fırsat ararlardı. Gümrükte iş uzayınca benim Selanik'i tutmam mümkün olmadı ve deniz kenarında bir sayfiye kasabası veya sayfiye köyünde durduk. ... o motele girip, akşamı geçirmek istedik. Köy kahvesinin bahçesinde otururken Belçika plakalı araba, geldilerdediler..... Ben de eşime döndüm Türkçe "gidelim buradan, bofl yere vakit harcamayalım, akflam geliyor yollarda kalacaız" dedim. O dakikaya kadar bize hiç ilgi göstermeyen, bir köşede âdeta kendi dünyasını yaşayan bir ihtiyar Türkçeyi duyunca fırladı kalktı yerinden geldi. "Oy kızanlar, siz Türksünüz de niçin haber vermiyorsunuz?" dedi ve bir soydaşımız olduğunu anladık. "Hadi bakalım, burada otele gidilmez" dedi ve bizi evinde misafir etti. Benim küçük hikayelerim arasında beni en çok etkileyen, çok enteresandır basılan, yayınlanan bu hikaye internette de en çok ilgi uyandıran hikayelerden biri olsa gerek, çok yorum alıyor.

Evine gittik, varını yoğunu, yarım ekmeğini bizimle paylaşan bir ihtiyar zavallı çırpınıyor. "Gazete var mı?" diye sordular, kızgınlığımdan yok dedim. Meğer gazetenin sokulması da yasakmış, ben de orada gazeteyi bizden alıp da kendi okuyacak diye vermedim gümrükte, gazeteleri verdiğim zaman herhalde o ihtiyar soydaşıma yapabileceğim en büyük iyiliği yaptığımı gördüm. Üzerlerine kapanarak Dersaadetten haber geldi diye müthiş bir vakar içinde, çektiği ıstırapı içine atıp hâlâ vatan sevgisiyle dolu olduğunu gösterir bir şekilde her söylediği lafı kızıyla "bak ne diyor" deyip değerlendirdi. Akşam saati

12.00 ettik. 12.00'de kapı çaldı. İhtiyar kapıya gitti bu saatte beni kimse aramaz diye, ama telaşla döndü geldi: “*Kızım flunlara bak ne diyorlar anlamıyorum*” dedi. Kızı gitti, oteli ayarladık misafirleri ver otele koyabiliriz diyorlar. Kovaladı onları, fakat benim dikkatimi çeken husus bu ihtiyar soydaşımın Yunanca anlamaması oldu. “*Sen Yunanca bilmiyor musun? Bunca senedir bu topraklardasın, burada yaşıyorsun*” dedim. Cevabı bugün dahi hatırladığım zaman tüylerimin ürperdiği bir cevap oldu: “*Olum ifgalin bu kadar uzun süreceğini nereden bilebilirdim?*” İşte azınlık olmak budur.

Bir de göç hikâyem var, izin verirseniz 20 dakikamın içinde kalmak şartıyla ondan da bahsedeceğim. Çünkü eminim ki, değerli arkadaşlarım zaten bu konunun her yönünü en güzel şekilde irdelediler ve irdeleyecekler. Ben gençliğimde Fransa'da otostop yaparken dağın tepesinde bir yerde güneşin altında bir geçen olsa da beni alsa diye bekliyorum. Uzun süre bekledim kimse geçmedi, sırt çantamı, hurcumu bir kenara koydum üzerinde ay yıldız olan aşağıdaki bir çeşmeye indim, orada biraz yüzümü yıkadım. Birden kısmetimin açıldığını gördüm, bizim hurcun başında kıyameti koparıyor adamın birisi, korna üzerine korna. Çıktım hemen koştum, belli ki bize bir kısmet çıkmıştı. Bindim arabaya, arabaya biner binmez “*Türk müsün?*” diye sordu. “*Türküm*” dedim. Eşini göstererek: “*Anlat öyleyse buna Bursa'daki fleftalilerin kafam büyüklüğünde olduğunu anlat*” dedi. Bu Türkiye'den ayrılmak zorunda kalmış, bize hâlâ sevgiyle yaşayan bir Ermeniydi ve o gurbet yılları onu yurtdışında yaşaya yaşaya

topraklarındaki şeftaliyi kafası büyüklüğüne getirmişti gözünde büyüte büyüte. Bu da benim dünyamda acı bir göçmen hikayesi olarak kalmıştır.

Bizim Orta Asya'dan çıkan ecdadımız Viyana kapılarına kadar girmiş, Kuzey Afrika'yı boydan boya geçmiş Fas'a kadar, güneye vurmuş Arap ülkelerini bitirmiş, Arap Yarımadası'nın dibine vurmuş. Bu kadar büyük bir imparatorluk elbette çökerken de çok gürültü çıkarır. Hele bu ülke bir de son yerleşme yeri olarak bütün göç yollarının tam ortasındaki Anadolu'yu seçerse onun için göçlerin acı hatıralarını yaşamak, azınlık olmanın ıstırabını çekmek Türk olmanın âdeta bir parçasıdır, kaçınamazsınız. Kim ister göç hayatı yaşamayı? Kim ister azınlık olmayı, ama bu Türkiye için, Türk insanı için kaçınılmaz bir olaydır. Bu olay üstelik bizim başımıza çok acı vermiştir. Bizim uzanabildiğimiz Balkan ve biraz Balkan ötesi ülkelere yok edilişimiz veya sürgün edilişimiz işte bu kitabın yazarı Justin Mc Cartty(55.45) bir Türk değil, batının medeni sözümona ülkelerinin önce Kırım Harplerini, 93 Harplerini, daha sonra Balkan Harplerini bunların çok öncesinde Yunan Mora'ya kadar indiğimiz bir savaşta Yunanistan'a bağımsızlık veren hareketlerini ne şekilde yürüttüklerinin en güzel örneğini bu kitapta bulursunuz. Bu kitabın başlığı "*Ölüm ve Sürgün*"dür. Balkan Harplerinde Türkün tek şansı Anadolu'ya kaçmak olmuştur. Anadolu'ya sürgün edilmek olmuştur. Onun ötesinde başka seçeneği yok, ölmek. Tarihin kaydettiği en kanlı savaşlara maruz kalmıştır. Bu insanlar ölerken bir tek kişi yazık oldu dememiştir,

müstahak buna, bu buna müstahaktır, bu bunu çekecektir, yoksa başımın derdidir gözüyle bakılmıştır. İnsan hakları savunucuları buralardan gelmektedir. Şimdi bu bitmiş, bu da yetmemiş, Balkan Harpleri de yetmemiş İstiklal Savaşı, Dünya Harbi bitmiş, Dünya Harbinde yenik ülkelerin hepsine iyi kötü bir muameleye maruz tutmuşlar, ama Türkiye'ye, Türk insanına, Osmanlıya, Müslüman Osmanlı Devleti'ne layık gördükleri mezalim yok etmek olmuştur. Kendileri önce Sevr'le başaramayınca bunu, Türk'ün savaştan kabul etmeyeceğini anlayınca bu sefer başvurdukları yol orada aprotta bekleyen Yunanlıyı üzerimize salmak olmuştur.

Aziz dinleyiciler, Türkiye'nin kazandığı İstiklal Savaşı bizim açımızdan ölüm kalım mücadelesini kazanmaktır, ama bizim zaferimiz o rahmetli çok saygıdeğer büyüğümüz Galip Kemali Söylemezoğlu'na söylendiği gibi biz bir savaş kaybetmedik, biz bir imparatorluğu çökerttik. Bizim İstiklal Savaşımız İngiliz İmparatorluğu'nun balonunun söndüğü olaydır. Onun için şu kitap İngiliz belgelerine dayanır, o Lord Curzon'un Yunanistan yenildiği zaman eline geçse Yunanistan'ı bir de o dövecek: "*Be kepaze herifler, biz size bu kadar güvendik, koca imparatorluðu sizin sırtınıza yükledik, rezil rüsvamız çökdünüz, Allah cezanız versin*" diye bir dövmediği kalmıştır. Çünkü o zafer Osmanlı'nın bir küçücük kıvılcımının İngiliz İmparatorluğu'nu yıkma olayıdır. Yunanistan'a karşı kazanılmış bir zafer olayı değildir. Bu hareket sırasında yine bu kitaptaki vesikalardan öğrendiğim, bu kitabı yazmak bana çok şey öğretmiştir. Çünkü biz tarih yaratan bir milletiz, ama tarih

yazan bir millet değiliz, kendi tarihimizi hep onun bunun yazdıklarından okuyoruz. Ben de bunu İngiliz vesikalarından okudum. Atatürk: “*Ordular ilk hedefiniz Akdeniz’dir ileri*” diyor. İngiliz Büyükelçiliği’nin telgraflarında acaba ikinci hedef ne, ne geliyor? Bu soru var kafalarında. Bunu bizim pek az, pek ender tarih yazarlarımızdan kaç kişi dikkat etmiştir de, yazdığı kitaba bunu koymuştur? Bir şey daha var; Sarı Paşa Anadolu’ya çıktı. Mustafa Kemal Atatürk 19 Mayıs 1919’da şimdi yeni yeni modalar çıktı, Vahdettin yollamış da, o bilmem ne yapmış da, öbürü karşılama bunların hepsi hikaye, bir adamın tek başına kendisinin verdiği kararlarla çıktığı gün bunun farkına varan İngiliz’dir. Böyle bir harp ki, Yunan orduları içimize girdiği zaman Hıristiyan diye Türk soyundan olmayan bir toplum kapitülasyonlarla, dış destekle şımartılmış, tepeme çıkarılmış bir toplumun fertleri fırsat geldi diye yakama yapışıyor. Siz zannediyor musunuz o arkasına baka baka Anadolu’yu terk etmek mecburiyetinde kalan Yunan ordusu Ankara’ya doğru ilerlerken sadece o kopiller geldi savaştı? Her tarafta, Anadolu’nun dört bir tarafına serpiştirilmiş benim aleyhime çalışan insanlar, ben bunlarla mı beraber yaşayacaktım? Bunlar mı benim endüstrim, keşke gitselerdi de Yunanistan’a yardım etselerdi de, yerlerde sürünen o Yunanistan şimdi başka şey olsaydı. Ekonomim geri kalmış, benim milletim geri kalmış. “*Göçmen Kuyular*” diye bir Fransızın veya İngilizin yazdığı çok güzel bir kitap var, gidiyor Girit Adası’na buradan giden Yunanlılar, hor görüyorlar tabii. Bir de yiyecek sıkıntısı var. Çünkü buradan kaçıp giden Yunanlıların

büyük bir çoğunluğu ya kadın ya çocuk, ama öbür tarafta öbürleri hepsi bizim tarafımızdan esir alınmış, tutulmuş. Ekin zamanı geliyor, alalacele Yunanistan'ın Venizelos'un ve onun dümen suyundaki Lord George'nin, hangisi hangisinin dümen suyundadır hiçbir zaman anlamadım, ama birbirlerinin aynı yola gittikleri muhakkak, onların alalacele bizim İsmet Paşamız, İsmet Paşamızın başkanlığındaki Türk delegasyonu gidiyor esir mübadelesi konusunu konuşacağız diye, ahali mübadelesi konuşulmaya başlıyor. Onu planlamış, onu getirmişler. Var burada, vaktinizi almamak için, sizi onunla meşgul etmemek için okumuyorum. Bütün hedef mübadele olacak, çünkü orada Yunanistan'ın burada kalmış Anadolu'dan giden yahut kendi adamları olan bilmem kendi şeyleri işe yarayacak adamlar burada kalmış. Apar topar hemen hatta sadece bu değil, mübadele anlaşmasını değil, bu uzuyor diye Türkiye'yle Yunanistan her konuda ikimiz aramızda anlaşip atalım imzayı diyor. Bu olay sanki Türk-Yunan olayıymış gibi oraya getirmek istiyor Venizelos ve onun kuyruğundaki Lord George ve Lord Curzon, biz buna hayır diyoruz, ama mübadele mi diyorsunuz? Tamam bizim de zaten işimize gelen bir şeydir. İsmet Paşa'nın çok dirayetle hareket ettiği yerlerden biri burasıdır ve bunlar bir hâlâ o en zayıf anlarında bile Megali İdea kafalarında yemişler dayağı Mora'da, Mora'ya kadar sürülmüşler, istiklallerine kavuşmuşlar. Şimdi de bekliyor adamlar haklı olarak, Ankara'dan atıldık, ama herhalde İstanbul'u biz alacağız diye, yenildikleri zaman bile kafalarında, onun için İstanbul'u hariç tutalım diyorlar. O da onların fikridir,

ama Batı Trakya'ya karşılık kalsın onlar deniliyor. Onlara kalsın dememizin sebebi benim bazı Sayın Hocamın tek tek isimlerini söylemiyor, ama her okuduğu şeyde gözümün önüne geliyor onları yazanları çok iyi tanıyorum, ortalıkta onlar geziyor şimdi maalesef, bunların hepsini biliyorum. Onlar İstanbul'u ihya edecekler, bunlar kendi ülkelerine gittiği zaman kendi milleti tarafından hor görüldü arkadaşlar, bunların hepsini Mora'da şimdi hâlâ öyledir, Türkolimanidir limanın adı, orada bunlar hâlâ rembetiko çalar, meyhane işletir, müzikleriyle onu bunu esrarlarıyla uyuturlar ve bu mu kalıp da Türkiye'ye fayda sağlayacak?

Bakın, bu anlaşma yapıldı. Fakat bu anlaşma bittikten sonra da durmaz, bizim de en zayıf tarafımız o kadar ıstırapla zaten buralara gelmişiz ki, anlaşmaya attık bir imzayı bitti, kurtulduk. Adam bu sefer mübadele anlaşması arkadaşlar ne zaman yürür? İyi niyete dayanarak yapılırsa yürür. Bunlar daha anlaşmanın yapıldığı gün niyetlerinin ne olduğunu ortaya koymuşlar, dediğim gibi İstanbul Rumları hemen katakullü bir dalavere İstanbul'da oturuyor gösteriyor herkesi, başı çok başarılıdır. Bakın, bizim o gelen bir şey daha söyleyeyim, lütfen şaşırtmasın, onlardan 1 milyon gitmiş, bizden 500 bin gelmiş falan yok böyle bir şey, benim insanım zaten Balkan Harpleri sırasında kaçıp gelmiş, elinde bir tek elbisesini bile getiremeden gelmiş, bir sandalyesini bile getiremeden gelmiş. Vardır içinde bu benim konuştuğum konuları yaşayan, anasından, babasından sabahtan akşama kadar dinleyenler vardır. Bir toplu iğne getirememiş, ama

çocuğunu getirememiş, ama oradan buraya gelenlerin hepsine Allah razı olsun, Türk insanının şefkatli eli uzanmış. O zamanlarda ateş olsa cürümü kadar yer yakan bir Kızılay onların hepsini barındırmış, yaşatmış, yiyecek hemen on bölgeye ayırmış, hadi siz bu tarafa, siz tütüncüsünüz, siz çiftçisiniz bunlara bakmıştır. İçine, toplumuna, kardeşine sahip çıkar gibi sahip çıkmıştır, çünkü kardeş bilmiştir. Birinci şey bu, hepsini İstanbullu göstermeye kalkmışlar.

Daha yaptıkları her harekette olduğu gibi bu mübadele anlaşmasının suyunu çıkarmak için işlememesi için ne lazımsa ellerinden gelen her şeyi yapmışlardır, ama bir tek bu değil, Lozan Anlaşması'yla silahsızlandırılmış, Yunan Adalarının şimdiki hali nedir? Başarılı oluyor, peşine gidiyor, bildiğini okuyor, edepsizlikle elde ediyor. Bunlar acı değil, daha acısı var çünkü, bir de benim bu memleketimde bazı kimseler haksızlık olmuş Türkiye geri kalmış, niçin öyle yapacaktınız, böyle yapacaktınız diye ortaya çıktıkları zaman bunu affetmek herhalde mümkün değildir.

Mübadele Anlaşması -veya Sözleşmesi- 30 Ocak 1923'te yapıldığı zaman bahsettiğim Yunan numaralarından biri de o günden bugüne gelen Yunanistan'da Türk diye bir şey yoktu ki, ama sizin eğer 600 senelik imparatorluğunuz kendisini Müslüman imparatorluğu diye tanıtır da Türkü sarayına almaz, kadını erkeğini sadece hor kullanmak, bir de savaşlarında asker olarak kullanırsa tabii o da size alışmadığı lafı Türkü bilmem neyi vuruyor. Diyor ki, Türk diye bir şey yok, bunların hepsi Müslüman, zaten yarısı Çingene,

yarısı Pomak, Mısır'dan gelmiş bilmem ne var bunların içinde, Halayıklar var, bilmem ne var. Ne demek Türk, Türk diye bir şey yok. Radyosunda arkadaşlar şimdi Müslümanca haberler dinlediniz diye neşriyat yapıyor. Nedir Müslümanca Allah aşkınıza? Türk kelimesinden o kadar nefret edip o kadar uzak durmak istiyor ki, cunta zamanında olduğu İskeçe Radyosu devletin radyosu, Yunan devletinin radyosu "*flimdi müslümanca haberleri dinlediniz*" diyor. "*Türkçe haberleri dinlediniz*" dememek için bu kadar komikliklere varacak haller var ve Türk değildir, ama öbür taraftan bakın istatistiklerine Batı Trakya'daki Türk nüfusu diye yazıyor. Ne zaman yazıyor? Türk nüfusu azdır, yarısı şeydir, bilmem nedir diye. Bazen birisi çıkıyor, bir Dışişleri Bakanı Papandreu diyor ki "*Biz tanıyoruz, var, evet, doğru, haklısınız, Türk nüfus var*". Türk olsa ne olur, olmasa ne olur? Adını koyduğunuz şey, daha doğrusu siz ona Türk deseniz ne olur, demeseniz ne olur o adam kendini Türk bildikten sonra, o adamın canına okusanız Türklüğünden vazgeçmediği sürece siz ona Türk deseniz ne olur? İşin enteresan tarafı Milletler Cemiyeti var. Onun raporunda Türk nüfusu diye geçiyor. Ondan sonra Helsinki İnsan Hakları Raporu'nda "*Türk Yunan Mübadelesi*" diye geçiyor. Yani kimse yemiyor, onun için hiç dert etmeye lüzum yok, oradaki Türk dese de oluyor, demese de oluyor. Biz onun ne olduğunu çok iyi biliyoruz.

Ayrıca o kadar çok yanlış var ki, deniliyor ki, bu anlaşma Müslüman denildi. Peki, anlaşmanın içinde 3. ve 5. maddelerde "*Türk nüfusu*" diye geçiyor. Hiç üzerinde durmaya

değmez. Bütün mesele iyi niyet, ama zaman zaman, sık sık veya her zaman Türk düşmanlığıyla eğitiminde büyümüş insanların sabah-tan akşama kadar niyeti eğer kötü tecelli ederse kötü gelişirse o insanların hal ve tavırları da hep ona göre oluyor ve sizi elbette hiçbir yere götürmüyor. Onun için ben Başkanımızın talimatına uyup sözümü burada kesiyorum, inşallah bundan sonraki kısımda daha başka şeyler de söyleme fırsatı bulurum.

ÇİMEN TURAN - (*Lozan Mübadilleri Vakfı*)

Hepinize merhaba. Önce bu konuda bir panel düzenledikleri için ve bizim Vakfı da davet ettikleri için değerli Baro Yöneticilerine teşekkür ediyorum. Vakfımızın Genel Sekreteri Sefer Güvenç yurtdışında olacaktı, Yunanistan'da olacaktı bugünlerde, esas olarak o davetliydi bu panele, ama Sefer arkadaşımız yurtdışında olacağı için mecburen ben görevlendirildim. Sefer arkadaşımız Yunanistan'daki programa gitti ve erken döndü. Kurtuluş Savaşımız zamanında da Yunan ordusuyla birlikte Anadolu'daki Rum Ortodokslarının, Rumların bir kısmı ordunun peşine takılıp Yunanistan'a zaten gitmişler 1 milyon civarındaki bir kısmı, ama Yunanistan sınırları içinde kalmış olan bölgede kimi sayılara göre 400.000, kimi sayılara göre 500.000, 600.000 diyenler de var Müslüman Türkler de kalmış. Büyük Mübadele dediğimiz olay Lozan Barış Konferansı zaten büyük Batılı devletlerin Yunanistan'la Türkiye arasındaki ilişkileri geliştirmek üzere düzenledikleri bir konferans, Lozan Barış Konferansı'nda hemen

kararlar alınıyor ve Yunanistan'da kalan Müslüman Türk nüfusun yeni Türkiye Cumhuriyeti sınırları içine, yeni Türkiye sınırları içinde kalan Rum Ortodokslarının da ki, 1 milyonu zaten gitmişti daha önce, Yunanistan'a gönderilmesine karar veriyorlar. Tabii, Rum Ortodoksların buradan gidişi böyle bir anlaşma zeminiyle yapılmış şeyler değil, paldır küldür böyle çok huzursuzluklar çıkıyor ve bir günde Çeşme'den Sakız Adası'na birkaç gün içinde, hatta bir haftada filan 40.000 kişinin kaçmak zorunda kaldığı mübadeleye ilişkin kitaplarda anlatılıyor. Mesela, yine Kurtuluş Savaşı'nın son haftalarında Kemal Arı'nın verdiği sayılara göre İzmir'den 5 hafta içinde 263 bin Rum Ortodoks kaçıyorlar, gidiyorlar. Bunlar tabii iki tarafta da çok acı çekilmiş olaylar.

Mübadele tabii ki iki ülke için de uygun bir çözümdü, yani ciddi akademisyenler bunu çok rahat söylüyorlar, bunun nedenlerini de açıklıyorlar. Yunanistan için çok uygun bir çözümdü, çünkü topraklarına yığılan 1 milyonu aşkın insana yer yurt bulmak, iş bulmak zorundaydı Yunanistan, yani o insanlar sokaklarda yatıyordu. Şöyle düşünelim; Yunanistan'ın o zamanki nüfusu zaten 4-4.5 milyon civarında, hatta 4 milyonu fazla aşmıyor bile. 1 milyon gibi bir nüfus geliyor 4 milyonluk bir ülkeye, bugün için düşünün; Türkiye'ye 15-20 milyon civarında insanın gelmesi demektir bu. Yunanistan çok zor durumda, o yüzden mübadeleyi istiyor. Ayrıca Yunanistan sadece bu taraftan gidenlerin değil, kuzeyden Bolşevik Devrimi yapılırca oradan gelen Rusların ve Bulgarların da hücumuna uğramış, ayrıca Yunanistan da bu

ulus devletini daha homojen bir hale getirmek istiyor. Türkiye’de de aslında böyle bir niyet var. Türkiye içinde bunlara çok benzer sebeplerle uygun bir çözüm tabii biri Türkiye’den gönderilen Rumların yerine Müslümanları ikame ederek ülkede nüfus açısından daha homojen bir yapı oluşturmak istiyor Türkiye; nitekim Lozan dönüşü İsmet İnönü “*mütecannis yeknesak bir vatanı bu anlaşılmayla kurduk*” diyor. Bizim o zamanki genç Türkiye Cumhuriyeti kurucuları da böyle düşünüyorlar.

Türkiye’nin bir amacı daha var; Yunanistan’da huzursuz olan bir Müslüman kitle var, Müslüman Türk kitle var, onları da biran önce kurtarmak istiyor. O zamanlar hem Yunanistan için hem Türkiye için bu Kurtuluş Savaşı öncesi, Balkan Savaşı öncesi dönemlerde 19. Yüzyıl’ın sonları 20. Yüzyıl’ın başlarında büyük batılı devletler Yunanistan’a ve Türkiye’ye içlerindeki azınlık haklarını savunmak bahanesiyle çok müdahalede bulunuyorlar. Dolayısıyla azınlıklarından kurtulursa bu ülkeler batılı devletlerin müdahalelerinden de kurtulacaklarını düşünüyorlar. O açıdan da mübadeleyi istiyorlar. Tabii, Türkiye açısından bir de şöyle bir şey var, bu mecliste de dile getirilen bir şey; Türkiye’den gitmiş olan 1 milyon Rum Ortodoks’un geri dönmesini önlemek için de isteniliyor. Mübadeleyle bağlarsanız onlar geri dönemeyecekler.

Mübadele protokolde şöyle tanımlanıyor; önce müzakerelerde tartışıyorlar “*biz nası, kimleri deşifleceşiz?*” ve de sonuçta şöyle bir karara varıyorlar: Mübadele dini temelli yapılıyor. Yani konuştukları dile göre değil,

etnik kökenlerine göre değil, dini temellere göre Türkiye sınırları içinde kalan Rum Ortodokslar o tarafa, Yunanistan sınırları içinde kalan Müslümanlar bu tarafa gönderiliyor, ama o zaman zaten Osmanlıdan beri böyle Osmanlı'nın eski dönemlerinden beri Türk, yani bir ırk anlatan bir biçimde bir etnik köken anlatan bir biçimde Türk diye bir kavram pek kullanılmıyor zaten, Türk ve Müslüman özdeş kavramlar olarak sanki algılanıyorlar. Dolayısıyla Müslüman deniliyor, ama bunu bazı istisnalarla büyük ölçüde Türkleri kapsayacağı da orada planlanmış oluyor. Bu böyle yapılıyor, dini olarak Müslümanları getirelim deniliyor, gelenler içinde hiç Türkçe bilmeyen Yunanistan'ın belli bölgelerinden insanlar var. Yanya Bölgesi, Girit Bölgesi, Kastorya Bölgesi'nden gelenler de Müslümanlar, ama Türkçe konuşamıyorlar, Türkiye'den gidenler içinde de biraz önce konuşmacılar değindiler hikâyeler halinde onlara, Rumca bilmeyenler var. Dolayısıyla çok da böyle çünkü etnisiteyi tanımlarken kullanılan en önemli kavramlardan biri dil, konuşulan dil, ama dolayısıyla böyle bir istisnai durum var. Bu kavramlar çok karışık kullanılıyor.

Ben hemen çok az zamanım kaldı diye düşünüyorum, bu konuya fazla girmeyeceğim, ama biz Lozan Mübadeleleri Vakfı olarak ilk kurulduğumuz yıllardan beri şunu çok kendi aramızda konuşuyoruz: Mübadele büyük bir olay, hem kapsadığı coğrafya olarak büyük bir olay, küçük bir alan içinde yapılmış bir olay değil, hem kapsadığı nüfus sayıları açısından çok önemli bir olay, ama biz hatırlayın, büyürken tarih kitaplarımızda filan

hiç mübadeleden bahsedilmiyordu. Resmi söylemde hiçbir zaman mübadeleye yer verilmiyordu. Neden yer verilmiyordu diye bir soru ortaya atacak olursak, çünkü yeni bir ulus devlet kuruluyor, yeni bir ulus tanımlanıyor. Mübadeleyi gündeme getirmek bu yeni ulus devleti söylemi içinde pek yer almaması gereken bir şey. Mübadeleyi gündeme getirirseniz tarih kitaplarında okutursanız o zaman şöyle düşünülecek: Bu Anadolu sadece Türklerin vatanı değilmiş bugüne kadar, demek ki başkaları da varmış o gönderilenler Rum olduğuna göre. Mübadeleyi gündeme getirmek bir de şunu hatırlatacak: Mübadeleden sonra yeni Türkiye Cumhuriyeti'nde bulunmayan topraklar var ve o topraklarda Müslümanlar, Türkler yaşıyormuş. Sonra o topraklar ne olmuş? Kayıp toprakları gündeme getirecek. Dolayısıyla anlaşılabilir bir şey bu, zaten ulus devlet kavramı şimdiki Savunma Bakanı'nın sözünden sonra söz konusu edildi. Bu 20. Yüzyıl'ın başları dünyada böyle çok etnisiteli, çok dilli, çeşitli devletlerin, imparatorlukların ayakta kalmalarına çok uygun değil, dünya konjonktürü böyle homojen bir yapıya sahip ulus devletlerin esas gündeme geldiği ve onların yaşamasına daha uygun bir ortam olarak görülüyor.

Türkiye açısından mübadeleyi gündeme getirmeme konusunda Kemal Arı şöyle ilginç bir şey söylüyor: "*Osmanlı'nın son dönemi Batılı büyük devletlerle mücadele içinde geçti. Kurtuluş Savaşı da öyle oldu. İlk Cumhuriyetin kuruluş yıllarında da batılı büyük devletlerle fazla sorun yaşamaması gerekiyordu genç cumhuriyetin, özellikle Avrupa'da yer alan Yunanistan'la da bizi barıştırmışlar Lozan'*

yaparak, mübadele fazla gündeme gelirse eğer bu batılı devletlere karşı böyle sorunlar sanki canlandırmıyormuş gibi olur Türkiye Cumhuriyeti” diye o yüzden de resmi tarihin mübadeleyi biraz üstünü örtmeye çalıştığını söylüyor. Tabii Türkiye’de demokratikleşme düzeyinin düşüklüğüne paralel olarak sivil toplum örgütleri yok, bağımsız araştırma yapan kuruluşlar ve kişiler yok, o yüzden de mübadele biraz görmezden geliniyor.

Bir de bir neden daha var, bu mübadeleyle ilişkin okuduğum şeylerden çıkardığım sonuçlar: Mübadil yerleşim yerlerinde yerlilerle mübadiller arasında çıkan çatışmalar oldu ilk yıllarda, bayağı ciddi çatışmalar oldu. Bu çatışmaların da biran önce bitirilmesi, mübadillerle yerlilerin kaynaştırılması gerekiyordu. Resmi tarih herhalde bu yüzden de mübadeleyi fazla gündeme getirmek istememiştir, ama son yıllarda İstanbul Barosu bile mübadele hakkında paneller düzenliyor. Sağ olsunlar, tekrar teşekkür ediyorum. Biz vakfi kurduk, üniversitelerde daha çok çalışmalar yapılıyor. Elveda Rumeli gibi diziler yapılıyor, mübadele son yıllarda daha çok gündemde, biz de mübadele konusunda daha fazla araştırma yapılmasından, böyle paneller düzenlenmesinden mutlu oluyoruz.

Av. HÜSEYİN ÖZBEK - İlk turun son konuşmacısına geliyoruz. Ondan önce birkaç cümle bir şeyler söylemek istiyorum. Bu sunumu için çok teşekkür ediyoruz, farklı boyutlardan Yunanistan ve Türkiye’den mutfağın içinden bir bakış getirdi. Bu arada ben değerli araştırmacı, romancı, yapımcı

Turgay Bostan'a cümleyi vermeden önce bir iki şeyi dikkatlerinize sunmak istiyorum.

15 Mayıs 1919'da Yunan ordusu İzmir'e çıktı ve Anadolu işgali başladı. Bu süreç içinde Ege bölgesi ağırlıklı olmak üzere Küçük Asya Savunma Örgütü adlı bir milis gücü 30 bine yaklaşan bir sayıda bir milis gücü işgali destekleme amaçlı kurulduğu gibi değerli hocamız Engin Berber'in belirttiği gibi Yunan ordusunun doğrudan emrine giren, silah altına alınan da epeyce Osmanlı Devleti'nin vatandaşı olan, yurttaşı olan, onun pasaportunu taşıyan Ortodokslar oldu. Bunun dışında Atatürk'ün 1927'deki Büyük Nutuk'ta belirttiği gibi 25-30 bin civarında silahlı Pontus çeteleri, Pontus Devleti kurmak için dağa çıktı. Anadolu açısından bir tablo sunmak istedim. Peki, 15 Mayıs 1919'da Yunanistan'da tablo nedir? Yunanistan'da Rodok'larda, Gümülcüne'de, Batı Trakya'da, başka yerlerde dağa çıkan Türkler var mıydı? Çete faaliyetinde bulunup Yunanistan Devleti'ne silah çeken Türk ahalisi var mıydı? Yoktu, farklı bir tablo var Yunanistan açısından ve Türkiye açısından çok farklı bir tablo var. Bu tablo göz önüne alınmazsa çok farklı sonuçlara gidilebilir. Bu anlamda dönemin şartları içinde ve dönemin tablosunu nesnel bir biçimde sunmakta yarar var.

Bir başka konuyu dikkatlerinize sunmak istiyorum; elbette bugünkü Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne de, Yunanistan'a da düşen iki taraftaki halkları, iki taraftaki insanları kendi yurttaşlarını etnik bir husumetten arındırılması, etnik bir husumetten uzaklaştırması, karşı tarafa ve komşuya karşı hasmane

duygular taşımaması şeklinde bir kültür politikası ve eğitim politikasının uygulanması gerekir. Günümüzdeki insan hakları anlayışının, hukukun, evrensel hukukun gerekleri bunu zorunlu kılıyor, ama ben bir şeyi dikkatlerinize sunmak istiyorum; Yunan parlamentosundan çok yakın tarihte çıkan iki yasa dikkatlerinize sunmak istiyorum. Bu konuda hem Türkiye Cumhuriyeti'nin, hem Yunanistan'ın bu konudaki sorumluluklarına özen göstermesinin önemi burada ortaya çıkıyor. 2004 tarihli bir yasadan söz etmek istiyorum. Bunu tabii izin verirse Engin Berber'in geçen dönemki sunumundan almak istiyorum: Yunan Parlamentosu 24 Şubat 1994'te Mustafa Kemal'in Samsun'a çıktığı 15 Mayıs gününü Pontus Soykırımı Anma Günü olarak kabul etti. Böyle bir yasa var Yunanistan'da ve her sene eğer anıt sayısı artmadıysa Yunanistan'da Mustafa Kemal Paşa'nın doğduğu evin çok yakınında iki Pontus anıtı var, yani Pontus soykırımını anma anıtı var. Yine bir başka 25 Ağustos 1998'de Yunan Parlamentosu bir yasa daha kabul etti. Bu 14 Eylül gününü Yunan birliklerinin, işgalci Yunan ordusunun kalıntılarının en son birliklerinin Anadolu'yu terk ettiği tarih olan 14 Eylül tarihini Küçük Asya Helenizm Soykırımı Anma Günü olarak ilan etti. Tabii ki, sözümüzün başında belirttiğimiz gibi devletlerin bu konudaki husumetten arındırıcı bir biçimde yurttaşlarını böyle tarihsel anlamda barışçı bir yorumla böyle karşılıklı antipati doğurmayacak bir kültür ve eğitim politikası izlemesi lazım. Yunanistan'ın son dönemde yasalaştırdığı bu iki yasanın böyle barış ve kültür politikalarıyla ne derece uyduğu veya

çeliştiğini ben sizlerin takdirine bırakarak buyurun Sayın Bostan diyorum.

TURGAY BOSTAN (*TRT Yapımcısı*)- Teşekkür ederim. Sayın Başkan, değerli konuklar; TRT prodüktörünün böyle bir mübadeleyle ilgili konuda ne işi var diyeceksiniz. Ben de Hüseyin Beye onu söyledim, ne işim var, benim bu konuda akademik çalışmam yok, ama “romanımdan biraz bahsedip bu konuyu anlatabsanız çok iyi olur” deyince gelip bu konuda bugüne kadar karşılaştığım olayları sizlerle paylaşmak istedim. Ben Gümüşhane'nin Torul ilçesinde doğdum, oralıyım. Tabii biz de mübadil olarak veya göçmen olarak oraya gelmişizdir, ama onunla ilgili herhangi bir bilgiye sahip değiliz ve genelde Türk insanının böyle bir sorunu var. Kimimiz de nereden geliyoruz bunu bilmiyoruz. Çocukluktan beri bu soru hep benim kafamı kurcalamıştır. Ailemizin büyükleri, erkekler özellikle genç yaşta öldüğü için bu soruyu çok soracak kimse de bulamadım. Amcama bir gün sordum: “Amca biz kimiz, nereden geliyoruz?” “Biz Horasan'dan geliyoruz” dedi ve ben Horasan'ı Erzurum Horasan zannettim. Zaman içinde kendi yöremi tanımaya başlayınca en çok dikkatimi çeken şeyler anlamını bilmediğim yer isimleriydi ve bir süre sonra buralarda Rumların yaşadığını öğrendim. Gerçi benim bulunduğum bölge Torul ilçesinde bir köprü vardı, onun Giresun tarafı, yani batı yel olan tarafı tamamen Türk bölgesidir, yukarıya olan tarafsa Rumlarla karışık Türklerin yaşadığı yerlerdir, ama yine de birçok yer isminin eski isimlerinin Rumca

olduğunu gördüm. Bir süre sonra bu Rumca isimlerin aslında Türkçeye benzediğini de ben fark ettim, derken bu merak ben ziraat mühendisiyim, ama tarihi konulara merakım çok fazla. Konuyu araştırınca aslında bu yer isimlerinin bir kısmının Rumca olduğunu, ama bir kısmının da Türkçe olduğunu gördük, hatta bunları Türkiye Cumhuriyeti hükümeti Rumca diye değiştirmiş. Mesela, benim çok yakın bir köyüm var Şile, biraz üzeri Silve bunlar Kıpçakçada erkek adı, ama bunlar biri Yüce..... olarak değişti, biri Budakköyü olarak değişti. Aslında öz be öz Türkçe kelimelerdi.

Biraz aşağı gittik, Macara diye bir köy var. Orası Macarlarla bir ilgisi var mı filan derken bir Çepne aşiretinin, bir Çepni boyunun bir aşireti olduğunu öğrendim. Yukarıda anneannemin köyü Haşliye diye geçiyor, Aşlı yine Çepnelerin bir kolunun köyü olduğunu öğrendik ve özellikle yaylalar öz Türkçe isimlerdi kadinden beri, bunu da sorup sordurduğunuzda özellikle Yunanistan'a göçen Rumların söylediği şey şuydu: Emevi ve Pers akımlarına karşı Türklerle işbirliği yapmışlar ve Türkler Rumları korumak adına yaylalarını otlak olarak Rumlardan almışlar. Yılanlı, Dulağa, Kadırğa, Erikdeliği, Kazıkdeliği gibi bu Karadeniz'in meşhur yaylaları aslında bir Rumca ismi yok, bazı Rumca yaylalar filan var, ama Rumca ismi yok ve bunun sonucunda Karadeniz'in aslında 1071'den sonra değil de çok daha öncelerden Türkleşmeye başladığını biz fark ettik. Bu merak giderek arttı ve Karadeniz üzerine, özellikle Doğu Karadeniz üzerine bulabildiğim kitapları okumaya başladım ve bu tabii çok üzücü olarak söylü-

yorum, çok az kitap ve kaynağa ulaştık. Özellikle son 10 yıl içinde kitapçılara gidip baktığımda Ermeni tehciriyle ilgili anılar, hatıralar özellikle kamuoyunda isimleri çok bilinen kişilerin yayınladığı kitapları gördüm, hatta birçoğunu satın aldım, okudum. Pontus'la, yani Karadeniz'le alakalı birkaç kitap buldum, okudum. Fakat bizim anlattığımız hiçbir şey yoktu. Hâlbuki ben yaşadığım yöre olarak bir trajedinin yaşandığı topraklarda büyüdüm ve çocuklardan beri, dedelerimizden, nenelerimizden bir sürü trajedi işittik.

Benim dedem Rus işgalinde Niksar'a kadar gelmiş ve dönüşünde karısını iki çocuğunu kaybetmiş, yine bekâr olarak oradan dönmüş. Diğer babam ki, babamın babası o dedem babam bile görmedi, Ruslar işgalde esir olarak Rusya'ya götürmüş ve yalınayak kaçarak gelmiş, 2 saat sonra ölmüş. Sadece bende mi böyle dediğim zaman herkese sorduğumda herkesin aslında bir hikayesinin ve çok trajik bir hikayesinin olduğunu gördüm, fakat hiç kimse bunu bir şekilde kağıda, kaleme dökmemiş, hiçbir şekilde yazmamış, çizmemiş veya ses kaydını yapmamış ve biz sanki bunları yaşamamış gibi hafızamızı kaybettiğimizi gördüm. Bunun üzerine az önce de Hüseyin Bey bahsetti, bir gün televizyonda Pontus Soykırımı ilan edildiğini izleyince orada horon tepen insanların Yunanlı muhtemelen Karadeniz'den göçen Rumların bizim Karadeniz'in kemençesiyle horon tepip soykırımdan bahsetmesi canımı sıkmaya başladı. Hüseyin Bey ne kadar söylese de ben bir romancı filan değilim, yani öyle de görmüyorum kendimi, ama bir şeylerin yapılması gerektiğini de düşünmeye

başladım. Yöremdeki tarih okuyan, edebiyat okuyan kişilere çok kez söyledim, bir şeyler yapın, yazın şunları falan diye, fakat maalesef Tamer Bey de söyledi tarih yapan, ama tarih yazmayan bir millet olduğumuz için hiç kimse bu konuyu önemsemedi ve bunlar zaman içinde unutulup gitmeye başladı. Bu kitapçılarda bu Ermeni hikayeleri ve Rum hikayelerini okumaya başladıkça ben de bari sen yap dedim ve bugüne kadar işittiğim, duyduğum şeyleri bir kurgu halinde romana dökmeye çalıştım. Tabii, roman bu, bu bir kurgu, benim kurgum, ama içindeki yaşanan hikayelerin bölük pörçük derlenmiş hikayelerin birçoğu gerçek ve bunların birçoğu da buraya alınmamış.

Karadeniz, özellikle benim bölgemdeki Gümüşhane, Trabzon bölgesindeki Rumlarla Türklerin ilişkilerini anlatan ve bu ilişkilerin sonunda Pontus isyanına dönüşen yönünü anlatıyorum ben burada, bu Karadeniz'deki bu olayları anlamak için oranın etnik yapısını da çok iyi tartmak ve dökmek lazım. Bir kere Karadenizli Rumların Yunanlı olmadığı kesin, yani Karadenizli Rumlar o bölgenin otokton halkları. Bu konuda araştırmacı Mehmet Bilgin'in "*Doğu Karadeniz Otokton Halkları*" diye bir kitabı olması lazım, o kitapta Karadeniz'in Otokton halklarından bahsediyor aynı zamanda Ksanofon'un On Binlerin Yürüyüşünde de bahsediyor ve bunların birçoğunun Yunanlı olmadığını biz biliyoruz. Yunanlılar gelmiş bu bölgeye, Ksanofonla beraber gelmişler, bir kısmı Karadeniz Bölgesi'ni yağmalamaya gelmiş. O zaman Karadeniz Bölgesi çok yerleşik bir yer değil, zaten tıpkı Kafkasya'ya benziyor. Gelmiş Karadeniz'de

sahile çıkmış, halkın ineğini, keçisini, koyununu çalmış, Yunanistan'a gitmiş. Yani yağmaya gelmiş Yunanlılar, böyle bir ilişki olmuş, ama yerleşmek için özellikle gelen hemen hemen hiç olmamış. Kimler bunlar? İskitler, İskitleri zaten tarihçi olan birçoğunuz bilir, birçoğu Türk bildiğiniz Sakalar Alp Er Tunga Destanı'ndan bildiğimiz İskit dediğimiz topluluklar Saka, Sakalar bugün Erzurum'un İspir ilçesi de bu İskitlilerin kaldığı, Makronlar, Makron ismini bu halka Helenler veriyor, Kolklar, Diriller ki, benim ilçemin adı Torul'dur, zaten bu diriller burada yaşamış, Dorlar Hint Avrupa ırkından Hindistan kökenli Dorlar, Mosinekler, Kalipler, Tiberenler, yani Urartu kalıntısı, İskit kalıntısı halklar var. Daha sonra Pontus Devleti kuruluşundan sonra ve daha sonra Trabzon komenoslarıyla Helen kültürü egemen hale gelmeye başlıyor. Çünkü tıpkı Kafkas dilleri gibi Karadeniz'deki yerel diller de yazı diline dökülmemişlerdir. Dolayısıyla bugün nasıl İngilizce moda bir dilse ve herkes bir parça İngilizce biliyorsa o dönemde de Grekçe çok ciddi bir biçimde kültürel bir hakimiyeti vardı ve kısa zamanda bu bölgenin halkı bu Grek dillerinden etkilenmeye başladı. Helen Kültürü hâkim olmaya başladı ve Hristiyanlık zaten 5, 6. Yüzyılda geliyor. Özellikle Kapadokya bölgesinden gelen keşişler Sümela ve Gümüşhane'nin Tolu ilçesinde Panadiye Manastırı'nı kuruyorlar ki, Panadiye Manastırı Sümela'dan daha eskidir ve burada Hristiyanlık yayılmaya başlıyor ve 1472 ya da 1482 yıllarında Trabzon'un fethinden sonra Trabzon'daki yerleşik Rumların birçoğu İstanbul'a Fatih tarafından gönderiliyor ve

Karadeniz’de bir Türkleşme süreci başlıyor. Özellikle Karaman’dan, Konya’dan, Maraş civarından aileler getirtilip yerleştiriliyor Karadeniz’e ve başka yerlerde olduğu gibi Osmanlı Devleti kimsenin dinine karışmıyor.

Fakat enteresant bir şey oluyor, özellikle Trabzon’un fethinden yüzyıl sonra Gümüşhane’nin Kromli, Santa diye bir bölgesi var ki, bu isimler çok önemlidir, Gümüşhane, Kromli ve Santa çok önemlidir, Trabzon’la Maçka çok önemlidir, Of önemlidir, bir de Samsun’da Bafra, Alaçam bu Rum kalkışmasında, Pontus kalkışmasında çok önemli yerlerdir. Çünkü Kromli halkı aynı zamanda Trabzon’daki yerleşik Rumların da kökenini oluşturmaktadır. Trabzon’la çok bağlantılılardır. Ben Kromli adını ilk duyduğum zaman sordum oralılara, bu Kromli ne demek? Çoğu “*burada krom madeni var*” dedi. Madencilere sordum, krom madeni yokmuş orada, meğerse Yunancada uçurum anlamına geliyormuş. Araştırınca insanlar nelerle karşılaşılıyor. Orası çok dağlık bir bölge olduğu için genellikle kaçanlar, devletten kaçanlar, herhangi bir şekilde düşmanlıktan kaçanlar oraya yerleşmişler ve orada böyle Hıristiyan bir kültür oluşturmuş, ama böyle çok da Hıristiyan olmamışlar, ama mensubiyet şuuru olarak, Ortodoks olarak kendilerini görmüşler ve bunlar o bölgede madenler, özellikle kömür madeni çıkmaya başladığında Osmanlı oraya maden eminleri, madenci başları gönderiyor ve Türkler, genelde Müslümanlar önemli işlerde çalışırken Rumlar, Ortodokslar basit işlerde çalışmaya başlıyor. İşçi, kalcı, baltacı, kazmacı gibi böyle daha şey işlerde çalışınca bir anda Rum’un biri Müslüman oluyor daha

iyi bir iş elde edebilmek için ve derken hızla bir Müslümanlaşma başlıyor. Yani neredeyse o bölgenin *-çok büyük bir bölge o bölge-* tamamı Müslümanlaşıyor. Papazlar, metropolitler, başpiskoposluk..... kelime-i şahadet getiriyorlar filan, fakat Karadeniz halkı örfüne biraz çok bağlı, asla gerçek anlamda Müslüman olmuyorlar. Evlerinin altlarını samanlık veya ahır gibi yerlerin bir kısmı veya gizli geçitlerle yapılan yerlerin bir kısmını şapele olarak inşa ediyorlar, yani evine giriyorsunuz ve gizli bir geçitten ki, ben bunların birkaçına girdim, hâlâ var, oraya gidiyorsunuz orada şapel var ve orada tekrar vaftiz, nikâh törenleri devam ediyor.

Bir süre sonra bu ihtida eden Hıristiyanlar zenginleşmeye başlıyor ve madencilikte üst rütbelere gelmeye başlıyor ve bu giderek de yaygınlaşıyor, ama kendi aralarında birbirlerini de çok iyi biliyorlar. Öyle ki, gerçek dönmeyen Hıristiyanlara dahi herhangi bir şekilde sır vermiyorlar ve 250 yıl boyunca gizli Hıristiyan olarak yaşıyorlar ve bunu ne Türkiye ne de gerçek Hıristiyan'a çaktırmıyorlar. Ben bunu öğrendiğim zaman hayretler içinde kaldım, müthiş bir başarı, hiçbir Türkün bu işi anlamaması, hiçbir Müslüman'ın fark etmemesi, birlikte yaşamalarına rağmen Hıristiyanların bile bu işi çok fark etmemesi çok enteresandı. Kendilerini Kirifi diyorlar. Kirifi Kripto kelimesinden geliyor, gizli, gizlenmiş anlamında, Krifos da yani şanslı. Mesela, Turgay bir Krifos dediğinizde Turgay'ın gizli Hıristiyan olduğunu anlıyorsunuz ve bu bir şifre kelime. Eğer siz Krifossanız Krifostan kız alıyorsunuz, Krifosa kız veriyorsunuz. Bunun tabii birtakım komik

örnekleri de oluyor. Müslümanlardan çünkü bu bazı papazlar dönünce ihtida edince bunların bir kısmı aynı zamanda molla da oluyor, çok ciddi biçimde Müslümanlara gidip dertlerine deva arıyorlar ve Karadeniz’de bu papaz muskası filan en çok yapıldığı bölge de o bölgelerdir. Türkler arasında müthiş itibar kazanıyorlar. Pehren Molla Süleyman ki, en meşhurlarından biri Molla Süleyman’dır. Bu bir papazdı ve bunun cenazesi de Trabzon’da çok problem çıkarıyor, çünkü öldüğünde bütün Trabzon Metropolithanesine bağlı aynı zamanda, onların müftülüğü gibi metropolit biliyor bunun Hıristiyan olduğunu ve öldüğünde 1827 zannediyorum, Hıristiyanlar geliyor “*biz bunu Hıristiyan mezarına gömmek istiyoruz*” diyor. Müslümanlar itiraz ediyor “*bizim mollamızı kimseye vermeyiz*” diye bir kavga gürültü başlıyor. Tabii dönemin Hayrettin Paşa mı bilemiyorum valisi Müslümanlardan yana tavır alıyor ve Müslüman mezarlığına gömülüyor. Bu sefer Rumlar gidiyor Müslüman mezarlığında Molla Süleyman’ın başına mum yakıyor, istavroz çıkarıyor. Bunun üzerine Türkler şikayet ediyor ve bu sefer Rumların Müslüman mezarlığına girmesi yasaklanıyor, ama bu yıllarda enteresan bir şey daha oluyor. Bölgenin madenleri ekonomik olmaktan çıkıyor, yani artık bir şey olmuyor.

İkinci önemli şey, 1821’de Mora İsyanı çıkıyor ve bir önemli şey daha oluyor 1830’da da Yunanistan kuruluyor. Bunlar, bu hareketler Karadeniz’de ilgiyle takip ediliyor. Özellikle Rusya’nın Ortodoksların hamisi ilan etmesinden sonra kendisini zaten Rusya’nın baskısıyla Yunanistan kuruluyor, Karade-

niz'de de ilgisini gösteriyor. Çünkü Rusya'nın emellerini biliyoruz, Boğazlardan geçip sıcak denizlere inmek ve Rusya'yla bizim Karadeniz Rumları arasında bir ilişki başlıyor, gidiş-geliş başlıyor. 1829'da Rusya kısa süreliğinde bir Doğu Karadeniz'in özellikle Gümüşhane bölgesini işgal ediyor. Bu işgal esnasında bu bölgenin Rumları Rus ordusuna kılavuzluk yapıyor. Fakat Ruslar uzun süre kalamıyor, geri çekilince bu Rumların bir kısmı Ruslarla beraber geriye çekiliyor, bir kısmı Kars'a yerleşiyor, bir kısmı Batum, Kafkasya ve Kırım'a kadar gidiyor ve Rus-Rum ilişkisi burada başlıyor ve Ruslar özellikle Karadenizli Rumları bu tarihten sonra çok iyi kullanmaya başlıyor. Maalesef bunlar tarihlerde çok az yazıldı ve bunlar bize öğretilmediği için ben aslında eğitim sistemimizi bu anlamda çok sorguluyorum. 1839 Tanzimat Fermanı da bir uyanışa sebep oluyor. Çünkü dini haklar veriliyor ve özellikle Trabzon'daki kromli kökenli Rumlar ki, bunlardan biri Rus Konsoloslukluğunda memur olarak çalışıyor, bunlar Rus Konsoloslukluğuna tekrar Hıristiyan olmak istediklerini söylüyor, Rus Konsoloslukları ve Fransız Konsoloslukları bunlara destek oluyor, fakat İngilizler bu oyunu seziyorlar ve İngiliz Konsoloslukluğunda Stevens denilen biri İngiltere'ye bir telgraf çekerek bunların askerlikten kaçmak için aslında döndüklerini, gerçekte Hıristiyan olmak istediklerinden değil, sahtekarlık amacıyla bunu yaptıklarını söylüyor ve 1855-1856'da Kırımdan sonra Islahat Fermanı imzalanıyor ve Islahat Fermanı'ndan sonra azınlıklarla ilgili haklar artınca da artık ok yaydan çıkıyor ve hızla tekrar tenahsurlaşma, yani Hıristiyanlaşma

başlıyor. 1911'e kadar Hıristiyanlaşma sürüyor ve 1911'de son bir devlet memuru kalana kadar Mustafa Yazıcı aslında Rumca adı var, kalana kadar en son o tenahsurlaşınca, yani dönünce tamamen eskiden gizli Hıristiyan olanların tümü tekrar Hıristiyan oluyor ve bölgede alenileşiyorlar. Yani iki yüzlülük maskesini attık diyorlar ve bu kitabın ilk adı "*İkiyüzlülüğün Romanı*"ydı, daha sonra "*Son Krifos*" olarak değiştirdim. Müthiş bir ikiyüzlülük, çünkü Grek sözcüğünü az önce hocamızla da yukarıda konuştuk, yani hilekâr, dolandırıcı anlamına geliyor batılı dillerde, hakikaten çok hileye tabi olmuş o bölge, hatta ünlü papazlardan biri Kromlide bir kilise kuruyor 1844'te ve bir süre sonra onlara Hıristiyanlığı daha iyi anlatmaya başlayınca sıkılıyor Kromli halkı ve onu kovuyor, onun üzerine şair bu adamcağız bir şiir yazıyor ve şöyle diyor: "*Kromli halkı taburu bilmez, niyetleri kötü ve abartılı, tembel ve içkiçi insanlar, aynı zamanda ifle yaramaz vatan daflar, bugün dediklerini yarın inkar ederler, düflünmeden hareket ederler ve sonra bofl yere üzürlürler. Çok cahiller ve kötü alıflkanlıklar var. Kurnazlık ve hileyi seviyorlar, kafaların içinde sürekli tilki dolalıyor.*" Şimdi bunu biz yazsak bize kızarlar, bunu kendileri yazıyor, o köylü Yhannes Parhariris isimli -daha sonra *Pontuz Yıldızı* diye bir dergi çıkarıyor- bir öğretmen 1911'de o bölgeyle ilgili birtakım araştırmalar yapıyor ve bu şiiri de alıp büyük bir dürüstlikle kitabına koyuyor. 1940'lardan sonra metamorfozis okulları kuruyorlar. Bunlar dönüşüm, yani metamorfoz kelimesinin anlamı dönüşüm okulları ve burada Grekçe eğitim veriyorlar, Yunanca dersler

veriyorlar. Yunanistan'da eğitim görmüş kişileri getirip o bölgenin tekrar ciddi biçimde Helenleştirilmesine uğraşıyorlar. Böylece Karadeniz'deki bu Rum halk en zor bastırılan bir Pontus isyanını başlatıyor 1919'dan sonra ve Atatürk bu Pontus isyanını fark ediyor. Eğer ikinci bölümde zaman olacaksa bence ara verelim, ikinci bölümde de Pontus isyanı ve bu Rumlarla başlayan Pontus isyanı ve mübadeleye giden yolu kısaca sizlere aktarmaya çalışayım.

Av. HÜSEYİN ÖZBEK - Ben Turgay Bostan'a bu ilginç sunumu için teşekkür ediyorum, ama romanın satışına mani olmasın, romanda bu anlattıkları yok. Ben hemen Sayın Berber'e buyurun diyorum.

Prof. Dr. ENGİN BERBER - Çimen Hanım konu-şurken sık sık benim söylediklerime atıfta bulundu. Şöyle dedi kendisi: "*Depremde Türkiye'yle Yunanistan arasında bir dostluk ortamı vardı. Bu ortam içinde biz vakıf kurmaya karar verdik.*" Lozan Mübadilleri Vakfı'nın ve o vakfı kuran değerli insanların samimiyetinden hiçbir şüphem yok kuşkusuz, ama Hüseyin Bey benden daha atık davrandı, geçen seneki sunumda söylediğim bir şeyi hatırlattı. Bakın, 17 Ağustos Depremi'nin olmasından bir hafta sonra 25 Ağustosta 14 Eylül gününü Küçük Asya Helenizm'i Soykırımı Anma Günü, ulusal anma günü ilan ediyor Yunanlılar 98.

SALONDAN - 98'den önce, depremden bir yıl önce.

Prof. Dr. ENGİN BERBER - Bir yıl önce mi? Peki, ama niyet iyi değil, tarih doğru olmayabilir, ama burada iyi niyet yok. Akli başında hiç kimse ne Yunanistan'la ne bir başka komşusuyla kavga etmeyi istemez. Ben savaşçıyım, barışçı değilim diyen var mı aramızda? Akli selim sahibi bir insanın böyle söylememesi gerekir. Hepimiz barışçıyız. Ben Yunanistan'da 2.5 yıl kaldım, çok sayıda dostum var, iyi kişisel ilişkilerim var, ama bireysel anlamda bizim dost olmamız yetmiyor. Ankara ve Atina'nın evet demediği bir çözüm ne yazık ki biz halklardan geçmiyor, geçemiyor. Onun için devletlerin de, yönetenlerin de samimi olması lazım. Böyle soykırım anma günleriyle, Küçük Asya Helenizm'i, Pontus Soykırımı Anma Günleriyle bu işi götürmek mümkün değil. Özellikle bir gün ilan edilmesi, bir gün ilan etmeyelim. Türkiye'nin bir ulusal tarihi var, Yunanistan'ın da bir tarihi var. Her iki tarihte de kırılma noktaları var, her halk için acı olan, mutlu olan günler var. Bunu bir gerçeklik olarak geleceğimize ipotek koymayan, çünkü böyle soykırım anma günü gibi şeyleri ilan ederseniz halkların geleceğine ve devletlerin de dostluğuna ipotek koyuyorsunuz. Hiç bu tür ipotekleri ve ayak bağlarını koymadan devam etmemiz lazım. Herkes kendi geçmişini iyi bilmeli, ama geçmiş hiçbir zaman geleceğe ipotek koymamalı. Bu yaklaşımla bu mümkün olmuyor.

Mübadele değerli konuklar çok hassas bir şey, ben elbette bir siyasi tarihçi olarak

konusuyorum. Ben bir akademisyenim, konuştuğum şeyin arkasına bilgi ve belge koymaya büyük özen gösteriyorum. Ben mübadil bir ailenin çocuğu veya mübadil bir aileden gelen birisi de değilim, ama benim bir tarihçi olmam, bir siyasi tarihçi olmam vasfıyla yaptığım mesleğe bir saygımın olması gerekir. Doğru olduğuna emin olmadığım şeyleri söylememem, söylediğim her şeyin arkasına da belge ve bilgi koymam gerekir. Mesleğime olan saygım böyle davranmamı gerektiriyor. Fakat mübadele çok hassas bir konu, insanlar bilek ya da bilmeyerek kırılabilir. Ben olabildiğince bu konuda özen göstermeye çalışıyorum. İnsan hakları ihlali meselesi geçen seneki konuşmamda da söylemiştim, insan hakları ihlali denildiğinde konunun iki boyutu var. Burada değerli hukukçular var, eğer yanıyorsam beni düzeltsinler, insan hakları ihlali denildiğinde konunun bir hukuki boyutu var. Mübadele gerçekleştiği tarihlerde dünyada insan hakları kavramı yoktu. Böyle bireyi merkezine alan insan hakları anlayışı 1948'de İnsan Hakları Evrensel Sözleşmesi'yle dünya gündemine oturdu. Mübadelenin gerçekleştiği dönemde azınlık hakları var, ama insan hakları yok. Bu işin hukuki boyutu, yani hukuki bakımdan mübadeleye bir insan hakları ihlalidir diyemeyiz, çünkü o tarihte böyle bir kavram yok, ama işin bir de insani boyutu var. Çimen hanıma elbette katılıyorum, insanların doğduğu, büyüdüğü toprakları iradelerine danışılmadan terk ettirmek insani boyutuyla bir insan hakları ihlalidir. Bu tartışmasız bir şey, yıllardır ben bunu söylüyorum. Ayrıca biz bugünden geçmişe bakarak konuşuyoruz, o insanların

çektığı acıları benim duyumsamam mümkün değildir, ancak anlamaya çalışabilirim. Onu yapmak için de gerekli gayreti gösteriyorum, ama hakikaten büyük bir dramdır, anlayamam, sadece gayret edebilirim. Fakat insani boyutuyla bir insan hakları ihlali vardır ortalıkta, fakat bu ihlalin sorumlusu sadece Türkiye değildir, onu da vurgulamak istiyorum.

Bir diğer konu Çimen hanım dedi ki “*Lozan Barış Konferansı büyük devletlerin Türkiye ve Yunanistan arasındaki sorunları çözmek için yaptıkları bir konferans*” ne yazık ki buna katılamıyorum. Bakın, konferansın birinci günü İsmet Paşa kürsüye gelir ve şunu teklif eder: “*Bu konferansın ismi Lozan Konferansı olsun*” Hemen Curzon kürsüye çıkar, der ki: “*Hayır, bu konferansın ismi yakındoğu sorunlarına ilişkin Lozan Konferansı olmalı*” ve konferansın resmi ismi böyledir. O zaman Ortadoğu kavramı henüz yok, o İkinci Dünya Savaşı’nda kullanılmaya başlandı. Ortadoğu’yu anlatan coğrafyaya Lozan Konferansı toplandığında Yakın Doğu deniliyor. Niye Yakın Doğu sorunlarına ilişkin Lozan Konferansı? Şundan: Lozan’ın kendi ulusal tarihimizdeki önemini biz çok iyi bildiğimizden ve algıladığımızdan ona kısaca yapıldığı yere atfen biz Lozan diyoruz, fakat toplantıyı düzenleyenler dikkat ederseniz Yakın Doğu sorunlarına ilişkin, çünkü bakın biz farkında değiliz Türkiye’ye odaklandığımızdan, Lozan’da Türkiye’den kopartılarak bir Ermeni devletinin kurulmayacağı da kararlaştırıldı. Büyük devletlerin verdiği sözlere rağmen bağımsız bir Arap devletinin kurulmayacağı da kararlaştırıldı. Lozan sadece

Türkiye'nin geleceğini değil, aynı zamanda Arap ve Ermeni halkının geleceğini de belirleyen bir toplantıdır. Yani bütün Yakın Doğu'yu ilgilendiren bir toplantıdır.

Eskiden tarih kitaplarında mübadele yoktu, tabii niye olmadığına dair söylenenler bir tür fikir yürütmedir, ama şunu söyleyeyim; 12 Eylül tarih kitaplarımızda var mı? 12 Eylül çok önemli bir kırılma noktasıdır bizim ulusal tarihimizde. Nerede 12 Eylül? Bir ara koydular biliyorsunuz geçen sene, hemen kaldırdılar. Bakanlık fikir değiştirdi, derhal kaldırıldı. Konuldu ve kaldırıldı.

Bir de son olarak Osmanlı uyruğundaki Rumların Yunan ordusuna koyduğu katkıya değinmek istiyorum. Ben askeri tarih son zamanlarda çalışmaya başladım, ama somut şeyler söyleyemeyeceğim. Belki çalışmalarım bittiği zaman, ama çok iyi bildiğim bir şey var, Yunan Genelkurmay Başkanlığı'nın yayınladığı bir seri var. Yaklaşık 16 kitap Türk-İstiklal Harbi serisi gibi bizim Genel Kurmay Başkanlığımızın, o kitaplarda iç güvenlik örgütünü işgal yıllarında Yunan ordusunun Osmanlı uyruğundaki Rumlardan kurduğu yazılı. Yunan Jandarma Teşkilatının mevcudu 1919-1922 arasında yaklaşık 35 bin kişidir. Hepsinin Osmanlı uyruğunda olmadığını varsaysak bile epeyce önemli bir sayı Yunan Jandarma Teşkilatı'na katılmış. Çünkü bunlar Türkçe bildikleri için cephe gerisini daha iyi kollayabilir diye düşünüyor Yunan ordusu, bir de bu Küçük Asya Savunması denilen, yani KASÖ diyorum ben kısaca ona, milis örgütü o da Sakarya Savaşı'ndan sonra artık Anadolu'nun, yani Yunan Ordusunun Anado-

lu'da tutunamayacağı anlaşılınca kurulan bir milis teşkilatıdır, onun da 20 tabur asker topladığını biliyorum, ama bir tabur kaç kişiydi onları bilmiyorum. Bir sayı verirsek yanlış bir şey yapmış olabiliriz, ama bu hiç de küçümsenmeyecek bir güçtür. Ayrıca Rum halkının çoluğuyla çocuğuyla her KASÖ'nün bütün belgelerini ben Yunanistan'dan getirdim ve yayınladım doktora tezimde, Pazar günü ayinlerinde evlerindeki değerli eşyalara varıncaya kadar kiliseye verdiği ve kilisenin bunları eritip paraya dönüştürüp KASÖ'nün hizmetine, Küçük Asya Savunması Örgütü'nün hizmetine verdiğini biliyoruz. Bunları yayınladım ben kendi belgelerinde.

Son olarak değerli arkadaşımıza, Karadeniz'den gelen, Karadenizli olan bir şey söylemek istiyorum; bu Matbuat ve İstihbarat Umum Müdürlüğü'nün Hariciye Vekaletine bağlı yayınladığı bir Pontus Meselesi kitabı var. Onu gördünüz mü bilmiyorum. Bu eski Türkçe yayınlanmıştı. Yanlış hatırlamıyorsam orada Rusların Doğu Karadeniz Rumlarından bir alay kurduğuna dair bazı ifadeler var.

Av. HÜSEYİN ÖZBEK - Engin Berber bir bilim adamı, tabii ki bilim terbiyesiyle konuşuyor, ama bizim için de dikkat çekici not alınacak değerlendirmelerde bulundu. Ben demin şunu demek istemiştım: Yunanistan'da 19 Mayıs 1919 Atatürk'ün Samsun'a çıktığı tarih, bir başka tarih değil Pontus Soykırım Tarihi olarak kabul edilmesi ve 14 Eylül Küçük Asya Eylemlerinin Soykırımı Tarihi. Buna karşı bazen şöyle denilebilir: Biz de 15 Mayıs 1919 Yunan Ordusu'nun, işgalci Yunan

Ordusu'nun İzmir'e çıktığı tarihi biz de Türk Soykırımı tarihi yapalım. Hayır, ben şahsen buna katılmıyorum, halklar arasında husumet artırıcı, düşmanlığı artırıcı ve daim kılıcı yaklaşımlardan çekinmek lazım. Yunanistan'ın yaptığı her iki tarih üstelik Yunan devlet yöneticilerinin her yıl Selanik'e gelerek o Pontus Soykırımı Anıtı önünde tahrik edici konuşmalar yapmaları son derece yanlıştır. Suyun bu yakasından da benzer reflekslerle düşmanlığı daim kılıcı bir yaklaşım yanlıştır. Bu nedenle 19 Mayıs 1919 bizim için çok anlamlı olan Samsun'dan getirilen toprağın o gün Cumhurbaşkanı'na takdim edildiği, sporcuların Samsun-Ankara arasında kat ettiği çok anlamlı bir güne karşı suyun öte yakasından pek de dostane olmayan bir tavır gelişmiştir. Suyun öte yakasına yeniden Türk Ulusuna yakışan barışçı mesajlar vermektir, ama elbette ki ulusal bütünlüğü, Türkiye'nin birliğini, bütünlüğünü ve bağımsız yaşam iradesini de hissettirerek. Ben Sayın Büyükelçime buyurun diyorum.

TANER BAYTOK - Çok teşekkür ederim. Engin Hocamızdan çok şey öğrendik. Elbette Çimen Hanım toplantıya çok büyük renk kattı. Elbette dostluk derneği yetkilisi olarak bize bu işin barışçı taraflarını söyleyecek. Her şeye rağmen mademki komşumuzla geçinmek zorundayız, beraber yaşamak zorundayız, ama elimizi verirken kolumuza dikkat edelim. Benim bu diplomatlarıyla ve üstelik menfaatlerimizin müşterek olduğu NATO'da çalışırken bunlara güvenmek için elimden gelen her şeyi yaptım, her seferinde hayal kırıklığına

uğradık, hatta ödül verdikleri zaman acaba altında ne var diye düşündüm. Ben Yunanlıları az buçuk biliyorum, ama son zamanlarda kendi milletimi hiç tanımadığım ortaya çıkıyor. Benim memleketimde, benim basınımda, benim okunmayan kitap olarak yayınlanan kitaplarda duyduğum, gördüğüm hayretler içinde kaldığım o kadar büyük olaylar oluyor ki, ben Yunanlıyı suçlayamaz oldum. Ben meğer neymişim demeye başladım. Benim bir zamanlar komünist olarak yeşeremeyen bazılarının bugün milliyetçi düşmanı olarak korurken kompleks içinde bu memleketin insanlarına bu memleketin kuruluşu için canlarını vermiş, mücadele etmiş, her şeyi göze almış insanların yaptığı anlaşmalara, yaptığı, kurduğu Cumhuriyet'e öyle çamur atan insanlar gördüm ki, ben doğrusu bunların hayreti içinde yaşıyorum. En güzel şeyi Turgay Beyin yaptığına inanıyorum, çünkü hakikaten Türkiye, Türk insanı fazla okumuyor. Okumadığı için işi romana getirip, hatta içine bütün kitabı anlattı, satışını etkileyecek diye korkuyorum, ama ben yine gidip alacağım, inşallah içine birazcık da aşk katmıştır, çok daha kolay okunur. Vurucu kırıcı bir-iki şeyler koyduğundan hiç şüphem yok, fakat güzel bir iş yaptığına eminim. Ben kendi sözlerimle de bitirmeyeceğim bu bana ayrılan süreyi kısa keserek size *“Benim düflmanım olarak karflıma çkan ve tarihte yüz senede bir jeniler, dehaler gelir. Bizim talihsizliğimiz bu 100 senenin dehası bizim düflmanımız olarak Türklerin başında çktı Mustafa Kemal Atatürk”* diyen Churchill'in kabinesinde görev gören bir başka İngiliz Dışişleri Bakanı'nın sözleriyle

cevap vereceğim. İnşallah alır okurlar, çünkü bunun içinde benim yorumlarım var, ama baştan aşağı İngiliz vesikalarına dayanarak hazırlanmıştır. Ümit ederim İngiliz Dışişleri Bakanlığı'nda Devlet Bakanı Mac Leine'nin şu sözlerini okudukları zaman "Türklerin içinden muhaceret sonucunda Rum asırlar gitti de, ülkenin ekonomisi zayıfladı, ülkenin eylesesi azaldı, kültür karması bozuldu" diyenlere ders olur: "Herkes önceden ne olacağını kestirecek zekaya sahip olamaz. Tarihte ilk defa Türkiye Devleti kendi milli sınına sahip bir bütün olarak ortaya çıkmaktadır. Asırlar boyunca dağınık bir imparatorluk olan Türkiye şimdi ilk defa gerçek toprakları üzerinde halkı tamamen Türk olan bir devlet olarak vücut bulmaktadır. Din ve ırk bakımından birlik arz eden yeni bir Türkiye Devleti kurulmuştur ve bu Türkiye Devleti barış antlaşmasını imzalamıştır. Bu antlaşmalar altında Lozan'da bir barış antlaşması dikte edecek durumda değildik ve Türklerle bu antlaşmanın bu mecliste bir kanun görüşür gibi her madde üzerinde eflit antlaşmalar altında görüşmek zorunda bulunduk." Hepinizi saygıyla selamlarım.

Av. HÜSEYİN ÖZBEK - Ben ikinci turda konuşmacılarımız süreye çok özen gösteriyor, sabrımızın sonlarına geldik, ama hemen Çimen hanıma buyurun diyorum.

ÇİMEN TURAN - Konuşmacılar benim adımı vererek bir sürü şey söylediler. Ben onları doğru mu anladım acaba, yanlış mı anladım? "Bu Pontus Günleri ilan ederek, anma günleri ilan ederek bu ifli götürmek

mümkün değil" dediler Türkiye'yle Yunanistan ilişkilerinde, ne demek istediklerini çok iyi anlamadım. Ne yapmak lazım bu işi götürmek mümkün değilse? Devlet ilişkileri olarak Yunanistan'ın bu günleri kaldırması için çaba göstermek gerekebilir. Bu yapılır ancak. Mübadele üstüne söylediklerimde Cumhuriyet'e çamur atmak, milliyetçi düşmanlığı yapmak gibi bir tavrım olduğunu hiç sanmıyorum. Zihniyetim bu değil zaten, ama biz Cumhuriyet döneminde mübadele dönemindeki gerçeklerin ortaya çıkmasına uğraşıyoruz. Bütün amacımız Lozan Mübadilleri Vakfı olarak bu ve bir komşu ulusla ne kadar barışçı bir ortamda bir arada yaşarsak o kadar iyi olur diye düşünüyoruz. Bunu Türkiye Cumhuriyeti Devleti de düşünüyor. Biliyorsunuz son yıllarda Trakya'daki o büyük askeri birlik biz Trakya'ya bir araştırma için gittiğimizde bu Meriç çevresindeki mübadillerle görüşmeye gittiğimizde orada çok büyük bir ordumuz varmış bizim, ben askeri işlerden pek anlamam. Edirne'nin oralarda o birlik mesela, artık Yunanistan'la ilişkilerimiz eskisi gibi kötü değil diye o birliği çekmişiz bir devlet olarak.

Kısaca bir de şunu ekleyeyim, o da söz konusu edildi o noktada: Peki, mübadeleden Türkiye'nin ekonomik durumu zayıflayarak mı çıktı? Türkiye ve Yunanistan arasında ekonomik olarak kazanç ve kayıplardan söz edilebilir mi? Evet, bu konu üzerinde çok çalışan iktisat tarihçilerinin söylediğine bakarsak bu konuda Türkiye'nin ekonomik olarak kayba uğradığı, Yunanistan'ın kazançlı çıktığını söylüyorlar. Ben iktisat tarihçisi değilim, bunu İzmir Ticaret Odası'nın, İstan-

bul Ticaret Odası'nın Mübadele Öncesi ve Mübadele Sonrası kayıtlarından çıkarıyorlar, Atina Ticaret Odası'nın kayıtlarını incelemiş bir akademisyen var, onlar söylüyorlar ve genel olarak birleştikleri bir nokta var; Osmanlı'nın yeşermekte olan burjuvazisi Rumlarla birlikte Türkiye dışına gitti. Benim okuduğum kaynaklarda böyle bir genel kabul var. Ayrıca Ege Bölgesi'nde tütün ve bir önemli ürün daha ipek böcekçiliğinde çok usta olan, uzman olan Rumların gittiği söyleniyor ve bizim bu konularda bir miktar gerilediğimiz, ama bu bilgilerini Yunanistan'a taşıdıkları için Yunanistan'da ipek böcekçiliğinin, tütüncülüğün geliştiği söyleniyor, ama bizim gelen mübadillerinde bir de şu var; gelen Müslümanlar, Türk Müslümanların büyük kısmı köylü, giden Rumların daha büyük kısmı kentli. Yani kentlerden gidiliyor, köylerden geliniyor. En azından kent-köy nüfus dengesinin değişmesi bile bazı imalathanelerin kapanmasına, o imalathanelerin çalışacak insan bulamamasına, ticarethanelerin kapanmasına neden oluyor. Mesela, şöyle bir örnek var: İzmir önemli bir ithalat ve ihracat limanı o yıllarda, yine öyle, İzmir'deki ithalat ve ihracat faaliyetlerini yapan kişilerin büyük kısmının ithalat, ihracat konusundaki tüccarların önemli bir kısmının Rum olduğu, onlar gidince batı ülkelerindeki acentelerin İzmir'de aracı bulamadıkları, bazılarının merkezlerini Atina'ya taşıdıkları yazılıyor. Bu Türkiye'nin ekonomik kayıpları olarak, bunlar tabii bu günden elimizde bir terazi yok, ama biz Ticaret Odası kayıtlarından, ticaret istatistiklerinden, üretim miktarlarından ki, o zamanlar onlar da çok sağlıklı değil, bir kere

giden nüfus çok daha fazla ve kentli bir nüfus gidiyor, gelen nüfus çok daha az ve köylü bir nüfus geliyor. En azından bu bile önemli çünkü tarım dışı üretim ve ticaretin, imalathane türü çok sanayi olmasa da ticaretin bir kısmı kentlerde dönüyor. Oradan anlıyoruz ki, Türkiye ekonomik olarak kazançlı çıkmamıştır, ama Türkiye 1930'a kadar zaten mübadele 23'te imzalandı, birkaç yıl sürdü gelmeleri bizimkilerin, 30'a gelindiğinde bunların farkına varan genç Türkiye Cumhuriyeti kurucuları 30'dan itibaren önemli bir devletleştirme, dışarıdan ithal ettiğimiz bir sürü ürünü Türkiye'de üretme hamlesine giriştiler ve 30'dan sonra Türkiye'nin ekonomisi gene düzenine girdi. Bunlar benim ben iktisat okudum zaten, ama iktisat tarihçisi değilim, ama iktisat tarihçilerinin mübadele üstüne yazdıkları kitaplarda bu bilgiler ortaya dökülüyor. Bunları da belirtmek istedim.

Av. HÜSEYİN ÖZBEK - Sayın Bostan'dan çok özür diliyorum, son söz elbette ki kendisinin, ama burada iktisat tarihi açısından, iktisadi açıdan araştırmaları olan Sayın Berber herhalde bir iki cümle söyleyecek, buyurun.

Prof. Dr. ENGİN BERBER - Ben bir iktisat tarihçisi değilim, önce onu söyleyeyim. Fakat Çimen hanımın söylediği şeylerle ilgili o kadar birbiri içine geçmiş iddia peş peşe dile getirildi ki, acaba hangi birine yanıt vereyim? Öncelikle şunu söyleyeyim, bakın; Yunan iktisat tarihi konusunda otorite olan Nicos Zivoronos isimli bir tarihçi var. Bu tarihçinin

yazdıklarına baktığınız zaman -ben hem doktora tezimde, hem de iflik makalelerimde onun yazdıkların kullanıyorum- 20. Yüzyılın başından itibaren Batı Anadolu'daki Rum sermayesinin Türkiye'ye hiçbir katkı koymadığını belirtiyor Zivaronos, bütün sermayeyi Yunanistan'a ihraç eder. Bakın sadece büyük devletler değil, Türkiye'deki Yunan sermayedarlar da sahip oldukları sermayeyi Yunanistan'a götürüyorlar. Çünkü orada faiz hadleri çok yüksek, Türkiye'de yatırım yapıp risk alarak para kazanmak yerine, çünkü kazanıp kazanmayacağından emin değiller, Yunanistan'a götürüyorlar bankalara koyuyorlar, faiz çok fazla, dolayısıyla Rumların sanayi yaparak -o da çok sınırlıdır, aırıkkı olarak İstanbul'da, bir miktar da İzmir ve civarında- Rumların sanayiyle biriktirdiği sermaye Türkiye için 1900'lü yılların başından itibaren hiçbir zaman katma değer olmamıştır. Zivaronos'un kitabında bu detaylarıyla var.

İkincisi, İttihat Terakki'nin 1918 yılında yaptığı İzmir Müslüman esnaf ve tüccarlarına ait bir çalışma var, 30 sayfalık bir çalışma. O çalışmanın başındaki önsözde İzmir'deki çarşıda Rumların egemen olduğu söyleniyor. Onu hiç kimse reddetmiyor ki, Rumlar gerçekten çarşıda egemendir. Bu bir vaka, bu bir gerçeklik, ama o raporun hemen arkasında Rumlara ilaveten Müslümanların esnaf ve tüccar olarak çarşıda ne kadar etkin olduklarını gösteren bir tablo var. Ben geçen seneki konuşmamda söylemiştim, sadece İzmir değil, Aydın Çarşısı'nı da çalışmışlar. O tabloya baktığınız zaman Birinci Dünya Savaşı başlarken bu milli iktisat alanında ittihatçı-

ların attığı tohumların yeşerdiğini görüyorsunuz. Hiç de küçümsenmeyecek kadar çok Müslüman tüccar ve esnaf var çarşıda. Evet giden Rumlar kadar kalabalık değil, ama o alan Rumlar gittiği için bomboş kalmış da değil. İzmir Ticaret Odası'nın kayıtlarından söz ettiniz. Ben mi yanlış hatırlıyorum acaba? İzmir Ticaret Odası bu kayıtları 2 sene önce yeni harflere aktardı, daha önce arşivinde duruyordu, ama bunlar kullanılmıyordu. Doğrusunu isterseniz A'dan Z'ye, çünkü 4 cilt halinde bunlar yayınlandı. A'dan Z'ye onu inceleyebilmiş değilim, ama başka bir şeyi çok iyi biliyorum; İzmir Ticaret Odası'nın Başkanı olan Alayiyelizade Mahmud Bey 1925 yılında İstanbul İktisat Mecmuası'nda İzmir'deki ekonomik durumla ilgili bir rapor yayınladı. Bu rapor 9 Eylül Üniversitesi'ne bağlı bir dergide İnkılâp Tarihi Enstitüsü Dergisi'nde yayınlandı ve değerlendirildi. Dediğiniz doğru, şurada size katılıyorum; Batı Anadolu'daki üreticiyle, yani tarım sektöründe üretenle Avrupa pazarlarındaki alıcı arasındaki bağlantıyı Rumlar kuruyor doğru, onlar gidince bu alanda bir boşluk doğmuş. Mesela, alıcı kimin aracılığıyla Batı Anadolu'nun tarım ürünlerini alabileceğini bilmiyor, bilemiyor. Fakat 1924 yılının gazeteleri tarandığında *-ben hepsini taradım onları'n, İzmir'de yayınlanan eski Türkçe gazeteleri-* şunu görüyorsunuz: Rumların bıraktığı boşluğun Musevilerce doldurulduğuna dair manşet haberler var. Hatta şöyle haberler, bakın; *"Rum'u kovduk Musevi geldi"* diye, yani o alanı Museviler hem yabancı dil bildiklerinden, hem de ticarete daha yatkın olduklarından birden bire Museviler dolduruyor, Müslüman tüccar-

da, Türk tüccarda böyle “*Rumlar gitti bunlar geldi*” diye bir refleks olmuş. Fakat hemen ardından Türkler de devreye giriyor. İktisat tarihçisi değilim demin söylediğim gibi, ama iktisadi alan boşluk kabul etmez, yani hemen dolar ve gerçekten doluyor.

Son olarak Alayıyelizade Mahmud Beyin raporuyla ilgili bir şey söyleyeyim: Dış ticarette üreticiyle Avrupalı aracıyı buluşturma anlamında bir boşluk var, ama üretimleri koymuş. Mesela, 1922 yılında incir üretimi, 1922 yılında üzüm üretimi, 1925’te üçe katlanmış, yani sadece o dediğiniz alanda bir boşluk var, o da önce Museviler, sonra Türklerce dolduruluyor, ama üretim, rekolte işgal dönemiyle kıyaslanınca patlamış âdeta. Son bir şey bu hep gözden kaçırılır, çok bilinen bir şey de değildir. Belki siz biliyorsunuz, ama 1924 yılında İzmir’den giden ve o aracı rolünü oynayan Rumların bir kısmının mesela İtalyan ve Fransız tabiiyetine geçerek geri döndüğünü biliyoruz. Öyle sanıldığı kadar muazzam bir boşluk olmuş, batmış Türkiye öyle bir şey yok. Birkaç koldan bakın, demin söylediğim gibi Türkler doldurmaya aday, Museviler hemen dolduruyor, gidenlerden bir kısmı İtalyan ve Fransız tabiiyetine girerek geri dönüyor, yani sanıldığı kadar büyük bir boşluk yok. Birkaç yıl bazı iş kollarında sıkıntılar var. Mesela, Türk yorgancı yok, Ermeniler yapıyormuş o zanaatı, ama bir müddet sonra yorgancı oluyor. Berber yoksa da berber saç kesmeyi öğreniyor falan, onlar çabuklukla doluyor.

TURGAY BOSTAN - Merhamet diye bakıyorsunuz, ama düştünüz elime diyorum. Bu kitabı yazarken Rumları kayıracak bir şeyler yazsaydım meşhur olacağımı biliyordum. İnsanın aklına her türlü fitne gelir, ama insan tabii ahlakına göre ahlakına uyanı yapar ve bunu yazarken hakikaten taraf tutmamaya çalıştım. Onu da şuradan anlıyorum: Okuyanlar biraz Rumları sanki sempatik göstermişsin gibi diyenler de var, tam tersi faşistçe yaklaştığımı söyleyenler de var. Demek ki, öyle bir denge var orada ve mümkün olduğu kadar da abartmadım, ama duyduğum hakikatleri yazmaya çalıştım. Kötü şeyler yaptılar, bir kere ikiyüzlü davrandılar Türk toplumuna, 250 yıl boyunca kandırdılar. Size sürekli yalan söyleyen bir komşunuzla nasıl dost olabilirsiniz? Bizimkiler bunu bile çok olgunlukla karşıladılar ve sadece şunu söylediler: “*Trabzon’un uzun sokağını bilen vardır, uzun sokak çamur oldu, Kromiler gavur oldu*” Biraz dalga geçtiler, başka bir şey yapmadılar.

Arkasından Ruslar Sarıkamış’ı ele geçirdince onlarla birlikte tüm Karadeniz’in işgalinde öncü rol oynadılar. Rus Ordusu Karadeniz’in yollarını nereden bilecek? Rus Ordusu’nun önüne geçtiler ve kılavuzluk yaptılar ve özellikle benim ilçemi hâkim tepeden gören bir Aliya yaylası, Çitikebir Yaylası diye bir yayla vardır. Rus Ordusu önünden kop savunmasından sonra panik halde kaçan ve büyük kayıplar veren Türk ordusu ki, Rus ordusu çok hızlı ilerliyor ve General Yudeniş “*Haziran’da «stanbul kapılarındaym*” diyor Rusların Komutanı ve Kopta bu durduruluyor Vehip Paşa tarafından ve Kankan’a da çok

hâkim bir tepede muhkem bir mevki olmasına rağmen, yani orayı Rusların fethetmesinde çok önemli roller oynuyor Rumlar, Kuska denilen, şimdiki adı Bahçecik olan bir mahalle var hemen o yaylanın dibinde, bir gece Rus askerlerini evlerinde saklıyorlar ve gece ani bir baskınla çok büyük zayıyla Türk ordusu geriye çekiliyor ve Arta.... Odenilen Şiran tarafında bir yaylaya çekiliyor. Biliyorsunuz o dönemin komutanı da 15. Kolordu'dan Fevzi Çakmak. O Kuska köyündeki insanlara da çok zulmediyorlar. Hem Ermenilere, hatta orada bir kadıncağzın hikayesi var. Ermeniler tarafından tecavüze uğramış, ama kocası Ermenilerin iftirasıyla Türk mevzilerine erzak götürüyor diye işkenceyle sokaklarda at arkasında sürünerek öldürülüyor. Oğlunun biri Yemen'de ölmüş, diğer oğlu Çanakkale'de gazi olmuş ve aile ortadan kalkmış. Bunların arkasına baktığımızda hepsinde bir ihanet var ve benim yine ilçemde mezarın çıkarılışını ben gözlerimle gördüm, Ermeni doktorun bir Rum doktorla işbirliği yaparak insanları askerleri özellikle zehirli iğneyle zehirlediğini bir yaşlı kadıncağz lise yıllarıdaydım anlattı bana, zaten bu kitabı yazmama onlar neden oldu ve Trabzon İran tran..... yapıldığında o duvar temeli için orası kazıldığında o kemikleri ben orada kadının tarif ettiği yerde gördüm. Bir sürü tabii bununla ilgili trajedi var ve Rumlar ellerinde sütlaçla Rus ordusunu karşılamış, onlarla işbirliği yapmış, bir kısmı Osmanlı döneminde askere gitmemek için Rusya pasaportu almış Rus vatandaşlığına geçmiş. O kadar çok yerden vurulmuş ki, hani şaşkın ördek suya kış üstü dalar misali bizim insanımız bu kadar ihanetten kafası karıştı ki,

muhacirlikten dönüşte, yani savaş sonrasında da şeye dönüşünde zaten aç ve susuz benim dedemin de hikayesi onun içinde, hiçbir şey yapmadı Rumlara ve bu Rumlar Ruslardan kalan erzak depolarını ele geçirip yine Türkleri köleleştirdiler. Hiç kimse intikam peşinde de koşmadı. Bu kitapta Ali Fuat isminde geçen şahıs Cevat Katipoğlu isminde biridir ve benim eniştemin dedesidir. Bunun küçük bir “*Torul Tarihi*” diye bir kitabı var. O kitapta 14 yaşında Türk mevzilerine gidiyor ve orada Türk Ordusu’yla beraber hem yazıcılık yapıyor, hem de savaşıyor. Küçük notlar aldım, vakit olsaydı onları okurdum. Okuyan bir tek o olduğu için en çok o isyan ediyor ve geriye dönen Türklerin Rumlardan neden intikam almadığına da isyan ediyor aynı zamanda ve bu Santa Bölgesi’nde Karadeniz Bölgesi’nde başlayan isyan öyle boyutlara varıyor ki, az önce de bahsettim, Atatürk Topal Osman’la havzada görüştüğünü söylüyor bu konuyu ve Topal Osman hakikaten o bölgede çok büyük bir fayda sağlıyor. Onu şimdi Topal Osman da bu işe biraz romantik bakanları hain gibi de gösteriyor. Nasıl olsa biraz da Atatürk istedi onun ölmesini gibi, ama Topal Osman olmasaydı bugün Karadeniz’de bir Türk birliği sağlanamamış olurdu. Çok büyük bir fayda sağladı Topal Osman. İstil Ağa isminde bir Rum çeteciyi 1924 yılına kadar dağdan kimse indiremiyor. Mübadeleyle iniyor dağdan, yani mübadeleyle gidiyor, af çıkmasına rağmen inmiyor. Bakın ben size bir şey söyleyeyim; bugün Güneydoğu Anadolu’da bir sorun var ve dağdan indiremiyoruz. Eğer Karadeniz’de bu ayrışmadan sonra bir etnik kalkışma olmuş olsaydı ve Rumlar kalmış olsaydı

inanın hiçbir şekilde o yörenin çocuğuyum ben, bir tek Rum'u dağdan indiremezsiniz. Çünkü o kadar ormanlık, o kadar sık, Doğu Anadolu Dağları biraz çıplak, en azından takip edebiliyorsunuz. Bir ağacın kavuğuna girdiğiniz anda sizi kimsenin yakalama şansı yok ve bu iş aslında Rumların isteğiyle çok önceki yıllarda bitmişti. Yani Türkleri aldattığı zamanda bitmişti ve mübadele kaçınılmazdı, zaten hocalarımız da bu konuyu anlattı, 1914'te bu iş ilk fikri Aydın ve Makedonya arasında düşünülmüş ve 1924'te çok doğru bir işle bu mübadele yapıldı. Keşke işin romantik tarafına yine bakıyorum, keşke kalsaydılar, keşke Türk milletinin bir parçası veya bu Türkiye'nin bir parçası olarak kendilerini görseydi birlikte horon oynasaydık, ama artık bunun için çok geç, çünkü bu ideallerin hâlâ devam ettiğine inanıyorum. O bölgeye geliyorlar ve daha önce İngiliz araştırmacılar geldi, o bölgeyi çok gezdiler. Hatta o dönemin valisi "*Turgay sen de git bak ne bakıyor buralarda*" diye bana bir araç verip o bölgeyi gezdirmişti. O zaman ilk defa yeraltı kiliselerini gördüm orada, arkasından bu Kromliden göçenler, Santa Bölgesi'nden göçenler gelip eski dedelerinin evlerini size 50 bin Euro veriyorlarsa ben 100 bin Euro veriyorum diye pazarlık edip bu yerleri almaya kalkıyorlar. Bunu köylülerle konuştuğumda söylediler bana ve Türk Hükümeti bunu fark ettiği için o bölgeleri sit alanı ilan etti. Aslında o Megola'yı da aslında hiçbir zaman bitmedi, bitmeyecek de, yani bitmemesi de normal. O yüzden mübadele hayırlı bir iş olmuştur diyorum ben, çünkü onlar da rahatladı biz de rahatladık ve şu an huzur içinde komşuluk ilişkilerini de-

vam ettirmekte daha iyi yarar var diye düşünüyorum ve hepinize saygılar sunuyorum.

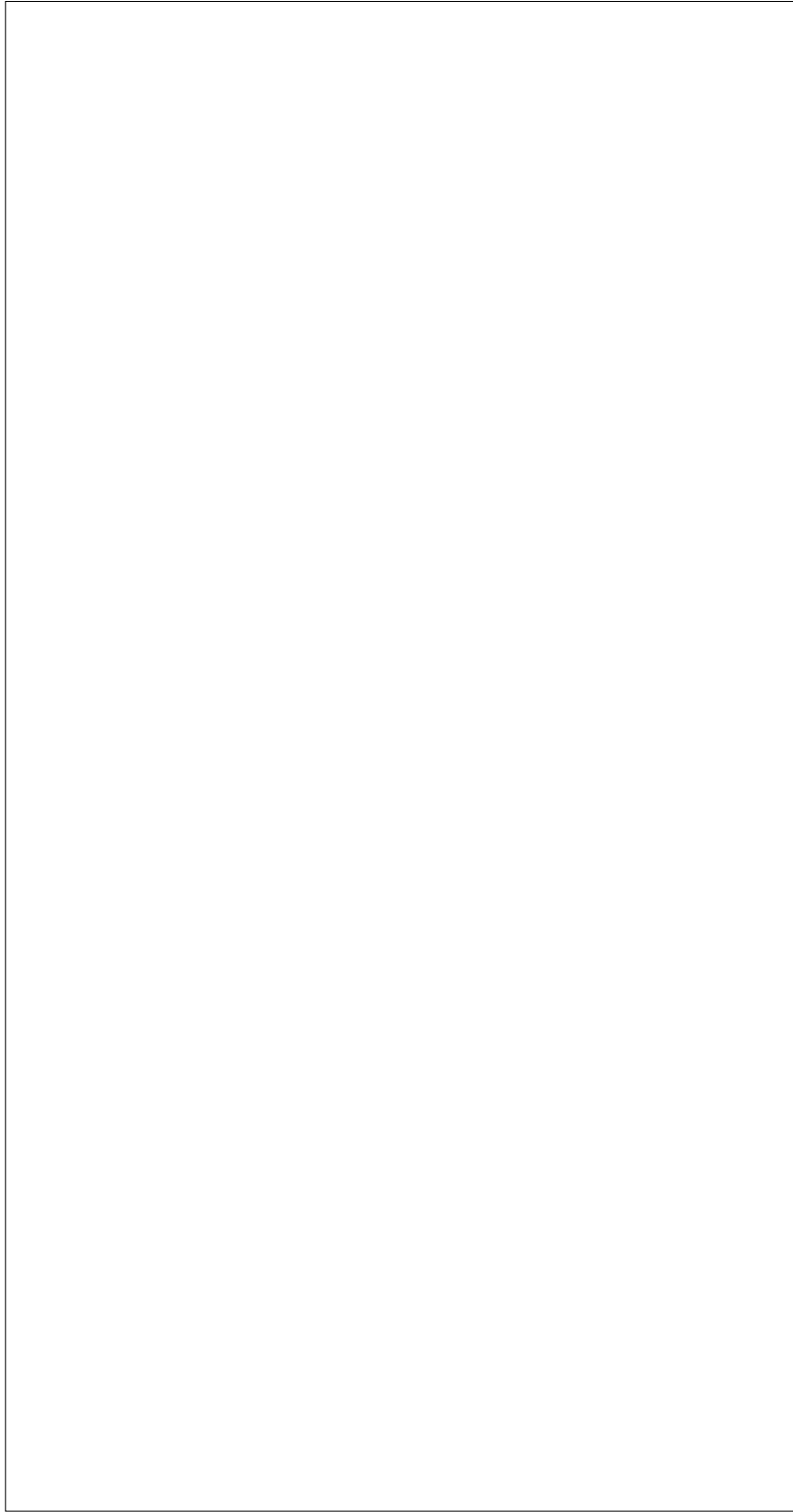
Av. HÜSEYİN ÖZBEK - Değerli meslektaşlarım, burada tabii ki farklı açılardan bakan katılımcı kompozisyonu bizim için son derece önemlidir. Bu konuda herhalde söz almak isteyenler de var, ama değerli katılımcılarımızdan il dışına gidenler de olacak. Ben daha sonraki etkinliklerde buluşmak üzere diyorum, ama şunu bir kez daha vurguluyorum: İnsanların, halkların, milletlerin barışçıl duyguları taşınması, barış kültürünün gelişmesi gerekir. Tarih bilincini kaybetmemek lazım, ama tarihsel kinleri ve alerjileri sürdürmemek lazım. Bu düşüncelerle İstanbul Barosu adına hepinizi saygıyla selamlıyorum.

İstanbul Barosu
Panel

1844'DEN GÜNÜMÜZE
HEYBELİADA
RUHBAN OKULU

İstanbul Barosu Orhan Adli Apaydın
Konferans Salonu

22 Haziran 2009

AÇILIŞ

Av. HÜSEYİN ÖZBEK

İstanbul Barosu Yönetim Kurulu Üyesi

Değerli meslektaşlarım, saygıdeğer konuklar, İstanbul Barosu kamuoyunun da ilgilendiği, duyarlılıkla izlediği bir konuyla yine karşınızda; 1844'ten Günümüze Heybeliada Ruhban Okulu. Bu konuda basında, toplumda değişik görüşlere mensup siyasi parti temsilcileri arasında bugünlerde yoğunlaşan bir tartışma-değerlendirme sürüyor. İstanbul Barosu bu tartışmaların, bu polemiklerin dışında geleneksel olarak hukuk perspektifiyle hukuk temelinde, hukuksal bir duyarlılıkla gündem oluşturur, bu gündemi kamuoyuyla paylaşır. Bugün yine böyle bir etkinlikle karşınızdayız. Şimdi değerli Başkanımız, İstanbul Barosu Başkanı Muammer Aydın'ı açılış konuşması yapmak üzere kürsüye davet ediyorum; buyurun Sayın Başkan.

Av. MUAMMER AYDIN

İstanbul Barosu Başkanı

Değerli Türkiye Barolar Birliği Başkanım, değerli meslektaşlarım, kıymetli konuklar; İstanbul Barosu'nun bugün düzenlemiş olduğu panele hoş geldiniz. Hepinizi İstanbul Barosu adına sevgi ve saygılarımla selamliyorum. Bilindiği gibi konu güncel, güncel olduğu kadar da ilginç ve tartışmaya değer, tabii ki, hukuk ekseninde Heybeliada Ruhban

Okulu ve her nedense konu kamuoyuna hukuksal zeminde değil, daha çok siyasal zeminde sunulmakta, konuya ilişkin açıklamalar tarihsel ve hukuksal temelde değil, kişilerin siyasi konumlarına ve siyasal eğilimlerine göre çoğu kez de nesnel (sübjektif) bir yaklaşımla değerlendirilmektedir. İstanbul Barosu olarak biz konuyu hukuksal bir temelde hukuksal bir yaklaşımla ortaya koymayı amaçlıyoruz ki, Baronun tarihsel sürecinden gelen refleksi de bu yöndedir.

Değerli katılımcılar konuyu değişik boyutlarda irdeleyecekler ve birazdan sizlerle değerli görüşlerini paylaşacaklar. Okulun tarihçesiyle ilgili sizlerle bazı bilgileri paylaşmak istiyorum ve geçmişten günümüze taşınan bazı ilginç noktaları da aktarmak istiyorum. Osmanlı Devleti döneminde patrikhaneye bağlı olarak teoloji eğitimi vermek üzere Heybeliada Ruhban Okulu 1 Ekim 1844 tarihinde açılır. Okul doğrudan patrikhaneye bağlıdır ve müdürü metropolitler arasından seçilir. Kapatıldığı 1971 yılına kadar 930 mezun verir. Bunlardan 343'ü piskopos, piskoposlardan 12'sini de patriklik makamına kadar yükselir. Bu 930 kişinin 225'i 1950'yle 1969 arası mezunları olarak görülüyor. Bunlardan sadece 38'i Rum asıllı Türk vatan-daşı, geriye kalanların 162'si Yunan uyruklu olmak üzere toplam 187 de yabancısıdır. Okulun öğretim süresi değişik uygulamalarla geçirilmiş, birinci dönem 1844-1919 dönemi 4 yıl ortaokul ve 3 yıl teoloji eğitimi, 1919-1923 döneminde ortaöğretimsiz 5 yıllık teoloji eğitimi yine Cumhuriyetle beraber 1923-1951 dönemindeyse yine birinci dönemdeki gibi 4 yıl ortaokul ve 3 yıl teoloji eğitimi olmak üzere

birinci dönemdeki eğitime dönüldü ve son olarak dördüncü dönem 1951-1971 dönemindeyse 4 yılı lise ve 3 yıl da teoloji eğitimi verilerek sürdürüldü.

Okulun statüsü ABD Başkanı Truman'ın da desteğiyle patrik olarak atanan ABD vatan-daşı Atenagoras döneminde bazı değişikliklere uğrar. Kuzey ve Güney Amerika Ortodoks Kilisesi Başpiskoposu olan Atenagoras ABD'nin önerisi ve desteğiyle Türkiye Cumhuriyeti yurttaşı yapılmış, 1 Kasım 1948'de de patrik seçilmiş ve gelebilmesi için görevde bulunan Patrik Maksimos istifa ettirilmiştir. ABD Başkanı Truman'ın özel uçağı ve yaveriyle gelen 26 Ocak 1949'da Fener'de düzenlenen törenle patriklik tacı başına konulan Atenagoras "*ben Truman doktrininin dini bölümünü tefkil etmekteyim*" diye de beyan vermiştir. Atatürk döneminde 7 olan metropolit sayısı Atenagoras'la birlikte 20'ye çıkar. Milli Eğitim Bakanlığı'nın 8 Aralık 1950 ve 927/601 sayılı emriyle Heybeliada Ruhban Okulu yüksekokul haline getirilir ve yabancı öğrenci alabileceğı karara bağlanır. 1939'daysa casusluk faaliyetleri gerekçesiyle yasaklanmış olan yabancı öğrenci alımı böylece serbest bırakılmış olur. Atenagoras'un göreve başladığı 1949 yılına kadar okulda 16 Türk vatandaşı öğrenci vardır. Aynı dönemde İstanbul'da erkek Rum liselerinde 2500 öğrenci vardır. Rum ailelerin çocuklarını bu okula göndermedikleri de o dönem için önemli ve dikkat çeken bir başka husustur. Atenagoras hükümete başvurarak Yunan uyruklu öğrencilere oturma izni alır ve izin öğrencilik bitene kadar olduğu için patrik okuldan mezun olan-

ları patrikhanede de stajyer olarak görevlendirir. Yani öğrencilik hiç bitmez.

1957 yılında Kıbrıs olayları nedeniyle bu uygulamadan vazgeçilir ve Londra ve Zürih Anlaşmaları sonucu uygulama yumuşatılırsa da Kıbrıs'ta yeniden başlayan EOK saldırıları nedeniyle tamamen yasaklanır. Kıbrıs Rum lideri Makarios da Heybeliada Ruhban Okulu'nun mezunlarından. 1950-1960 arası Patrikhane İmroz ve Bozcaada Rum Okullarının Milli Eğitim Bakanlığı mevzuatı dışına çıkarttırarak doğrudan kendi yönetimine almıştı. 13 Nisan 1964'te dönemin Milli Eğitim Bakanı Dr. İbrahim Öktem Rum azınlık ilkokullarına tanınan mevzuat hükümlerini aşan özel hakların kaldırılacağını, ruhban okulundaki yabancı öğrenci sayısının sınırlanacağını, Yunan hükümetinin Türkiye'de eğitim görmüş 35 öğretmene Batı Trakya'da görev vermediğini, buna karşılık Yunanistan'da Türk azınlık okullarına tanınmayan bu tür haklar konusunda da bundan böyle mütekabiliyet esasına göre davranılacağını açıklar. Türk hükümeti tekrar eski uygulamaya dönerek 16 Temmuz 1964'te İmroz ve Bozcaada'daki Rum okullarının Milli Eğitim Bakanlığı'nın denetiminde Türkçe ve dini eğitim yapmalarını öngören yasa maddesini yeniden yürürlüğe koyar.

127 yıl patrikhanenin idari ve mali denetiminde yaşamını sürdüren Heybeliada Ruhban Okulu özel yüksek okulların devletleştirilmesi şeklinde görülen uygulama hakkındaki Anayasa Mahkemesi'nin 12 Ocak 1971 tarih ve 1971'e 3 sayılı kararından sonra kapanmıştır. Anayasa Mahkemesi'nin Özel

Öğretim Kurumları Kanunu'nun ilgili maddelerini iptal ederek yükseköğretim kurumlarının sadece devlet tarafından açılıp işletilebileceğine ilişkin bu kesin karardan sonra mevcut özel yükseköğretim kurumları ya kapanmış ya da bir devlet üniversitesine bağlanmışlardır. Özel yüksekokul statüsünde olan Heybeliada Ruhban Okulu ve Patrikhane'yle Türk hükümeti arasında görüşmeler yapıldı, ancak Türk üniversitelerine bağlanmak istemediklerinden ve başkaca da bir çözüm mümkün olmadığından okul kendilerince de kapatıldı. Halbuki aynı kararın muhatabı olan Amerikan Robert Koleji binalarını 1971 yılında Boğaziçi Üniversitesi'ne devrinden sonra kolej Arnavutköy Kız Lisesiyle birleşmiş ve Özel İstanbul Amerikan Robert Lisesi adını almıştır. Kolejin yüksek kısmı da Boğaziçi Üniversitesine dönüşmüştür. Patrikhane ve Yunanistan okulun eski statüsüyle yeniden açılması için girişimlerini günümüze kadar ısrarla sürdürdüler. Yunan Başbakanı Mitçotakis Aralık 1991'de ABD ziyaretinde okulun açılması için Türkiye'ye baskı yapılmasını istedi. 1 Şubat 1992'de Türk Başbakanından aynı konuda yeniden istemde bulunuldu ve Bakan Köksal Toptan istemin reddedilmesine karşılık iktidar partisinin önceki dönem Milli Eğitim Bakanı Hüseyin Çelik'in "*bana kalsa Ruhban Okulu'nu 24 saatte açarım*" şeklinde demeç verdiği de hepimizin hafızalarındadır.

Kapanış tarihinden günümüze değin Avrupa Birliği ve ABD yetkilileri okulun açılması ve patriğin ekümenikliğinin tanınması istemlerini her düzeyde, ama her düzeyde dile getirdiler. 1997 yılında Başbakan

Mesut Yılmaz'ın ABD ziyaretinde okulun açılmasına ilişkin beklenti dönemin başkan yardımcısı Al Gore tarafından da yeniden ve bir kez daha dile getirildi. Fener Patrikhanesi'nin ve dış destekçilerinin gerçek arzusu YÖK ve Milli Eğitim Bakanlığı'nın denetimi dışında patrikhanenin yönlendiriciliğinde dini özerkliğe sahip bir okulu oluşturmak, böyle bir okulun kurulmasıysa Anayasamızın 130 ve 132. maddelerinin değiştirilmeden yasal olarak da mümkün görülmemektedir. 130. madde bilimsel özerkliğe sahip üniversitelerin kanunla ve devlet tarafından kurulacağına ilişkindir. 132. maddeyse Türk Silahlı Kuvvetleri'nin ve Emniyet Teşkilatı'nın özel yükseköğretim kurumu açabileceğine ilişkindir. Avrupa Birliği ve ABD tarafından dayatılan istemlerin Türkiye tarafından kabulü durumunda Heybeliada Ruhban Okulu'nun dış dayatmalar doğrultusunda hiç hukuk dikkate alınmadan açılması ve buna paralel olarak dillendirilen patriğin ekümenik olarak kabulü isteminin Türkiye Cumhuriyeti'nin de resmen tanınmasıyla patrikhane bir cemaatin azınlık kilisesi olmaktan çıkarak Vatikan benzeri özel ve özerk siyasi, dini bir makam oluşacak ve patrik seçiminde Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları olma zorunluluğu da kalkacaktır.

Patrikhanenin Lozan'la düzenlenen statüsü de değişecek ve Lozan'ın getirdiği hukuksal yapının diğer alanları da böylece tartışmaya açılmış olacaktır. Son dönemlerde Avrupa Birliği ilerleme raporlarında Heybeliada Ruhban Okulu'nun biran önce açılması istemlerinin vurgulanması da ABD'nin başkan düzeyinde birçok defa aynı istemlerde bulunması istem sahiplerince yürürlükteki hukukumuzun

dikkate alınmadığını tabiri caizse hukukun zorlandığına örnek verilebilecek ölçülerdir. Bütün sorun Türk Hukuk Sistemi içinde kalmayı, ulusal hukuka tabi olmayı kabul etmeyip uluslararası dinamiklerin desteğiyle fiili bir durum yaratılması ve bunun ısrarıyla sonuç alınmasından ibarettir.

Değerli katılımcıların bu duyarlı ve önemli konuda hukuk çerçevesinde aydınlatıcı bilgiler vereceğini hem biliyor hem de inanıyorum ve hepinize özellikle bu duyarlılığı gösterdiğiniz, bu panele katıldığınız için İstanbul Barosu'nun hem kurumsal kimliğine hem de ülkemizin önemli bir sorununa hep birlikte hukuksal bir zeminde sahip çıktığınız için teşekkür etmek istiyorum.

Av. HÜSEYİN ÖZBEK - Sayın Başkan bu konuda son derece dikkat çektiği 1844'ten günümüze böyle nirengi noktalarını belirtici çok da aydınlatıcı bir konuşma yaptı. Bu nedenle tarihsel bir çerçeve oluşmuş durumda, ben kısaca değerli katılımcıları sunmak istiyorum: **Prof. Dr. Mümtaz Soysal** Hocamız bizim Baromuzun değişik etkinliklerinde bulundu

Hemen sağında gazeteci **Yiğit Bulut**, kendisini Vatan Gazetesi'ndeki günlük yazılarından taniyorsunuz. CNN Türk'teki yorumlarından, sunumlarından taniyorsunuz. Ben kendisinin geçenlerde bu konuda Heybeliada Ruhban Okulu konusunda son derece dikkat çekici bir köşe yazısını okuduğumdan böyle bir etkinlikte bulunmasının yararlı olacağını düşündüm. Sağ olsunlar kabul ettiler.

Biz onu eskiden burada takdim ettiğimizde Doç. Dr. Sibel Özel derdik, ama artık **Prof. Dr. Sibel Özel** diyoruz. Baromuzda bu konudaki çalışmalarını kitap haline getirildi, defalarca İngilizce ve Türkçe basıldı. O kitaplarda Doç. Dr. diye görürsünüz, ama Prof. Dr. Sibel Özel Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Devletler Umumi Hukuk Kürsüsünden kendisi Anadolu tabiriyle kapıdan yetişmiştir. Şu anlamda; bizim hem Baromuzun üyesi, hem Türkiye Barolar Birliği Delegasyonumuzdadır. Kendisi de bu konuda yalnızca Baro çerçevesi içinde değil, Türkiye'de hukuk çevrelerinde, siyasal çevrelerde ve kamuoyunda çok ilgiyle karşılanan ve yararlanan bir çalışmanın sahibi.

İlk söz elbette ki Mümtaz Hocamızın, ama ona söz vermeden önce ben bugünlerde son bir ay içinde özellikle Türk basınında, medyada görsel ve yazılı medyada Heybeliada Ruhban Okulu konusuyla ilgili haberlerin, röportajların, yorumların değerlendirmelerin dikkat çekici bir biçimde yoğunlaştığını dikkatlerinize sunuyorum ve bu arada da bir günlük gazeteden bir girizgah okuyarak hoca-ma sözü veriyorum. Girizgah şöyle:

Tarih 7 Nisan 2009, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde tarihi bir konuşma yapılıyor. Heybeliada Ruhban Okulu'nun açılması gibi eylemlerin son derece güçlü sinyaller vereceğini düşünüyoruz. Ayrıca hukukun üstünlüğüne olan taahhüt adaletin insanlara ulaştırılması anlamında atılabilecek en önemli adımdır. Bu sözlerin sahibi kendi ülkesinde çocukluğunu azınlık olarak geçiren ten renginden ziyade nasibini almış Amerika

Birleşik Devletleri Başkanı Barack Hüseyin Obama, bahsettiğiysse kapalı olduğu 1971 yılından bu yana adamakıllı gündeme getirilmeyen açılın diyenlerin başını yakan, açılmasın diyenlerin taraftar topladığı bir konu Heybeliada Ruhban Okulu. Bunu yorumsuz okudum, gazetenin sunumuna göre okudum.

Bir önceki dönem ABD Başkanı'nın değerli eşleri Hilary Clinton, yeni dönemde ABD Dışişleri Bakanı okulun açılmasının kendileri için bir şeref meselesi olduğunu ifade etti. Buyurun bu Türkiye açısından ne meselesidir Sayın Soysal?

Prof. Dr. MÜMTAZ SOYSAL - Her şeyden önce İstanbul Barosu'na böyle bir konuyu hukukçular arasında tartışma konusu olarak önümüze getirdiği için teşekkür etmek istiyorum. Aslında İstanbul Barosu'yla Türkiye Barolar Birliği birbirine çok yakışır arada bir tutarlılık var. İstanbul Barosu'nun davranışıyla Türkiye Barolar Birliği'nin davranışında olmalıdır diye sorulduğunda verilen cevap birbirini tutuyor. Gerçekten keşke bütün Türkiye'deki Barolar da İstanbul Barosu gibi Türkiye Barolar Birliği'nin olması gerekeni benimsemiş olsalar. Böyle bir eksiklik var Türkiye'de, Barolar Birliği'nin üyesi öbür Barolarda bir tutarlılığı, yani Baroların bir bütün olarak nasıl davranmaları gerektiğine ilişkin tutarlılığı tam olarak göremiyoruz. O bakımdan İstanbul Barosu'nu bu açıdan da kutlamak gerekiyor.

Benim önce konuşmam istendi, oysa ben öbür konuşmaları dinleyip çok şey öğrenece-

ğimi düşünüyordum. Fakat bu konuşmamı hazırlayabilmek için okuduklarımdan sonra bir şey dikkatimi çekti; konuya her şeyden daha çok hukukçulardan daha çok öğretmenler de ilgi göstermiş. Öğretmen dergilerinde Eğitim-senin ve başka öğretmen sendikalarının dergilerinde bu konuda epeyce araştırma ve yazı var. Onlar konuya tevhide tedrisat açısından, yani öğretim birliği açısından bakıyorlar, laiklik açısından bakıyorlar, çeşitli açılardan bakılabilir. Ben hangi açıdan bakmak daha ilginç olabilir diye düşündüm. Zannediyorum burada söz konusu olmayan bir açı Türkiye'nin imajı -sözcü^mün yabancı kökenli oluflunu affedin- açısından bakıldığında bizim hukukçular olarak söylediklerimizin tam tersini söylemek mümkün, yani Türkiye bu konuda bizim hukuk tutarlılığı açısından söylediklerimizden vazgeçip kendisinden istenileni, dışarıdan istenileni yaptığı zaman müthiş bir imaj düzeltmesine kavuşmuş olacaktır. Türkiye çok hoşgörülü, özellikle azınlıklarına karşı ya da başka dinlere karşı halkının büyük çoğunluğunun dininden olmayan dinlere karşı son derece hoşgörülü bir ülke olarak gözükecek. Türkiye bu konuda yakın tarihte 6-7 Eylül olayları gibi kendisini de arada sırada utandıran bazı olayların yarattığı imajdan da kurtulmuş olacak. İmajı müthiş düzelmiş olacak ve bu anlamda da birçok yazar onu da söylüyor, Avrupa Birliği'ne girişin dünyadaki milletler camiasına kabul edilmişin uygar bir ülke olarak kabul edilmiş kolaylaşmış olacak.

Bakıyorum yine okuduklarımdan çıkardığım özete göre, sayı aşağı yukarı 10 küsur oluyor, özellikle 1950'den itibaren Türkiye'nin

üzerinde bu konuda dıştan büyük bir baskı da var. Gerek Avrupa'dan, gerek Amerika'dan çeşitli dünyanın çeşitli köşelerinden Türkiye'nin bu konuda gerekeni yapması ve okulu açması isteniyor ve de kapı açık olduğu zamanlarda bile ayrıca patrikhaneye ilişkin istekler de var. Onları bir kenara bırakıyorum, aslında konu patrikhanenin statüsüyle de ilgili, onun üzerinde biraz sonra duracağım, ama kapatıldıktan sonra 1971'de Anayasa Mahkemesi'nin kararından sonra kapatıldıktan ya da kendiliğinden kapanmış olmasından sonra baskılar çok artmış oluyor. Dolayısıyla bizim hukukçular olarak ilk düşünmemiz gereken sorun bu, yani biz hukuka bir ilkeler bütünü olarak mı bakacağız ve o ilkelere göre davranışların ayarlanması gerektiğine olan inancımızı muhafaza mı edeceğiz, yoksa o ilkeleri bir yana itip ülkemizin imajı bakımından, ülkemizin siyasal hedefleri bakımından bu ilkeleri bir yana bırakmayı pekala yapılabilir bir davranış olarak göreceğiz ve hukuku da değiştireceğiz. Hukuktaki ilkeleri bu gereksinimleri, yani siyasal gereksinimlere ya da medyatik, görüntüsel gereksinimlere uyduracak mıyız?

Bu açıdan baktığımızda çok önemli hukuk açısından son derece önemli bir sorunla karşı karşıyayız. Biraz önce Sayın İstanbul Barosu Başkanı açıkça söyledi, bizim hukukumuzla göre elimiz bağlıdır. Bizim hukukumuzla göre dışarıdan istenilen biçimde o okulun açılması ilkelere vazgeçmek anlamına gelecektir. İlkeler bir yerde tabii Lozan diyeceğim, ama Lozan'ın ilkeleri demekle tereddüt ediyorum, Lozan'da öyle bir ilke yok, Lozan'da okula ilişkin, hatta patrikhan-

eye ilişkin hiçbir hüküm yok. Ana konum patrikhane konusu genel olarak içinde aynı zamanda Heybeliada Okulu'nun da bulunduğu patrikhane konusu Lozan'da tartışılmış, hem de çok tartışılmış. Çünkü Türk tarafı Lozan'da patrikhanenin özellikle mütareke döneminde yalnız patrikhane olarak değil, ülkenin çeşitli yerlerindeki Ortodoks kiliselerinin ve onları yönetenlerin ruhbanların, rahiplerin davranışları bakımından patrikhanenin ülke dışına çıkarılmasını, bunda zorunluluk olduğunu savunmuş, ama kabul ettirememiş. Özellikle Yunanistan etkisinde, daha doğrusu Yunanistan konusunda sorumluluk hisseden İngiltere bu konuda diretmış ve Türk tarafı da İngiltere'nin bu direnişi karşısında niçin direniyordu? Çünkü Yunanistan'ı zayıflamış olan Türkiye'nin üzerine salarak kendi amaçlarını gerçekleştirmek hatasını işlemiş olan İngiltere pişmanlık mı diyelim, kompleks mi diyelim, sonuçta bu yaptıklarından kurtulabilmek için Yunanistan'ı, Ortodoksluğu daha doğrusu bu konuda korumak gereğini hissetmiş ve Lozan'da canla başla bu konuda bir hüküm konulmasını istememiş ve Türkiye'nin istediği, yani patrikhanenin Türkiye dışına çıkarılması isteği yerine gelmemiştir. Bu açıdan Lozan'da bir çeşit centilmen anlaşmasına varılmış oluyor, yani Türk tarafı bu isteğinden vazgeçmiş, öbür tarafta patrikhane konusunda bir hüküm konulmasını, yani kalacaktır ve devam edecektir diye bir hükmün de Lozan metnine konulması ısrarından vazgeçmiş. Bu konu azınlıklar konusunun Lozan'da düzenlenişinin genel çerçevesi içinde düşünülmesi gereken bir soruna dönüşüyor. Özel bir hüküm yok,

azınlıklar konusunda genel ilke olarak neler konulmuşsa onlar açısından düşünülecek. Nedir o ilkeler? Zannediyorum orada bizim kamuoyumuzda da birtakım tereddütler var. Zannediyorum ki, azınlıklar özel bir statüye sahiptirler ve ayrıcalıklıdırlar. Hayır, Lozan insan hakları konusunun genel ilkesine uygun olarak eşitlik ilkesini getirir. Yani Türkiye Devleti'nin *-o zaman henüz Cumhuriyet değil-* bütün vatandaşları ırk, dil, din, mezhep ayrımı gözetmeksizin eşit olacaktırlar. Kimsenin herhangi bir din grubunun da ayrıcalığı olmayacaktır. Herkese o eşitlik içinde bakılacaktır. Genel felsefesi bu, dolayısıyla bu konuya da patrikhane konusuna da bu açıdan bakmak gerekir. Türk tarafı bunu elverişli buluyor, çünkü diyecek ki, Ortodoks vatandaşlarımız ve onların patrikliği mezhepler arası, dinler arası ayrıcalık gözetilmiyorsa bütün vatandaşların tabi olduğu kurallara tabi olacaktır. Ne üstün ne de bunun altında bir yasaklamalar konulmayacaktır, ama ayrıcalıklar da tanınmayacaktır.

Patrikhane konusuna böyle bakabilmek yeni kurulmuş olan Türk Devleti'nin işine gelmiştir, ama bu uygulamanın buna tam uygun olup olmadığına baktığımızda şöyle bir manzara ile karşılaşırız: Türkiye patrikhanenin kendi Ortodoks vatandaşları için din konularında düşünen, öğreten, hizmetler sağlayan bir kurum olmasını istemekte ve konuya öyle bakmaktadır. Dolayısıyla patrikhanenin ekümeniklik, yani evrensellik bütün dünyadaki Ortodokslar bakımından bir statü sahibi olmasını istememektedir. Çünkü böyle olduğu zaman eğer böyle bir statü tanınırsa biraz Roma'daki Vatikan'a benzer bir biçimde

Türkiye Devletinin kuralları dışında sanki kendisi de küçük bir ayrı devletmiş gibi değişik statüye sahip olan bir kurum ortaya çıkacaktır. Ekümeniklik konusuna Türkiye'nin bugün de bakışı bu. Bizi dışarıda Türkiye dışında bu kurumun böyle bir iddia taşıması *-ki, kendi açısından haklı da olabilir-* bizi ilgilendirmez, ama bu iddianın Türkiye içindeki uygulaması bizi ilgilendirir. Böyle bir iddiası var diye patrikhanenin Türkiye bugünkü Cumhuriyetten bahsederek konuşmam gerekir bundan sonrası için, Cumhuriyet'in hukuk statüsü dışında bir ayrı statüsü dokunulmazlığı, ayrıcalığı olamaz. Dolayısıyla patrikhanenin okul açısından durumu da bundan farklı olmamalıdır. Heybeliada Ruhban Okulu Türkiye'nin kurallarına göre işlemesi gereken, öğretim yapması gereken ya da var olması gereken bir kuruluştur. Konuya ilke açısından baktığımızda Türkiye'nin genel sistemi içinde laik bir devlet olarak özellikle de Tevhidi Tedrisat Yasası'yla din öğretimini devletin tekeli içinde tutan, devletin denetimi altında tutan ve başka türlü bu denetim dışında din öğretimi istemeyen bir devlet statüsü içinde Heybeliada Ruhban Okulu da bu açıdan düşünülmelidir. Baktığımız zaman 1971'e gelinceye kadar bu konuda bu ilkeye pek uygun davranılmadığı gözükmektedir. Baktığımız zaman Türkiye'de patrikhane vardır, patrikhane evet Türk mevzuatına uygun davranmaktadır genel olarak ekümeniklik iddiası Türkiye'de bir ayrı statü getirmemiştir kendisine, ama okulun 1936'da aşağı-yukarı bir resmi statü kazanmıştır. Türk Devleti ona bu statüyü vermiştir, mevcut olarak devam etmektedir, öğretim yapmak-

tadır ve biraz önce İstanbul Barosu Başkanı'nın belirttiği gibi yabancı öğrenciler de kabul etmektedir ve başka okullar Türkiye'de din okulları, medreseler, vesaire kapatıldığı halde o sürüp gitmektedir.

Bu 1950'den sonra daha da değişik bir görüntü kazanmaktadır, çünkü patrikhanenin statüsü Türkiye'deki siyasal değişiklikler ya da gelişmeler dolayısıyla yavaş yavaş istenilen bir, patrikhanenin istediği bir duruma doğru yaklaşmaktadır. Biraz önce söylendi, 1950'de Türkiye Sovyet tehdidi dolayısıyla Amerika'nın koruması altında bir devlet olarak Amerika'nın isteklerine yakın davranmak gereğini duymaktadır. O kadar ki, Atenagoras'ın patrikliğe getirilişi kendi mevzuatına uydurulmuş, yani Türk vatandaşı yapılışı bir gecede ve ondan sonra da mevcut işbaşındaki patriğin istifa ettirilmesi ve onun yerine Atenagoras'ın gelmesi o tarihten itibaren artık yabancı öğrenci alma ve okulun statüsü bakımından istenilenler gerçekleşmiş durumdadır. Türkiye'de öbür din eğitimi devletin denetimi altındayken Heybeliada okulu bu denetimden ayrı tutulmaya devam etmiş ve patrikhanenin himayesi altında müdürü metropolitler tarafından atanan bir teoloji kurumu olarak, bunu öğreten bir kurul olarak yaşamaktadır.

Ne zaman konu tam Türkiye'nin hukuk sistemine oturtuluyor? 1970'lerde biraz bizim de içinde bulunduğumuz bir çabayla Türkiye'de özel yüksek öğretim olmaz, özel yüksekokullar kapatılmalıdır denilen bir akım ağırlık kazanınca Anayasa Mahkemesi de bu açıdan kendi önüne gelen durumlarda karar

vererek Türkiye’de özel yüksekokul olmaz, bütün yüksekokullar devlet denetimi altında bulunmalıdırlar ve vakıf üniversiteleri ancak kurulabilir, ama vakıf üniversiteleri de yine devletin genel yükseköğretim sistemi içinde yer almalıdırlar. Heybeliada Okulu bir görünürde vakıf okulu, oysa yine Türk sistemine göre patrikhanenin tüzel kişiliği yoktur. Patrikhane bir vakıf gibi kendisine bağlı bir okul kuramaz, kurmamalıydı. Bu bakımdan patrikhanenin böyle bir kurumu muhafaza etmesi ancak Türk sistemine uygun hale getirilmesiyle mümkündür, yani patrikhaneden koparılmış olacak, vakıf üniversitesi içinde yer alacak olsa dahi bütün vakıf üniversiteleri devlet üniversiteleri gibi YÖK’ün denetimi altında bulunduğuna göre bu okul da devletin denetimi altında tutulacak, patrikhanenin bir uzantısı durumuna gelmeyecek.

Burada ilke başlıyor ve bu açıdan kapatma kararı dıştan bakıldığında Türkiye’nin sanki kapatması gibi gözüküyor. Aslında patrikhane böyle bir statüyü kabul etmediği için, yani kendisinin bu konudaki getirdiği düzen devam etsin istediği için devletin denetimi altına girmediği için, dolayısıyla demek ki bir ekümeniklik iddiasını bu biçimde sürdürdüğü için kendiliğinden okulu kapatmış olmaktadır. Dolayısıyla okulun yeniden açılması Türkiye’nin kendi sisteminde o değişiklikler yapılmadığı sürece sadece patrikhanenin kendi tutumuna bağlıdır, dolayısıyla patrikhane bu sistemi kabul ederek, örneğin, bir vakıf üniversitesi içinde teoloji enstitüsü olarak ya da bölümlerinden biri de Ortodoks teolojisi üzerinde öğretim yapan bir kurumun kurulmasına razı olabilir, bunu kabul edebilir

ve o zaman da yine genel hükümlere tabi olarak yabancı öğrenci sayısı Türk öğrenci sayısının yüzde 20'sini aşamaz, vesaire Türk mevzuatına uygun olarak böyle bir okul olabilir. Bunda Türkiye'nin derdini dışa anlatması gerekmektedir, bu da zordur. Bu benim anlattığım ölçüde ayrıntılı bir ölçüde anlatılmadığı sürece dıştan bakıldığında Türkiye böyle bir okulun açılmasına müsaade etmiyor denilecektir.

Bu noktada asıl hukukçular olarak şuna karar vermemiz gerekecek: Dıştan anlaşılıyor, dışa anlatamıyoruz ya da görüntüsü çok kötü oluyor diyerek biz kendi hukuk ilkelerimizden vazgeçtiğimiz takdirde bu konu dış görüntüsü bakımından çözülmüş olacak, ama biz hukukta yapılmaması gereken bir şeyi hukukçular olarak yapmış olunmasına razı olmuş olacağız. Seçimimiz hukukçular olarak böyledir: *"Türkiye'de bir hukuk düzeni vardır ve hukuk düzeni patrikhanenin bu okulu bu haliyle daha doğrusu eski haliyle yeniden açmasına elverişli değildir, ancak flunlar yapılabılırsa açılabilir"* demekle ilkelerde ısrar mı edeceğiz, yoksa bundan vazgeçecek miyiz? Önümüzdeki seçenek budur. Bunda bilmiyorum hukuk camiası çoğunluk olarak ne düşünüyor, ama ben hukuk her şeyden önce birtakım temel ilkelere bağlılık demektir. Bu temel ilkelerden görüntü bakımından, imaj bakımından, dış baskı bakımından vazgeçildiği zaman imajı kurtarmış olmakla birlikte asıl zararı ülkenin kendisine gelecektir. Bunu yaptığımız andan itibaren artık kendi içimizde Tekke ve Medreselerin kapatılması Tevhidi Tedrisat Yasası, vesaire, laiklik konusunda cumhuriyetin getirmiş olduğu ilkeler nelerse

ki, onlar Anayasaya aykırılığı dahi ileri sürüle-meyecek olan ilkelerdir, Anayasa maddesiyle Anayasaca güvence altına alınmış olan mad-delerdir. Bunlardan vazgeçmemiz gerekir. Bu riski alıyor muyuz, almıyor muyuz? Konu bir imaj konusu olmaktan çok Türkiye'nin Anayasal sorunu, Türkiye'nin bir rejim sorunudur. Bunda açık verdiğimiz zaman geçmişte verilmiş olan açıkları bugün bu baskılar karşısında tekrar verdiğimiz zaman Türkiye'nin zannediyorum kendi hukuk siste-mi sarsıntı geçirecektir. Dolayısıyla konu bizim kendi öz konumuzdur. Açılıp açılma-ması konusu bizim konumuzdur. Ya bunda tutarlı olacağız ya da dış baskılara ya da içimizden görüntümüz çok kötü oluyor denilen baskılara boyun eğerek bundan vazgeçeceğiz.

Benim bu konuda Sayın Başkan asıl önemli gördüğüm nokta bu, ama başka noktalar da var. Başka noktalar bir defa biz doğru düşünebilmek için insanları doğru düşün-mekten alıkoyan bir başka şeyden de vazgeçmemiz gerekir. Komplekslerimizden vazgeçmemiz gerekir. Kompleksimiz var, 6-7 Eylül'ü insanlara yaşatmış bir toplum olarak o imajımızın çok kötü olduğunu bildiğimizden bu gibi baskılar karşısında hayır dediğimiz zaman sanki aynı hoyratlığı göstermekteymişiz gibi bir komplekse düşüyoruz. Ne yapalım olan olmuştur, yaşanmıştır, ama bu kompleks sahibi olmak ya da varsa o kompleks onların tutsağı olmak ve hep böyle yanlış kararlar almaya devam etmek anlamına gelmemelidir. Bu önemli bir nokta, aynı şekilde bir başka ilkeye de kendimizi kaptırmamamız gerekir, doğru olan neyse

hukuken ilkeler bakımından neyse onları yapaya devam etmeliyiz ve bu insanlar arasında tam eşitlik, mezhep, din, vesaire ayrımcılığı tutmamak, ayrımcılığı sürdürmemek biçiminde ilkeye de bağlanabilir. Bunu bir mütakabiliyete dönüştürmek, yani Yunanistan öyle yapıyor, biz de böyle yaparız diyerek kendimiz bu konuda yeni kompleksler sahibi olmaya sürüklenmemeliyiz. Mütakabiliyet ilkesi tehlikeli bir ilkedir, insanı yanlışlara götürebilir. Kendi tutarlılığından uzaklaştırabilir, o öyle yapıyor ben de böyle yapıyorum dediğimiz zaman sanki tutarlı gibi oluyoruz, ama bu tutum dolayısıyla kendimiz hukuken insan hakları bakımından yapılması gerekenleri yapmamış olmanın kompleksine kapılabiliriz.

Bir başka konu yine bunlardan bir ders çıkarmak gerekirse, Lozan'da keşke biraz daha dretilse ve bu konu açıklığa kavuşturulmuş olsaydı. Hukuka konuyu kâğıda dökmediğimiz bir anlaşma, sözleşme biçimine dönüştürmediğimiz zaman anlatmakta "*biz böyle bakıyoruz, orada flöyle söylenmifti, centilmen anlaşılması vardı*" demek işe yaramıyor. Çıkarılabilecek derslerden biri de bu. Yine bir başka konu zannediyorum onu da bu vesileyle tartışmamız gerekir, azınlıklar konusuna yeni ayrıcalıklar yaratmamak ilkesiyle bakmak gerekir ve bu Türkiye'de sadece gayrimüslim azınlıklar vardır, Kürtlük ya da Alevilik bir azınlık statüsü kazanmamalıdır demekle biten bir konu değil, kazanmış olsa da bu bir ayrı sistem yaratmak anlamına gelemmez. Azınlıklar eşitlik için koruma altına alınmışlardır, eşitlikten fazlası getirilmemelidir. Eşitliğin de temel şeyi ayrımcılık yapma-

maktır, Türkler konusunda, Aleviler konusunda yeni bir statü yaratmak, azınlık statü yaratmak değil, herhangi bir ayrımcılık tutkusuna yenik düşmemek gerekir. O bakımdan da Ortodoks vatandaşlarımız konusunda da dışarıdan ilgi var, onun için onlara bir özel statü verelim, kendi hukukumuzla çatışır bir statü verelim de bu baskılardan kurtulalım diye bir yanlış yapmamamız gerekir. Tıpkı benim düşünceme göre Kürt vatandaşlarımız ya da Alevi vatandaşlarımız konusunda da düşüncemiz aynı kalmalıdır. Tabii, yine hukukçular olarak bakmamız gereken terimlerimize dikkat etmek gerekir. Biraz önce söylendi Türkiye’de özel okullar açma konusunda askeri okullar, askeri yüksekokullar ve emniyet yüksekokulları bakımından bir ayrı statü var, ama bunu özel okullar statüsü biçiminde değil de, devletin okulları, ama değişik statüde olan okullar diye öbür özel okullarla aynı yere koymamız gerekir, çünkü özel okul dediğimiz zaman biz sadece tamamen özel okulları anıyoruz, yoksa hepsi bir sistemin kendi denetimi altında tutulması gereken okullardır. Dolayısıyla YÖK Sistemi’nin içinde yine emniyet ve askeri okullar konusunda da bir bütünlük olarak görmemiz gerekir. Benim bu vesileyle söyleyeceklerim bunlar.

Av. HÜSEYİN ÖZBEK - Bir konu bu kadar sınırlı bir süre içinde bu kadar mükemmel özetlenebilir, bir panorama böyle çizilebilir. Elbette ki, bu Sayın Soysal’ın siyasal hocalığı, diploması birikimi, o engin kültürüyle ilgili olsa gerek.

Şimdi Sibel Özel'e sözü vermeden önce bir hususu tam da hocamın sözüyle örtüştüğü için belirtmek istiyorum; Sayın Baro Başkanı konuşurken "hukuk zorlanıyor" dedi, hukuk zorlanmamalıdır. Hukukun zorlanması başka zorlamaları getirir ve gerçekten de böyle başka zorlamaları da tetikler, bu nedenle hukuk içinde kalmak, hukuka saygı duymak, hukuk çerçevesi içinde kalmak doğru tercihtir. Ben burada Avrupa Birliği'nin genişlemeden sorumlu Komiseri Oli Rehn'in bu konuya ilişkin bir beyanatından kısa bir alıntıyı sizlere nakletmek istiyorum. "Türkiye'nin temel özgürlükler konusunda ciddi reformlar yapacakna, dini özgürlüklere önem vereceğine inanıyorum. Örneğin, Patrik Bartholomeos'un ekümeniklik unvanı ve Heybeliada Ruhban Okulu'nun yeniden açılması sorunlarına olumlu yaklaşımları umuyoruz. Daha geniş Anayasal reformlar yapılması gerekiyor, bu bağlamda Siyasi Partiler Yasası da derinleştirilmelidir" diyor ve şunu da ilave ediyor: "Gümrük Birliği ek protokolünü Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde onaylamayan bu çerçevede limanların Kıbrıs Rum kesimi gemilerine açmayan Türkiye'nin 2009'da bu nedenle karflaşmaları müzakereleri gözden geçirme girifliminde reformlar sayesinde kurtulabilir" diyor. Yani az önce yukarıda okuduğumuz reformları yaparsa bu turnikeden geçebileceği yolunda bir beyanı var. Bununla örtüşen bir beyanatı içeriden patrikhane sözcüsü Peder Doratios Avenios Populos "Ruhban okulu açılmazsa kiliseye patrik seçemeyiz" diyor ve "okulun Eylül'de açılması bekliyorum" diyor. Yani Eylül ayında yeni öğretim yılında açılması beklentisi var.

Yakın bir zamana kadar Milli Eğitim Bakanlığı yapmış olan Sayın Hüseyin Çelik'in bir beyanâtı var: "Patrik ekümenik olsa ne olur ki? Patriğin ekümenik olup-olmadığına sen niye karar veriyorsun kardeşim? Müslümanların diyelim lideri belirlenecek, buna Ortodokslar mı karar verecek? Fatih zaten kompleks duymamış, ekümeniklik vermiş. Neymiş; içimizden Vatikan gibi bir devlet olacakmış, buna kargalar bile güler" Yine Heybeliada Ruhban Okulu'na ilişkin de beyanâtı Sayın Bakanın şudur: "Kapatılmasında vahim bir hatadır, kapatılma gerekçesi haksızdır. Ruhban okulunun bugün hiçbir kanun dışı yapılmadan açabileceğini düşünüyorum" diyor. "Başbakan da böyle mi düşünüyor?" sorusu üzerine Çelik "evet, ortaöğretim düzeyinde çok rahatlıkla meslek lisesi olarak açılabilir, orası yükseköğretim kurumu değildir" diyor. "Madem Başbakan da sizin gibi düşünüyor, açsın o zaman okulu" sözü üzerine de şunları diyor: "Öyle kolay değil, AKP'nin kök köyafet sorununu çözme isteğini biliyorsunuz, ama birileri dedi ki bize kusura bakmayın, bu da öyle bir mesele. Batı Trakya, Yunanistan ekümenik tartışmalarıyla ilgili, dolayısıyla devlet meselesi haline gelmiş. Hükümeti aflan bir durum var" diyor.

Beklentiler bu şekilde medyaya yansıyor. Dediğimiz gibi çok yoğun bir şekilde medyada gündem oluşturuyor. Bu konuda değerli hocamızın çizdiği panoramadan sonra bu konuya yoğun olarak emek vermiş olan Sayın Sibel Özel'in de söyleyecekleri var, buyurun Sayın Özel.

Prof. Dr. SİBEL ÖZEL - Ben de tekrara kaçmadan Sayın Mümtaz Soysal Hocamın da yaptığı açıklamaların üzerine bazı bilgiler vermek istiyorum. Her şeyden önce bu çok popüler konu yanlış kavramlarda daha da ötesi kavramların içi boşaltılarak hükümsüzleştirilerek başka bir mecrada tartışılmaya ve bir dayatmaya yol açıyor. Tamam azınlık hakkı, azınlıkların din özgürlüğü, din adamı yetiştirme özgürlüğü olarak lanse ediliyor, diğer taraftansa patrikhanenin istediği bir okul statüsü var ve bu statü kesinlikle azınlıkların eğitimiyle alakalı bir konu değil, dolayısıyla asıl soru Heybeliada Ruhban Okulu açılmalı mı/açılmalı mı sorusu değildir. Ben bakıyorum televizyonlarda elinde mikrofonu olan gazeteci özellikle Heybeliada Ruhban Okulu'nda esnafa soruyor: "*Heybeliada Ruhban Okulu'nun açılması istiyor musunuz?*" Bu konu oradaki esnafın veya başka birilerinin açılmalı ya da açılmalı bir oylama yapacağı konu değil, Heybeliada Ruhban Okulu siyasi bir kararla kapanmadı ki siyasi bir kararla açılmalı. Sayın Hüseyin Çelik "*bana kalsa açarız*" diyor. Kaç yıldır iktidardaydılar, kendisi de Milli Eğitim Bakanığıydı, o zaman eğer bu bir siyasi kararla açılabilirse açardı. Konu hukuki bir konu, dolayısıyla eğer Türkiye Cumhuriyeti Devleti bir hukuk devletiyse burada bulunan bir kurumun bir okulun eğitime açılıp açılmayacağı, eğitimin nasıl gerçekleşeceği meselesi ulusal ve uluslararası hukuka göre yapılır.

Uluslararası hukukta Türkiye'yi patrikhanenin istediği şekilde okulu açmaya zorlayan bir hüküm var mı? Bu soruyu soracağız. Türkiye'nin ulusal hukuku patrikhanenin

istediği şekilde bir okul açmaya imkân tanıyor mu? Bu soruyu soracağız. Yani mesele okul açılsın mı/açılmasın mı ellerimizi kaldıralım hayır/evet meselesi değil, çok yanlış mecralarda tartışılıyor. Elbette Türkiye Cumhuriyeti Devleti bütün vatandaşlarının din özgürlüğünü hem azınlık hem çoğunluk garanti altına almak zorunda, çünkü unutmayalım azınlık demek vatandaş demektir. Onların da gerek azınlık statüsünden kaynaklanan hakları var, gerekse vatandaş olmaktan kaynaklanan hakları var Anayasa çerçevesinde, dolayısıyla bugünkü mesele Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin *-hocamız da belirtti imaj meselesi haline geldi-* bir azınlık kurumuna istediği ya da hak ettiği hakların verilmesi ya da gaspı meselesi midir? Bu mesele bu şekilde anlatılıyor. Ben ilerleme raporlarına baktım. 1990'dan beri bütün ilerleme raporlarında, Avrupa Birliği ilerleme raporlarında *-önceki adı düzenli rapordur-* hep bu mesele var; Heybeliada Ruhban Okulu açılmalıdır, kapanmasında bu anlamda Türkiye'nin yanlış yaptığını belirtiyor. Patrikhanenin ekümenikliği de buna paralel, bugünkü konumuz patrikhanenin ekümenikliği olmadığı için o konuya değinmeyeceğim, ama şunu bilelim ki, tıpkı Mümtaz Hocamın söylediği gibi patrikhane ekümenik iddiasını güçlendirmek ve bunu bir dayatma aracı olarak ortaya koymak adına Heybeliada Ruhban Okulu'nun istediği statüde açılmasını istiyor. Dolayısıyla mesele Heybeliada Ruhban Okulu'nun eğitime açılması değil, patrikhanenin dayattığı şekilde eğitime açılabilmesi meselesi. O açıdan lütfen konuya böyle yaklaşalım ve ben aslında yabancı devlet adamlarına kızmıyorum, çünkü onlar siyasi talep-

lerde bulunuyorlar. Obama istedi, en çok o konuşuluyor. Obama'dan önce Bush da istemişti, Clinton da istemişti. Bunların hepsi hukukçu başkanlar, yani Amerika Birleşik Devletleri'nin de hukukçular Başkanı oluyor çoğunlukla. Peki, biz Türkiye Cumhuriyeti tarafı bu hukukçu başkanlara veya diğer devlet adamlarına istedikleri statünün neden olamayacağını anlattık mı? Görüyorsunuz eski bakanı ben ne diyeyim, ben yabancılara hiçbir şey demiyorum artık. Burada Türk siyasileri eskiden beri gelen bir tavırla meseleyi zamana yayalım, düşünüyoruz, programımızda ve ben yıllardır her sene bu Eylül ayında okul açılır, okul temizlenir ve açılır. Biz dünyaya böylece yanlış bir mesaj veriyoruz, hep bunu yapıyoruz. Haklıyken haksız duruma düşünüyoruz.

Konumuz değil, ama sözde Ermeni soykırımında da böyle oldu. Biz sessiz kaldıkça hukuken haklı olduğumuz konularda hukuku devreden çıkarıp siyasilerin günü kurtarma çabalarıyla hareket ettikçe imajımız bozuluyor. Şöyle söyleyelim; bir hukuk devletinin imajı kendi ülkesinde bulunan bir kuruma dışarıdan gelen dayatmalar sonucu ulusal ve uluslararası hukukun kabul etmediği bir statüde istediklerini kabul etmesi değildir. Tam tersi, bir ülke eğer böyle bir şey yaparsa tarih önünde imajı lekelenir. Bu konuda gerek iç kamuoyuna gerekse dış kamuoyuna patrikhanenin dayatmasının neden hukuka aykırı olduğunu anlatmamız gerekiyor ve bu yüzden de hukuki terimlerle konuşmalıyız. Yani iyi niyet gösterisi yapalım, tolerans yapalım. Şu tolerans aslında çok çirkin bir sözcük, kim kime tolerans yapacak? Herkesin kendi hak-

ları var, artık 21. Yüzyıldayız, dolayısıyla böyle büyüklük yapalım veya bunu açarsak işimize gelir, bu kurumu kullanalım. Kullanmak çok çirkin bir sözcük, o konulara girmek istemiyorum. Dolayısıyla Türk siyasilerini de bu konuda hatalı buluyorum.

Hukukçular olarak İstanbul Barosu bu konuda üzerine düşeni fazlasıyla yerine getiriyor, ama bakıyoruz ki, üniversitelerimiz veya diğer sivil toplum örgütlerinde bambaşka bir bakış açısı var. Onların konuyu bilmediklerini düşünmüyorum, çünkü bilgi çağında yaşıyoruz. Böyle bir lüksümüz yok ya da tam tersi bu kadar cehalet eğitimle olur. Israrla belli bir tarafın sözcülüğünü üstlenmiş durumdalar. Tabii, bugün küresel aktörler güçlü olan taraf bir şey dayatıyor ve Türkiye bu noktada sanki yalnız kaldı. Yalnız ve güzel ülke lütfen gerçekleri kim ne derse desin, hangi tür baskı gelirse gelsin açıklamadan çekinmemeli ve bu konuda dik durmasını bilmeli, çünkü hukuk Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nden yana. Türkiye Cumhuriyeti Devleti bir gün yüzkarası bir hareket yapmadı. Yani azınlıkların din eğitimi hakkını aldığı bir kararla kapatmadı. Bu 1971 yılında bugünkü toplantının başından beri söylendi, bu konuyu hiç bilmeyen biri artık bu konuyu öğrenmiştir. Siyasi bir kararla kapanmadı, Anayasa Mahkemesi kararı özel üniversitelerin kuruluşuna imkân tanıyan Özel Öğretim Kurumları Kanunu'nun ilgili maddelerini iptal etti. Üstelik bu dava Heybeliada Ruhban Okulu vesilesiyle de Anayasa Mahkemesi'nin önüne getirilmemişti. Özel Mimar Yüksekokulunun diplomasının iptali nedeniyle açılan bir davaydı ve Anayasa

Mahkemesi vaktiniz olursa bir gün okuyun lütfen, çok güzel bir şekilde üniversitelerin toplum içindeki durumunu, anlamını, işlevini anlatarak adı yüksekokul ya da üniversite olmasa bile konumu gereği verdiği eğitim ve sağladığı diplomanın getirdiği haklarla bu konumda olan bütün okulların ismi ne olursa olsun yüksekokul statüsünde olduğunu söyledi ve Özel Yükseköğretim Kurumları Kanunu'nun özel yüksekokul kurulmasına ilişkin hükümlerini iptal etti. Dolayısıyla bu iptal kararı kapsamına giren bütün okullar dolayısıyla bu bağlayıcı mahkeme kararı çerçevesinde artık özel eğitim yapamaz hale geldiler. Dolayısıyla Heybeliada Ruhban Okulu da Anayasa Mahkemesi'nin iptal kararına konu olan statüde bir okuldu. Heybeliada Ruhban Okulu'nu savunanlar hatta bugün bile ısrarla diyorlar ki, hayır okul bu statüde değildi. Okul bu statüdeydi, bunun artık lamı cimi yok, bunun bu statüde olduğunu Patrik Atenagoras kendisi söylüyor. Dönüm noktası 1951 yılıdır, 1951'den önce de okulun statüsü konusunda devamlı bir talep vardı.

Bakın, tarih tekerrürden ibaret, 1947 yılında patrikhanenin talepleri var aynen bugünkü gibi 1949 yılında var ve 1949 yılında dönemin hükümetinin verdiği cevaplar patrikhanenin istediği statünün bir kısmının hukuka uygun olduğunu onu kabul ediyor. Mesela, lise sonrası 3 yıllık teoloji eğitimi vardı, 4 yıla çıkarılmasını öngörüyor, onu kabul ediyor, ama ısrarla o dönemde bu 4 yıllık teoloji okulu Rum Rahipler Mektebi olarak ortaöğretim seviyesinde tutuluyor. Aslında bu tuhaf, ama itiraf edelim. Çünkü o zamanki düzenlemeler şu andaki gibi değil 1961'den sonraki Anaya-

sa'da diğer kanunlar gibi özel düzenlemeler ayrıntılı yok, okul bir kazanılmış hak teorisine binaen açık değil, bir kurucu var. Bu da patrikhaneye bağlı metropolitlerden biri, yani gerçek kişi adına ruhsatlarla ve yenilenen ruhsatlarla okul faaliyetini sürdürüyor. Tekrar edelim, patrikhanenin tüzel kişiliği yok, dolayısıyla okul açamaz. Kurucu kişi bir metropolit, yani gerçek kişi oluyor. 1949'da o zaman da patrikhane Moskova Patrikhanesi gücünü artırmaya çalışıyor, dolayısıyla Amerika'yla Sovyetler Birliği arasında o soğuk savaş dönemi bir siyasi çekişme var. Amaç İstanbul patrikhanesinin canlandırılması, Heybeliada Ruhban Okulu da bu noktada uluslararası teoloji olarak faaliyette bulunsun isteniyor. Verilen cevap son derece hukuki; bir kere bu tür taleplerin patrikhanenin siyasi konumuna yol açacak ve Lozan'da bu kesinlikle yasaklandı. Her ne kadar Lozan'da patrikhane açıkça zikredilmiyor, ama sözlü anlaşma var. Patrikhanenin İstanbul'dan ihracından biz vazgeçiyoruz, vazgeçme sebebimiz Türk Heyeti **İsmet Paşa** açıkça söylüyor. Patrikhanenin sadece dini yetkilerle, ruhani yetkilerle kalacağını garantisini sözlü senet olarak kabul ettiği için biz teklifimizi geri çekiyoruz. Dolayısıyla Lozan'da sözlü olarak kararlaştırılan husus patrikhanenin İstanbul'da kalması da değil, o noktada İsmet Paşa çok güzel bir cümle kullanıyor, biz İstanbul'da kalması, ihraç talebini daha doğrusu geri çekiyoruz, çünkü artık statüsü Türk hukukuna tabi bir kurum oluyor.

Türk kurumu lafını da buradan açıklayayım; Türk kurumu sözü çok kullanılır. Bu sözü de ilk olarak biz kullanmadık, tabii ki bir

Türk kurumu, ama Lozan müzakerelerinde ilk **Venizelos** kullanmıştır ve **Lord Curzon** gayri resmi bir toplantıda Yunan temsilcisinin bu “*Türk Kurumu*” lafını son derece yanlış bulmuştu ve eleştirmişti. Çünkü Türk Kurumu olması demek ekümenikliğin reddedilmesi, sadece Türk hukukuna tabi olması demektir. O yüzden de Türk hukuka tabi olduğu, yani uluslararası bir sözleşme kapsamında olmadığı bir kere altını çizelim, çünkü uluslararası sözleşme kapsamında olan bir kurum olsaydı o sözleşmeye taraf olan ülkeler bunu devamlı gündeme getireceklerdi. Örneğin, 1925 yılında Yunanistan bunu uluslararası boyutta tartışmaya açmak istedi, ama yine Türkiye Cumhuriyeti Devleti bunun uluslararası bir konu olmadığını, patrikhane meselesinin tümüyle iç hukuk olduğunu söyledi ve Yunanistan geri adım atmakta zorunda kaldı.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kuruluş dönemindeki bizim uluslararası hukuk başarılarımız çok fazladır, ama son döneme baktığımızda ben hiçbir uluslararası başarı göremiyorum. Öğrencilerim soruyorlar “*niye biz uluslararası camiada hiçbir başarı kazanamıyoruz?*” diye, bazı insanlar geliyor Lozan'ı çok eleştiriyorlar. Lozan o dönemde onu başarmışlar, peki bu dönemde niye hiçbir uluslararası başarı, hiçbir müzakerede biz masadan zaferle çıkamıyoruz? Onu bir parantez olarak belirtmek istedim.

Heybeliada Ruhban Okulu meselesinde 51 yıla dönem noktası dedim, çünkü burada o dönemde de yasaktı, ama bir yönetmelikle Menderes hükümetinin sadece güçlü bir ikti-

dardı çünkü, bir yönetmelikle Heybeliada Ruhban Okuluna uluslararası teoloji statüsünü verecek bir yönetmelik değişikliği yaptı. Okul lise sonrası en az bir yıl ihtisas veren bir okul statüsünde oldu. Şöyle söyleyeyim; liseden sonra okul 4 yıl, çünkü Hıristiyan teolojisinde rahip olmak için lise sonrası en az 4 yıl eğitim almak gerekiyor. İmamlar gibi değil, bu sık sık da Türkiye’de imam hatip okulları, imam hatip okulları lisedir ve devlet okulu lisedir, ama rahip olabilmek için lise sonrası en az 4 yıl bir eğitimden geçmek gerekiyor. Bu yüksek okul, şimdi okul böyle bir yönetmelik değişikliğiyle yüksekokul statüsünü kazanınca ki, **Atenagoras**’ın Menderes Hükümeti’ne teşekkürü vardır, yine Menderes Hükümeti bir yönetmelikle yabancı ülkelerden gelecek öğrenciler için de araştırma yapılmaksızın vize verilmesi hükmünü getirmiştir. Çünkü 1949 yılında istenilen ve reddedilen hususlardan biri buydu. Deniliyor ki, biz yabancı öğrenci getirteceğiz ve istediğimiz öğrencilere de hiçbir araştırma yapılmaksızın vize veririz. Çünkü Türkiye’nin biliyorsunuz egemen bir devlet, sırf Türkiye için değil her egemen devlet ülkesine kimin girip kimin girmeyeceğine, kime vize verip kime vermeyeceğine kendisi karar veriyor ve bu araştırmayla oluyor, bir güvenlik soruşturmasından geçiliyor. İstenilen o ki, burada eğitim görececek kişilerin, yabancıların bu tür güvenlik soruşturmasına tabi olmadan, yani kimi istiyorlarsa onu okula kabul ettirmez, o zaman Türk Hükümeti böyle bir genelgeyle istisnasız vize verilmesi imkânı da getirdi ve önce Sayın Başkan’ın da belirttiği gibi yabancı öğrenci sayısı Türk öğrenci sayısını aştı.

Ben çok fazla uzatmayacağım bu konuyu, dediğim gibi 1971 yılında bir Anayasa Mahkemesi kararıyla bu okul kapandı. Hemen şunu belirteyim; biraz önce dedim ki ilerleme raporlarında bu var, hiçbir cevap da buna verilmiyor ya da herhangi bir yerde bir eleştiri yazısı da yapılmıyor. Yine acaba Amerika nasıl bakıyor konuya diye ona da baktım. Amerika'nın 2008 İnsan Hakları Türkiye Raporu'nda bu konu var. Fakat o biraz daha objektife yakın bir ifade kullanmış. Şöyle ki; okulun 1971 yılında Türk hükümetinin bütün yüksekokullar için getirdiği sistemin patrikhane tarafından "*tercih edilmemesi*" nedeniyle kapalı olduğu, en azından bunu belirtiyor, ama Avrupa Birliği'nin ilerleme raporlarında bu husus da yok, yani okul sanki hükümet bir gün esti ve kapattı gibi bir izlenim çıkıyor.

1971'den sonra ne oldu? 1971'den sonra aslında hemen bu okulun hukuka uygun olarak açık ve eğitimine devam edebilmesinin formülleri sunuldu. Hukuka uygun olarak ne yapılabilir bu sunuldu ve patrikhane bunu kabul etmedi. Bugün de tartışılması gereken ve asıl mesele patrikhanenin istediği şekilde bu okul eğitime açılabilir. Patrikhane ne istiyor? Patrikhane bir yüksekokul olan, çünkü dediğim gibi teoloji eğitim 4 yıllık ihtisas, yani rahip yetiştirecek okulun öyle ortaokul, lise olması mümkün değil, lise sonrası en az 4 yıllık bir eğitim, bunu YÖK'e bağlı olmadan tümüyle kendisine bağlı ve işin bu tarafı çok ilginç; yabancı ülkelerden öğrenci kabul eden bir okul olmasını istiyor. Yine komik bir taraf, çünkü Türkiye'de bu mesele "*azınlık hukuku*" başlığı altında inceleniyor, ama okulun açıl-

ması istenilen statü yabancı öğrencilerin eğitim görebileceği bir okul. Bu da günümüzde bu kavram kargaşasının içinin boşaltılmasının bir sonucu. Eğer bu okul bir azınlık okuluysa sadece azınlık statüsündeki kişiler eğitim görebilirler. Azınlık nedir? Azınlık vatandaş, azınlık yabancı değil, dolayısıyla Rum kökenli Türk vatandaşları için bir okul açılacaksa olabilir, dediğim gibi hakları var. O zaman azınlık okulu diyeceğimiz okulun azınlık statüsündeki Türk vatandaşlarının gittiği bir okul, ama bu azınlık okulu değil de uluslararası teoloji okulu olacaksa o zaman lütfen buna azınlık okulu demeyelim ve Lozan madde 40'ı da ikide bir gündeme getirmeyelim.

Çok kısa olarak yine fazla vaktinizi almadan bizim pozitif normlarımıza bir bakalım. İstenilen statüye cevap veren ulusal ya da uluslararası bir norm, bir kural var mı? Var da Türkiye Cumhuriyeti Devleti mi buna rağmen okulu açmıyor, yoksa böyle bir şey yok mu? Bunun bir tartışmasını açalım. 1982 Anayasamız 24. maddede "*din ve vicdan özgürlüğü*" başlığı altında laikliğin tanımını, anlamını bize veriyor. 3. fıkrada "*din ve ahlâk eğitimi ve öğretimi devletin gözetim ve denetimi altında yapıyor*" diyor. Dolayısıyla Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde 24. maddeye göre devletin gözetim ve denetimi dışında bir din eğitimi yapılamaz. Bakın, bu azınlıklar için getirilmiş bir hüküm değil, bu herkes için getirilmiş bir hüküm, dolayısıyla çoğunluğun dinini oluşturan İslam eğitimi açısından da konuya bakarsak Türkiye'de devletin gözetim ve denetimi dışında İslam eğitimi, İslam dininin eğitimi veya Yahudi dininin eğitimi

yapılmadığı gibi elbette Ortodoks dininin de eğitimi yapılamayacak. Yine Anayasa'nın 10. maddesi "*kanun önünde eflitlik*" başlığı altında herkesin din, ırk, renk, cins, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetmeksizin kanun önünde eşit olduğunu vurguluyor. 3. fıkrada da "*hiçbir kimseye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınamaz*" diyor. Dolayısıyla teoloji eğitimi konusunda bütün Türk vatandaşları azınlık ya da çoğunluk herkes eşit haklara sahiptir. O zaman patrikhanenin istediği statü nedir? Hiç şüphesiz imtiyazdır. Dolayısıyla patrikhane sadece Ortodoks cemaati lehine değil, daha da öteye giderek dünyadaki bütün Ortodokslar lehine Türkiye'den bir imtiyaz talep ediyor. Çünkü çoğunluğa dahi verilmeyen bir ayrıcalığın kendisine verilmesini öngörüyor.

Anayasamızın 130. madde biraz önce başkan açıkladı, onu çok kısa geçeceğim, üniversitelerin devlet eliyle kurulmasından bahsediyor. Biliyorsunuz biz günlük dilde özel üniversite diyoruz, ama aslında Türkiye'de özel üniversite yok, onun teknik adı vakıf üniversitesi. Vakıflar da pek çok konuda tıpkı devlet üniversiteleri gibi YÖK'e bağlılar ve Yüksek Öğretim Kanununa tabi olarak faaliyetlerini yürütüyorlar. Dolayısıyla bu anlamda Türkiye'de vakıf ve devlet üniversiteleri dışında hiçbir cemaatin azınlık veya çoğunluk burada hiç ayrımcılık yapmıyorum, üniversite kurma, yüksekokul kurma imkânı yok. Sadece 132. maddemiz Türk Silahlı Kuvvetleri ve Emniyet Teşkilatı'na bağlı yükseköğretim kurumlarını zikrediyor. Dikkat ederseniz iki istisna Silahlı Kuvvetler ve Emniyet Teşkilatı, bunun dışında cemaatler

için bir ayrıcalık yok, azınlıklar için bir ayrıcalık yok. Üniversitelerin birleştirici yapısı bu tür ayrımcılığa izin vermez. Her cemaat kendi üniversitesini kursun ve kendine göre insan yetiştirsin, onun tartışmasına girmiyorum, bu bütün dünyada olan bir şey; üniversitelerin etimolojik yapısı da öyle, birleştirici bir anlamı var.

Gelelim Milli Eğitim Temel Kanunu'na ve Yükseköğretim Kanunu'na; Tevhidi Tedrisat Kanunu'yla bütün okullar Milli Eğitim Bakanlığı'na devredildi. Zaten orada da bir şey yok, onun için ben Tevhidi Tedrisat Kanunu'na çok girmeyeceğim. Çünkü deniliyor ki, Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı olsun okul, bunu aşamayacakları için böyle bir şey söylüyorlar. Biz okulun Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı olmasını istiyoruz. O da ilginç, Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı olmayı kabul ediyorlar, kabul etmedikleri şey YÖK'e bağlı olması. Bilmiyorum niye o kadar bir fark var, ama Yüksek Öğretim Kanunumuz yükseköğretimi bir kere tanımlıyor ve bütün yükseköğretim kurumlarını kapsayan bir kanun, YÖK birimi de aynı şekilde. Silahlı Kuvvetler ve Emniyet Teşkilatı'na bağlı olan hususlar ayrı, onun dışında şu tanım çok önemli; şu an yürürlükte olan Yükseköğretim Kurumu Kanunumuz ortaöğretime dayalı en az 4 yarıyılı kapsayan her kademedeki eğitim öğretimin tümünü yükseköğretim olarak tanımlıyor. Gazetelerde sık sık görüyoruz, istenilen statü her ne kadar okul 4 yıl olması gerekiyor, ama şimdilik diye belki diyorlar ki, 2 yıl ön lisans olarak açılsın. 2 yıllık önlisans demek lise sonrası 4 yarı yıl demektir. 4 yarı yıllık lise sonrası her kurum mutlaka yüksek öğretim

kurumudur. Kanunda açık tanımı var; Yükseköğretim Kurumu Kanunu'nu bypass ederek, onu dışlayarak böyle bir formül bulunamaz, yani bunu formül diye basına sanırım bir alıştırma açısından ortaya attılar. Bu yanlış bir formül, bu formül değil. Tekrar ediyorum, Yükseköğretim Kurumu lise sonrası en az 4 yarıyıl, yani 2 yıllık ön lisans programlarını da yükseköğretim kurumu olarak kabul ediyor. Dolayısıyla bu kanundan da kaçış bu anlamda mümkün değil.

Özel Öğretim Kurumları Kanunu'na kısaca bakarsak, Özel Öğretim Kurumları Kanunu özel kişiler tarafından kurulan okulları kapsıyor ilkokul öncesinden yükseköğretime kadar, ama yükseköğretim yok, yani özel yükseköğretim Türkiye'de söz konusu değil. Bu kanun Türk vatandaşları gerçek ve tüzel kişiler tarafından kurulacak özel okulları düzenliyor, yabancıların kurduğu okulları -ama yine yükseköğretim değil- okulları düzenliyor, bir de azınlık okullarını düzenliyor. Bu açıdan baktığımızda kanunun 3. maddesi çok açık, askeri okullar, emniyet teşkilatına bağlı okullar ve din eğitimi öğretimi yapan kurumların aynı veya benzeri özel öğretim kurumları açamaz. Özel Öğretim Kurumları Kanunundan da herhangi bir formül bulmamız mümkün değil, çünkü bu okul dini eğitim öğretim yapan bir okul, o açıdan askeri okulların özeli olmuyor, emniyet teşkilatına bağlı okulların benzeri şekilde özel okul olmuyor, din eğitim ve öğretimi yapan kurumların da özel okul şeklinde kurulması mümkün değil. Dolayısıyla Türkiye'de özel imam hatip okulu yok, yani Müslümanların özel okul çerçevesinde din eğitimi yapan bir

okulu var da, azınlıklardan bu esirgenmiş olsaydı o zaman "evet burada bir ayrımcılık var" diyecektir, ama böyle bir şey yok. Herkes için özel din eğitimi yapan özel öğretim kurumu açılması yasağı var. Bu açıdan da buradan herhangi bir formül geliştirmek mümkün değil, yine bu kanun Özel Öğretim Kurumları Kanunu Lozan'ın 40 ve 41. madde, yani azınlık okullarına atıf yapıyor. Azınlık okullarının da tanımı yine burada belirlenmiş, sadece azınlık vatandaşlarının çocuklarının gittiği okul, dolayısıyla burada çok fazla uzatmaya gerek yok, zaten kavram kendi içinde her şeyi açıklıyor. Azınlık okullarına sadece azınlık statüsünde olan Türk vatandaşları gidip eğitim görebilir.

Ünlü Lozan 40. madde var, çok kısa ondan da bahsedeyim. Deniliyor ki bu okul şu an kapalı kalsın, hatta kapatılması 1971'de yanlış bir ifadeyle Lozan madde 40'a aykırı. Lozan madde 40 çok güzel kaleme alınmış ve azınlık hakları konusunda negatif hak veren bir madde. Hatta ben zaman zaman duyuyorum, çok tuhaf bir şekilde bilgi kargaşası, bilgi kirliliği yapıyor, ama bakın, yorum farklılığı olabilir bir konuda, ama yanlış bilgi verilmesi ve bunun dayatılması kabul edilemez. Lozan madde 40'ın pozitif hak verdiği iddiası bile var. Bu külliyet yalan. Maddeyi ben size okuyorum, çok açık ve net: "*Müslüman olmayan azınlıklara mensup olan Türk vatandaşları hukuk bakımından ve fiilen diğer Türk vatandaşlarına uygulanan iflemlerin ve sağlanan güvencelerin aynından yararlanacaklar ve özellikle harcamaları kendilerince yapılmak üzere her türlü yardım dinsel ya da sosyal kurumları her türlü okul ve*

benzeri öğretim ve eğitim kurumları kurma, yönetme ve denetleme ve bunlarda kendi dillerini özgürce kullanma ve dinsel ayinlerini serbestçe yapma bakımından elit bir hakka sahip olacaklardır.” Bakın, burada yorum farkı yok, burada negatif hak var. Azınlık hukukunda biliyorsunuz iki kavram var; negatif hak, pozitif hak kavramı. Negatif hak azınlıkları diğer vatandaşlarla eşit haklara sahip olması demek, çünkü insanlık tarihi boyunca azınlıklar haklara hemen kavuşmadılar. İnsanlık tarihi yavaş ilerleyen bir tarih, dolayısıyla negatif haklar aslında vatandaş olan azınlığa çoğunlukla eşit hakkı sahip olmasına yol açan bir kavram ve ayrımcılık yapılmasına engel oluyor.

Pozitif hak ne? Pozitif hak ilave hak demektir, yani negatif hakkın üzerine zaten eşit hakka sahip olan azınlıklara azınlık statüsünden kaynaklanan bazı ayrıcalıkların verilmiş olmasıdır. Tekrar konuya dönelim; 40. maddede bu tür azınlıkların iması dahi var mı? Yok, sadece negatif hak verilmiş, yani burada diğer Türk vatandaşları özel yüksekokul olarak teoloji eğitimi veren bir okul kurabiliyorlar da Rumlar kuramadıysa o zaman diyecektik ki, evet Lozan 40'a aykırılık var. Bugün herkes için özel yüksekokul kurma ve teoloji eğitimi konusunda özel yüksekokul kurma yasağı var. Bu açıdan da madde 40'a bu anlamda bir aykırılık yok, madde 40 tamamen çoğunlukla eşit ve ayrımcılık yapılmamasını öngörüyor. Oysa tam tersi bugün patrikhanenin istediği statü bir ayrımcılıktır, kendisi Türk Hukuku'nun dışında bir statü istiyor.

Patrikhanenin bu istediği statüyü ona sağlayacak uluslararası bir norm var mı? Bugünlerde birkaç yıldan beri devamlı Türkiye'ye dayatılan husus şu; Avrupa Birliği bunu istiyor, Avrupa Birliği şunu istiyor. Avrupa Birliği'nin siyasileri her şeyi isteyebilir, bu bir müzakere tartışabilirsiniz. Peki, hukuk ne istiyor? Avrupa Birliği bir hukuk birliği sağlıyor ve Avrupa Birliği'nin bir supranasyonel kuruluş olarak bağlayıcı hukuk normları var. Peki, azınlık hukuku konusunda bağlayıcı bir hukuk normu var mı? Bütün AB üyesi ülkelerde eşit durumda direkt uygulanan bir normu var mı? Yok. Yine Türkiye'nin taraf olduğu, hatta olmadığı uluslararası sözleşmelerde Türkiye'den içinde bulunduğu bir kuruma kendi hukukunun dışında tamamen farklı bir statü vermeye zorlayan herhangi bir norm var mı? Gene yok, o zaman Türkiye'nin en haklı olduğu konu aslında Heybeliada Ruhban Okulu. Belki bazı konularda o kadar haklı olmayabilir, yani iki tarafın da terazide gidip geldiği konular olabilir, ama şu konu Heybeliada Ruhban Okulu'nun açılması konusu hukuki bir mesele ve bu konuda Türkiye'nin ulusal ya da uluslararası hukuktan kaynaklanan herhangi bir yükümlülüğü yok. Hangi konuda yok? Tekrar altını çiziyorum; patrikhanenin istediği statüde okulu açmaya onu mecbur bırakacak bir hukuki yükümlülüğü yok. Açarsa imajımız düzelir mi? Hayır düzelmez, bence tarih önündeki imajımız yerle bir olur. Çünkü bu uluslararası küresel aktörlerin bir dayatmasına zavallı bir ülkenin hayır diyememiş olması, Türkiye böyle bir devlet, yani Türkiye hukuk devletiyse, egemen bir devletse hukuki terim-

leri kullanarak müzakerelerde bunu dile getirerek bu konuyu bütün dünya kamuoyuna anlatmalı ve içerideki kamuoyuna da anlatmalı, çünkü çok kötü bir şey oluyor; Türkiye azınlıkların insan haklarını ihlal eden, din özgürlüğüne baskı koyan bir ülke yaftasını yiyor ve bu yaftadan da hepimiz etkileneceğiz, çünkü bizler de Türk vatandaşlarıyız.

Şunun altını çizelim; Türkiye'de bütün egemen devletlerde olduğu gibi her kurum ve her kişi Türk Hukuku'na tabi, zaten uluslararası hukuk da biliyorsunuz Türk İç Hukuku'nun bir parçası o anlamda ve şunun da altını çizelim; yabancıyla vatandaş arasında bir ayrım var. Yabancı bulunduğu ülkenin kurallarına uymak mecburiyetinde, vatandaş sadece kurallara uymak mecburiyetinde değil, vatandaş vatandaşlığını taşıdığı ülkeye sadakat yükümlülüğü altında, dolayısıyla bu yükümlülük de Türkiye'de pek dikkate alınmaz bir hale geldi ve artık demokratik haklar ve özgürlükler bir saldırı noktasına ulaştı. Bir de içi boş ve hiçbir bilgidenden, sağlam temelden yoksun olarak bu karışımıza çıkıyor. O yüzden İstanbul Barosu'nun yaptığı gibi en azından bu konuya duyarlı olan hukukçuların nerede haklı olduğumuzu açıklaması gerekiyor. Tekrar ediyorum; bu konu okul açılış-çılmasını meselesi değil, okul tabii ki açılabilir. Ben zaten bunu kitabında dile getirdim, fakat son olarak size şunu söyleyeyim; öyle bir hale geldi ki, tüzel kişiliği olmayan patrikhaneye tüzel kişilik verilsin dayatması var ve çok ilginçtir Heybeliada Ruhban Okulu'nun aslında tüzel kişiliği var. 1936 yılında o ünlü 1936 beyannamesi vardır biliyorsunuz, vakfiyelileri olmayanlar dahi

vakfiyeleri varmış gibi artık azınlık vakfı olduklar. Yani Heybeliada Ruhban Okulu tüzel kişiliği olan bir vakıftır, ama bu hiç dillendirilmez, tam tersi ben yazarını söylemeyeceğim, ama okuduğum bunun tüzel kişiliğinin alınıp patrikhaneye bağlı bir okul olması önerisi var. Tüzel kişiliği olmayan patrikhaneye ise sadece biz verelim, tüzel kişilik verilsin bir dayatması var. Yüzlerce yıllık bir kurumun tüzel kişiliği yoksa bu Şimdi hadi biz verelim demekle olacak bir husus değil ve tekrar ediyorum; Heybeliada Ruhban Okulu'nun da 1936'dan itibaren tüzel kişiliği var, azınlık vakfıdır. Yönetmeliğe bakarsanız o vakıflar sıralaması içinde 5. ya da 6. sırada yerini görürsünüz. Onun elinden de tüzel kişiliğin alınmasına çalışılıyor.

Kısaca son olarak Şunu söylemek istiyorum; Türkiye hukuken nerede haklı olduğunu i kamuoyuna ve dış kamuoyuna anlatmak zorunda. Mümtaz hocam dedi ki, imaj bizi dinlerler, dinlemezler. Dinlesin dinlemesin, ben öyle diyorum, Obama hukukçu, ona anlattınız mı? Bir yetkiliye bunu söyledim. Peki, siz üzerinize düşeni yapıyor musunuz? Biz yapalım, zaten açıp amama konusunda bu konuda karar verecek makam da Türkiye Cumhuriyeti Devleti, yani Türkiye Cumhuriyeti egemen bir devlet, o zaman kim ne derse desin, kim ne dayatmada bulunursa bulunsun hukukun üstünlüğüne ve ilkelere inanan bir ülke olarak bence tarih önündeki sorumluluğumuzdan kamayalım, imajımız ancak böyle düzelir.

Av. HÜSEYİN ÖZBEK - Sayın Özel'e çok teşekkür ediyoruz. Söz sırası Yiğit Bulut'ta. Biraz beklendik, ama böyle son konuşmacılar herhalde altın vuruş yaparlar. Kısa olarak şunu nakledip hemen sözü vermek istiyorum; patrik Bartholomeos'un bir beyanatu var; 21 Haziran tarihli dünkü gazetemize yansıyan bir beyanattır. Şunu diyor: Amerikan Başkanı Obama başkan seçildikten sonraki ilk yurtdışı ziyareti için geldiği Türkiye'de Patrik Bartholomeos'la da görüştü ve bu görüşmenin ardından ruhban okulunun açılmasının Türkiye'deki din ve ifade özgürlüğü açısından güçlü sinyaller vereceğini açıkladı. Bununla ilgili Mihail Vasilyedis Apoyematini Gazetesi genel yayın yönetmeni onun beyanatından bir alıntıyla sözlerime son veriyorum: *"Okulun açılması Türkiye'ye hiçbir mali külfet getirmeyecek, ama Türkiye'deki bazı güçler arasındaki dengeler açısından hâlâ açılmıyor. Hem Avrupa Birliği, hem de Obama konuyu gündeme getiriyor. Fakat okulun kapalı tutulması Türkiye'nin insan vicdanı notunu düflürüyor. Kıbrıs'tan geri çekilmeme durumu anlaşılabilir bir durum, bir çıkarım varsa direnmen normal görülebilir, ama ruhban okulu sorununda hiçbir neden yok, tek neden azınlıklara cefa çektirmek. Oysa Türkiye'nin gerçek misafirperverliği buna yakıflır, dünyada bir numaralı olan İstanbul ekümenik patrişinin yanında yetiflemek, onu görmek, dinlemek, genç din adamları için çok önemli. Burada yetiflecek ve bütün dünyaya daşılacak papazların Türkiye'yi tanıtmaları için de ne kadar önemli bir rol oynadıklarını düflünsenize. Dünyanın deşiflik ülkelerinden Türkiye'ye gelecek papaz aday-*

lar› Türkleri tanıyacak, sesini duyacak, dost edinerek ayrılacak.”

Acaba öyle mi Sayın Bulut? Buyurun.

YİĞİT BULUT (Gazeteci) - Bu kadar hukukçunun ve profesörün arasında benim konuşmam çok kolay değil, ama aslında hukukçulara da gerek yok biliyorsunuz, ulemaya sormak gerekiyor. Yeni trend ulemaya soruyoruz artık, hukukçulara sormuyoruz.

Ruhban Okulu konusu gerçekten çok komplike bir konu Türkiye Cumhuriyeti Devleti için ve aslında Osmanlı'dan başlayan 1844'te aynen bugünkü gerekçelerle Osmanlı'nın içine sokulan, içine atılan bir tohum. 1840'lardan itibaren Osmanlı Kırım Savaşı'na hazırlanmaya başlayınca padişahın o dönemde aynen bugün olduğu gibi üstün zekalı danışmanları şöyle bir fikir veriyorlar: *“Rusya'nın içini karıştırmak için burada bir ruhban okulu açalım ve bu ruhban okulunda din adamı yetiştirip Ortodoks Rusya'nın içine doğru geniflleyelim, kendi manevi sahamızı ve nüfus alanımızı genifletelim”*

Çok ilginçtir Ortodoks dininde veya o günkü patrikhanede bu okulun 1844'teki açılmasında imzası olan kişinin adı 4. Germanos, yani bugün Germany'den geri gelirse Alman kökenli bir patrik ve 1840'lardan sonra Osmanlı Almanya'nın etkisine girmeye başladı. 1854'ten itibaren yurtdışındaki borçlanması, 1854'ten 1876'ya kadar yaptığı 18 borçlanma, 76'da Duyunu Umumiye'ye giden yolda Sadrazam Mahmut Nedim Paşa'nın ve daha sonrasında padişahın borçları ödememeleri sonucu görevden el çek-

tirilmesi ve aynen bugün yaşananlar IMF'ye borçlanma, Dünya Bankası'na borçlanma aynen Ruhban Okulu'nun açılması gibi süreç devam edip gidiyor. Oynanan oyun aslında bugün ne oynanıyorsa 1844'ten itibaren de aynısı oynanıyor. Heybeliada Ruhban Okulu Osmanlı Padişahı'na yutturulmuş bir zoka, amaç Rusya'ya doğru genişleyeceğiz. Bugün Türk basınında bazı cin fikirliler var aynen şunu söylüyorlar: “*Burası çok büyük bir devlet, Ortodoksları içimize alalım, sindirelim, ondan sonra Kafkasya'ya hükmedelim*” İnanılmaz bir strateji, inanılmaz mükemmel bir fikir.

Baktığımız zaman hukuken Hüseyin Çelik'in haklı olduğu bir nokta var: Bugün Rum Ortodoks özel erkek lisesi olarak Milli Eğitim Bakanlığına bağlı olarak açılabilir veya çok küçük bir düzenlemeyle “*İstanbul Üniversitesi Teoloji Fakültesi Ortodoks Ana Bilim Dalı*” olarak YÖK'e bağlı olarak yine açılabilir, ama patrikhane bunların hiçbirini kabul etmiyor, çünkü plan çok büyük, mega bir plan var. İstanbul, yani Konstantinopol onların deyimiyle Roma İmparatoru Konstantinopolis'in Roma'yı terk edip paganlardan kaçarak buraya yerleşip Hıristiyanlığı da arkasına alarak İstanbul'u Roma'nın başkenti yaptığı bir süreç sonucu ortaya çıkmış bir isim. İstanbul Bizans'ın başkenti değil, Doğu Roma'nın başkenti de değil, Roma İmparatorluğunun başkenti. İstanbul Roma İmparatorluğunun ve Hıristiyanlaşan bir Roma'nın başkenti. Paganlardan kaçan bir Roma İmparatoru buraya gelip burayı Hıristiyanlığın Merkezi haline getiriyor.

Zaten Batıda hazmedilemeyen bugün Heybeliada Ruhban Okulu olarak karşımıza çıkan, Kıbrıs'ta karşımıza çıkan "Türk ordusu Kıbrıs'ta iflgalcidir, Türk Silahlı Kuvvetleri kendi vatandaşlarını öldürmektedir" diye ifadelerle Avrupa Birliği'nin parlamento kararlarına giren Roma İmparatorluğu'nun yerinde kurulu bir Türkiye Cumhuriyeti devletidir. Bunu hiçbir zaman sindiremediler. Burası onlar için her zaman Roma İmparatorluğu'dur ve Hıristiyan Roma İmparatorluğu'dur. Burada bir yüzde 99'u Müslüman olan Türk Devleti'nin varlığı hele laik bir Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin varlığı hazmedilemez. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne antilaik cepheden saldırıyla Avrupa Birliği içinden saldırının nerede birleştini anlamak çok zor değildir, çünkü tek bir hasım vardır, Türkiye Cumhuriyeti Devleti, ama Roma İmparatorluğu veya Osmanlı İmparatorluğu öyle değildir. Osmanlı imparatorluğu bizim kökümüz, inkâr etmiyoruz, ama bir gerçek var; Osmanlı İmparatorluğu'nun köklerine tam olarak baktığımızda ne dinler arasında kesin olarak evet, devleti, vatandaşı idare etmek için arkasına İslam dinini almış bir yapı vardır, ama aslında İslamiyet'e o kadar büyük bir lütuf yoktur, Türklüğe hiç lütuf yoktur. Baktığınız zaman Atatürk'ün büyüklüğu zaten burada başlıyor.

Olmayan bir kumaştan bir Türkiye Devleti Cumhuriyeti biçiyor, olmayan bir kumaştan "ne mutlu Türküm diyene" diyerek bir hukuk kriteri yaratıyor. Bugün Karanfok'un anlayamadığı Avrupa Birliği'ndeki o parlamenterlerin anlayamadığı "ne mutlu Türk olana" dese ben Atatürk'e karşı çıkacağım. Ne

mutlu Türk olana dediği anda rasist, şovenist, kafatasçı, ben karşı çıkacağım, ama “*ne mutlu Türküm diyene*” uluslararası bir hukuk standardı, türküm diyen herkes Türkiye Cumhuriyeti Devleti vatandaşıdır. Bu 1920'lerde tahayyül edilemeyecek bir hukuk standardı belki de, daha Amerika'da, İsviçre'de, Fransa'da kadınların ikinci sınıf, zencilerin otobüse ön kapıdan binemediği bir dünyada söylüyor bunu. Siyahların ön kapıdan otobüse binemediği bir Amerika'nın olduğu bir dünyada bunu söylüyor.

Heybeliada Ruhban Okulu resmine büyük bakmak gerekiyor. Amaç Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ni yok etmek, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ni pasifize etmek, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ni tasfiye etmek, yerine Müslüman unsurların zayıfladığı, Türklük unsurlarının yok edildiği karmaşık inidentifite, onların terimiyle, yani idantifikasyonu olmayan bir kimliği olmayan yeni bir devlet çıkarmaktır. Bugün Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde Avrupa Birliği eliyle uygulanan politikanın adı budur. Şu anda Heybeliada Ruhban Okulu'nun istediği de şu: “*Ben Türkiye Cumhuriyeti Devleti sınırları dışında kalacak denetlenmeyecek, Milli Eğitim Bakanlığı, YÖK, Türk Silahlı Kuvvetleri, Türk Polis Teftikliği tarafından denetlenmeyecek ve istediğim herkesin bu topraklara Atatürk Havalimanı'ndan inerek bypass fleklinde Türk topraklarını geçerek geldiği bir statü istiyorum*” diyor. Bu Türkiye Cumhuriyeti Devleti için kabul edilemez, bunun kökü 1950-1960 arasına giriyor maalesef, ama onlara da hak veriyorum. NATO'ya girme derdinde olan bir Türkiye Cumhuriyeti var, bir Menderes

hükümeti var. NATO'ya girme derdinde Amerika'dan Marshall yardımı talebinde bulunan bir Menderes Hükümeti var. Fransa'ya 3 milyar dolar vermişsiniz, İtalya'ya 3.2 milyar dolar vermişsiniz, Türkiye'ye 173 milyon dolar verip yardımı kesmişsiniz. Menderes "o zaman Rusya'ya giderim, Petrol Ofisiyle «fl Bankası'nı» Ruslara satarım" demiş. Bu dengeleri korumaya çalışan bir Menderes Hükümeti zamanında siz ruhban okuluyla ilgili statüleri değiştirtmişsiniz. Teoloji enstitüsüne çevirmişsiniz ve istediğiniz statüye hemen hemen sahip olabilir bir noktaya gelmişsiniz. Aynı oyun 1970'ler sonrasında oynanmaya çalışılmış, ama Anayasa Mahkemesi hukukun üstünlüğünü tesis ederek geçmişteki uluslararası anlaşmalarla verilmeyen bir hakkın alınmasına dur demiş.

Bugün geldiğimiz noktada sorun artık hukuk sorunu olmaktan daha da yukarıda bir sorun, sorun Türkiye Cumhuriyeti Devleti sınırları içinde bir Vatikan devleti yaratmak, bir Vatikan devleti yaratabilir miyiz, yarata-maz mıyız? Türkiye Cumhuriyeti Devleti sınırları içinde bulunan aynen İtalya sınırları içinde bulunduğu gibi kendi statüsü özerk, kendi bayrağı olan, kendi para birimini kullanan bir Heybeliada Ruhban Okulu merkezi yeni bir devlet yaratılabilir mi? Türkiye'de stratejistler var. Diyorlar ki, biz bu devleti yaratalım, nasıl Vatikan'ı kullanıyor Hıristiyan dünyasına karşı, biz de bunu Kafkasya'ya karşı kullanırız, Ortodoksları içimize alacak şekilde kullanırız. Bu mümkün değil, bizim oraya nüfuz etmemiz bunun kurulmasına izin verdikten sonra onu kontrol etmemiz mümkün değil, elimizden bir-iki haf-

tada çıkar ve bir-iki hafta sonra Türkiye'nin içinde kendi özerk statüsü olan ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne karşı politikalar üreten Türkiye'ye rağmen ayakta kalan bir Vatikan statüsü ortaya çıkar ve Türkiye'nin ondan sonrası artık yok olma, tasfiye olma ve sonun başlangıcı süreci olarak karşımıza gelecek.

Diyeceksiniz ki, bir okuldan neler olur? Bir okuldan çok şey olur. Bakın, sadece okul değil Avrupa Birliği Parlamento kararları şunu söylüyor: "*Minorité*" diyor Kürtler için, yani azınlık. Aleviler için "*minorité relvisieus*" diyor, yani dini azınlık. Edirne'de 150 bayi bulmuşlar, onları azınlık olarak tanımlıyorlar, Kıbrıs'ta Türk Ordusu'nu işgalci olarak tanımlıyor ve bunlar Avrupa parlamentosundan çoğunluk oylamasıyla geçip kabul görüyor. Halbuki bırakın Avrupa parlamentosunun bu kararları vermesini, Ankara Anlaşması madde 13-14 ve diğer bağlı maddeler "*bu anlaşmayı imzalayan ülkelerin aleyhine bundan sonra herhangi bir flart getirilemez*" diyor. Bu ne demek? Türkiye Cumhuriyeti Devleti vatandaşlarına vize dahi uygulanamaz. Vize 1980 sonrası getirilmiş bir şart. Avrupa Birliği diyor ki, o zaman Avrupa konvansiyonu yoktu, o zaman komisyon yoktu, bütün bunlar yoktu, şimdi bunlar var. Bunların hiçbiri hukuken geçerli değil. Hukuken Türkiye Cumhuriyeti Devleti vatandaşlarının vize serbest dolaşım konusunda dahi en küçük hakkı kendilerine iade edilmezken, hukuken bu hakları gasp edilirken Türkiye Cumhuriyeti Devleti vatandaşlarının Avrupa Birliği'ne alması gereken fonlar hukuk sopası adı altında tamamen gasp edilirken Türkiye'ye "*Lozan'da olmayan flartlarla sen gel burada bir*

ruhban okulu açılmasına izin ver” diyor. Bu kesin olarak reddedilmesi gereken bağımsız şekilde açılması mümkün olmayan Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin sonun başlangıcına giden bir dönem noktası olur. Zaten sonun başlangıcına giden o kadar çok nokta var, ama bu hukuken Türkiye’nin, Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin varlığından, egemenliğinden, toprak bütünlüğünden, laiklik ilkesinden vazgeçmesi anlamına gelir. Bu Avrupa’ya karşı olayın analizi.

Bir de başka bir analiz yapalım: Eğer bu okul istendiği statüde açılırsa Türkiye’deki bütün dini cemaatler kendi üniversitelerini açacak hukuki statüye kavuşurlar. YÖK’ten bağımsız bütün Türkiye’deki dini cemaatler ve tarikatlar kendi özel üniversitelerini açabilirler, kapıdan ne polis girebilir, ne asker girebilir, ne YÖK’ün elemanları girebilir. Yani Türkiye’deki laiklik ilkesi de tarihe karışır, gider.

Çok uzatmayacağım, bugün itibariyle baktığımızda çok küçük gibi görünen basınımızdaki bazı aşırı liberal kardeşlerimizin ne olacak canım, onu da versek ne olur, bunu da versek ne olur noktasında halka empoze ettiği ve Türkiye’de çok bilinçli şekilde bir psikolojik hareket uygulanması sonucunda insanların şuur altına, şuuruna ve düşünce dünyalarına enjekte edilen çok ciddi ve tehlikeli bir planla karşı karşıyayız. Şunu söyleyebilirsiniz bana; ben Roma vatandaşı olmak istiyorum, benim için identifikasyon önemli değil, benim için para önemli, benim milli gelirim 20 bin dolar olsun, Türk bayrağı dalgalanmasın burada, Türk de olmak önemli

değil, Müslüman olmak da önemli değil, ben non identifite bir ülkede yaşamak istiyorum. İdentifikasyonsuz bir ülkede yaşamak istiyorum. Bunu söyleyebilirsiniz, saygı da duyarım buna, ama eğer burası Türkiye Cumhuriyeti Devleti'yse, eğer burası laik üniter Türkiye Cumhuriyeti Devleti vatandaşlığının "*ne mutlu Türküm diyene*" cümlesinden kaynaklandığı herkesin eşit anayasal statüye sahip olduğu, sınırları belli, statüsü belli bir devletse bu şartlar asla kabul edilemez ve bu şartlardaki en küçük bir oynama, en küçük bir taviz Türkiye'nin sonunu hazırlar. Çok net söylemek gerekirse; Osmanlı aynı tuzağa düştü. Bakın, bugün IMF'yle anlaşmayalım dediğiniz zaman IMF'yle anlaşalım diyenler yabancı bankalar, çünkü IMF'yle anlaşmazsak yabancı bankalar Türkiye'deki yüzde 51'i yabancı olan bankalar kaynak bulamazlar ve hayatlarına devam edemezler. Türkiye'de kim banka aldıysa yurtdışında battı. Bakın, Türkiye'de hangi banka banka aldıysa yurtdışında battı. Kendi ülkesinde devlet desteğiyle ayakta durmayan hiçbir banka yok, Türkiye'de banka aldılar, çünkü büyük planın parçası gereği Türkiye'de banka almaları gerekiyordu. Bir ülkede bankacılık sektörünü ele geçirdiyseniz reel sektörün reflekslerini öldürmüşsünüz demektir. Bir ülkede sermaye piyasasını ele geçirdiyseniz halkın sermaye piyasasına verdiği refleksi öldürmüşsünüz demektir. Bir ülkede rafineleri, demirçelik sektörünü, Telekom sektörünü, medyayı ele geçirdiyseniz zaten o ülkenin geleceğinin yüzde 51'ini ele geçirmişsiniz demektir. Bütün bunları dikkate aldığınız zaman IMF'yle anlaşma gidin 1854'lere Osmanlı'nın Londra

ve Paris'te yaptığı 18 büyük anlaşma, gidin 1854 sonrasına Duyunu Umumiyyeye kadar giden borçlanma süreci, bugün Türkiye yılda 52 milyar faiz ödüyor. Baktığımız zaman öyle sistem net ve güzel kurulmuş ki, Ruhban Okulu isteği artık bu gülün üzerinde bir arı, o artık balı almaya, çiçeklerin üzerindeki balı toplamaya gelmiş. Geçmişe gitmek dilimlerdeki büyük kamoyu görmek ve kamonun ucundaki artık sineği, tozu ondan sonra analiz etmek gerekiyor. Türkiye tarihi bir dönüm noktasındadır, ya Türkiye'den vazgeçeceğiz ya da sonuna kadar ısrar edeceğiz.

Hukukun katledildiği bir dönemde hukuk yoluyla hukuku korumaya çalışmak çok zordur, ama hukukun katledildiği bir dönemde elinizde hukuktan başka silah da yok. Türkiye bir hukuk devletidir çok önemli bir cümle, hukukun üstünlüğü bundan daha da önemli bir cümle, hukukun üstünlüğüne inanarak ve bunu kullanarak eminim ki, Türkiye'yi biz bu yoldan döndüreceğiz.

Av. HÜSEYİN ÖZBEK - Altın vuruştan sonra söylenilecek bir şey yok, ama şunu belirtmek isterim; bana Yiğit Bulut'un sözleri bir şey hatırlattı. 19 Mayıs 1919'da Mustafa Kemal Paşa milli mücadeleyi başlatmak için Samsun'a çıktığında memleketin değişik yörelerinde bir cemiyet vardı; Müdafai Hukuk Cemiyeti. Şimdi Sayın Bulut ülkenin hukukundan bahsetti, bağımsızlık hukukundan bahsetti, hukukun korunmasından bahsetti. 1919'larda Türk milleti, Türk ulusu Müdafai Hukuk Cemiyeti hukukunu korumak, ülkenin hukukunu korumak, bireylerin hukuku-

nu korumak, milletin hukukunu korumak anlayışıyla hareket etmiştir. Milli Mücadele'nin bu temelde bir hukukun savunulması temelinde meşru bir temelde ülkenin bağımsızlığının savunulması anlamında ve hukuku zemin olarak kabul ederek hareket etmesindeki anlam bugün için daha ilginç verilerdir.

YİĞİT BULUT - Türkiye'de müvekkilini savunmaya giden avukatı gözaltına alıyorlar, basında tek satır yazı çıkmıyor. Fransa'da, Amerika'da avukatı gözaltına almak ne demek biliyor musunuz? Ülke karışır. Avukat toplumun en küçük sinir hücresidir, tepki verir. Eğer müvekkilini savunmaya giden avukatı gözaltına alıyorsanız toplumun temelinde dinamit koyuyorsunuz demektir. Müvekkilini savunmaya giden avukatı içeri attığınız zaman 10 ruhban okulu açılır Türkiye'de.

Av. HÜSEYİN ÖZBEK - Şimdi bir ayrıntıyı dikkatlerinize sunmak istiyorum, ondan sonra değerli katılımcılar ikinci turda beyan etmek istedikleri konular varsa bu konuda da 5 dakikayı geçmemek üzere söz alabilirler. Geçenlerde Obama Türkiye'ye geldiğinde ABD Başkanı Türkiye'de İstanbul'da din adamlarıyla görüştü, fakat bir ilginç ayrıntıyı ben dikkatlerinize sunuyorum. Bartholomeos'la ayrı görüştü tek, ama Musevi hahambaşı, İstanbul müftüsü ve Ermeni patriğiyle müştereken görüştü. Bunu dikkatlerinize sunmak istiyorum, bu herhalde protokol inceliklerine dikkat eden ABD açısından anlamlı bir mesajdır.

Sayın Soysal hocamıza buyurun diyorum.

Prof. Dr. MÜMTAZ SOYSAL - Fazla ekleyecek bir sözüm yok, aşağı-yukarı her şey açıkça söylendi. Zannediyorum hukuktan söz ettiğimize göre hukuku hırpalanmayan, kendi içinde de hukuku hırpalamayan bir ülke olmamız gerekiyor. İçle dış tutarlılığı o bakımdan önemli, biz dış konularda hukuku savunurken içeride hukuksuzluk hakimse pek inandırıcı olmayabilir, onun için bu bütünlük üzerinde ısrar etmemiz gerekir. Dışa karşı hukuku savunuyorsak içeride de hukukun yine savunulur halde kalması gerekir. Zannediyorum bu Ruhban Okulu konusu dışa karşı bir bütünlüğü vurgularken içteki bütünlüğü de unutmamak gerektiğini hatırlatıyor bize, o noktada yine kompleks sahibi olmamız gerekir.

Av. HÜSEYİN ÖZBEK - Bir hafta sonra bu salonda yine saat 18.00'de başlayacak olan çok önemli, çok ilginç bir konu var; mübadele konusu. 30 Ocak 1923'te protokolle Lozan görüşmeleri henüz sonuçlanmadan ve protokol sonrası başlayan bir süreç 1923-1927 arası Türk ve Yunanistan arasındaki nüfus mübadelesi bugün çok farklı değerlendirmeler var, farklı bakışlar var. Önümüzdeki hafta ilginç bir katılımcı kompozisyonuyla bu sizlerin ilgisine ve duyarlılığınıza sunulacak. Ben son sözler üzerine buyurun Sayın Özel diyorum.

Prof. Dr. SİBEL ÖZEL - Teşekkürler Sayın Başkan. Ben de birinci turda uzun konuşmuşum, sonra saatime baktım. O yüzden ikinci turda herhangi başka bir şey söyle-

mek istemiyorum, sadece bir noktanın altını çizeyim: Heybeliada Ruhban Okulu meselesi gerekse patrikhanenin ekümenikliği meselesi artık Yunanistan'la Türkiye meselesi değildir. Bu küresel aktörlerin uluslararası arenanın bir meselesi haline gelmiştir. Oysa ikide bir Yunanistan'da karşılığı var mı, Atina'ya cami yapılınsın bu okulun karşılığı olarak veya Celal Bayar Lisesi'ne Türk öğretmen gönderilsin karşılığında okul açılsın gibi böyle ucuz pazarlıklar yanlışdır. Mütakabiliyet ilkesi Lozan'da var, ama artık pozitif haklar açısından var, negatif haklar açısından yok. Heybeliada Ruhban Okulu'nun bir karşılığı ne Yunanistan'da ne başka bir yerde yok, yani şu soruyu da sormak gerekiyor: Patrikhanenin istediği şekilde bir okul AB'nin herhangi bir üye ülkesinde açılabilir mi veya Amerika'da açılabilir mi? Eğer açılabilirse artık küreselleşen dünyada mekânın çok fazla önemi yok, yine patrikhaneye bağlı uluslararası bir teoloji okulu dünyanın bir tarafında açılabilir ve baş yetkili olarak da patrikhaneyi görebilirler. Eğer onların hukukuna göre, Amerikan Hukuku'na göre ve AB Hukuku'na göre açılabilirse buyursun açılsın, ama sorun tekrar ediyorum küçük tartışmalarla veya klişelerle asıl mecrasından saptırılarak yanlış yönlere gidiyor. Tekrar ediyorum, bu okulun mübadele, bu okulun bir karşılığı ne Yunanistan ne de başka bir yerde olamaz, bu tümüyle patrikhanenin istediği ekstra..... statüyü, yani Türk hukukunun dışında çok özel bir konumdur ve bu konumunu da dayatma aracı olarak Heybeliada Ruhban Okulu'nun Türk Hukuku'na uygun herhangi bir formülle açılmasına hayır diyor,

tek dayattığı şey kendi istediği statüde açılması. Burada biz buna evet mi diyeceğiz? Türk Hukuku'nu ve uluslararası hukuku hiçe sayıp böyle bir dayatmaya sırf Türkiye'deki bir kurumun dışarıda kendisine destek bulması nedeniyle evet mi diyeceğiz?

YİĞİT BULUT - Son olarak şunu söyleyeceğim; Yunanistan'da Atina çevresinde 700 bin Türk var. Türkiye'de biz 10 bin kişinin altında bir nüfus, hatta 2000 kişiden bahsediyoruz, ama bu hiçbir zaman gündeme gelmiyor. Avrupa Birliği'nin şöyle bir kararını duydunuz mu? Yunanistan'daki Türklerle ilgili acaba şunlar kısıtlandı mı? Hiçbir zaman parlamentodan böyle bir karar geçmez. Benim babam avukattı, ben dolayısıyla adliyeden kazanılan parayla büyüdüm, o parayla okudum bugünlere gelebildim. Ne kadar zor olduğunu bilirim, ne kadar sıkıcı, insanları bunaltıcı bazen sisteme isyan edici noktaya getirdiğini bilirim. Babamın en yakın arkadaşı kendi babası olduğunu ispatlayamadığı için babası intihar etti. O gün babam gitti Barodan kaydını sildirdi, ama hiçbir zaman mücadelesinden vazgeçmedi. Onun için adliyeler insanı yıldırabilir, ama tek bir hukukçu bile Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin gidişatını değiştirebilir. Onun için yılmadan bize yol göstermeniz gerekiyor.

Av. HÜSEYİN ÖZBEK - İlginiz için çok teşekkür ediyorum. Bir hafta sonra yine İstanbul Barosu sizleri konuk etmekten çok büyük bir memnuniyet duyacaktır, ama

sözün burasında isterseniz suyun öte yakasından bir arkadaşımız demin söz istedi.

DENİZ BANOĞLU (Gazeteci) - Önce çok teşekkür ediyorum böyle bir anlamlı panele geldiğim için konuşmacılara, hukuksal açıdan hukukçular aydınlatırken Sayın Yiğit Bulut da ruhban okulunun açılması olayının Türkiye üzerine oynanan oyunun bir parçası olduğunu söylemesi bakımından çok önemliydi. Fakat burada bir şey özellikle belirtmek istiyorum. Bundan sanıyorum ki 6 ay kadar önce Tezel'in aynı konulu bir açık oturumuna gitmiştim. Ne yazık ki oradaki konuşmacıların hepsi büyük bir hararetle ve başka bir hukukçu Kezban Hatemi büyük bir şiddetle ruhban okulunun açılmasını savunmuştu ve ben isterdim ki, bu anlamlı panelde Kezban Hatemi de gelmiş ve dinlemiş olsaydı keşke diye düşünüyorum. Dolayısıyla burada çıkan sonuç bana göre dileğim hukukçuların her şeyin özellikle her konunun siyasetin etrafında döndüğü bir konumda hukukçuların bu önemli konuda başarıyla ve zaferle çıkması. Çünkü hakikaten Türkiye Cumhuriyeti'nin gidişatı çok ciddi bir tehlikede.

Av. HÜSEYİN ÖZBEK - Çok teşekkür ediyoruz. Kezban Hatemi bizim Baromuzun mensubudur. Bizim Baro mensuplarımızın takip edebilmesi için Baromuzun web sayfasında, İnternet sayfasında bütün etkinliklerimiz duyurulur. Ayrıca adliye panolarında da duyurulur. Tabii meslektaşlarımız bu bakımdan konudan haberdar olurlar, burada-

ki etkinliğe katılıp katılmamak tamamen kendi takdirleridir meslektaşlarımızın.

İstanbul Barosu'nun 25 bin üyesi vardır, Türkiye'de 68 bin avukat vardır, İstanbul Barosu 25 binlik üyeye dünyanın sayılı Barolarındandır ve 1878'dir kuruluş tarihi. Biz 5 Nisan'da, geçtiğimiz 5 Nisan'da İstanbul Barosu'nun 131. Kuruluş Yıldönümü'nü kutladık. Gerek sizin, gerekse Mümtaz Hocamın İstanbul Barosu'na yönelik övgü dolu sözleri için de ayrıca Barom adına teşekkür ediyorum. Bundan sonraki etkinliklerde de sizleri aramızda görmek istiyorum.

ÖMER KILIÇ - Bilgisayarcıyım. Sayın Prof. Sibel Özel'in kullandığı iki tabir var; vatandaşları, kendi vatandaşlarımızı etnik vatandaşlarımızın birlikte kullandığı hakları normal hak demesi gerekirken negatif hak tabirini kullandı. Bunu ben uygun bulmuyorum şahsen.

Av. HÜSEYİN ÖZBEK- Hukuksal bir tanımdır o, hukuksal bir terminoloji.

ÖMER KILIÇ - Bir normal hak olarak kullanılması gerekiyor. Öteki pozitif hak dediği ayrıcalıklı hak olarak da kullanılması gerekiyor bana göre.

Prof. Dr. SİBEL ÖZEL - Bu teknik bir terim, burada herhangi bir yorum yok. Bütün dünyada kullanılan teknik terim bu. Nasıl bilgisayarda bazı teknik terimler var, yani mouse fare diyoruz, niye fare sormuyoruz, bu

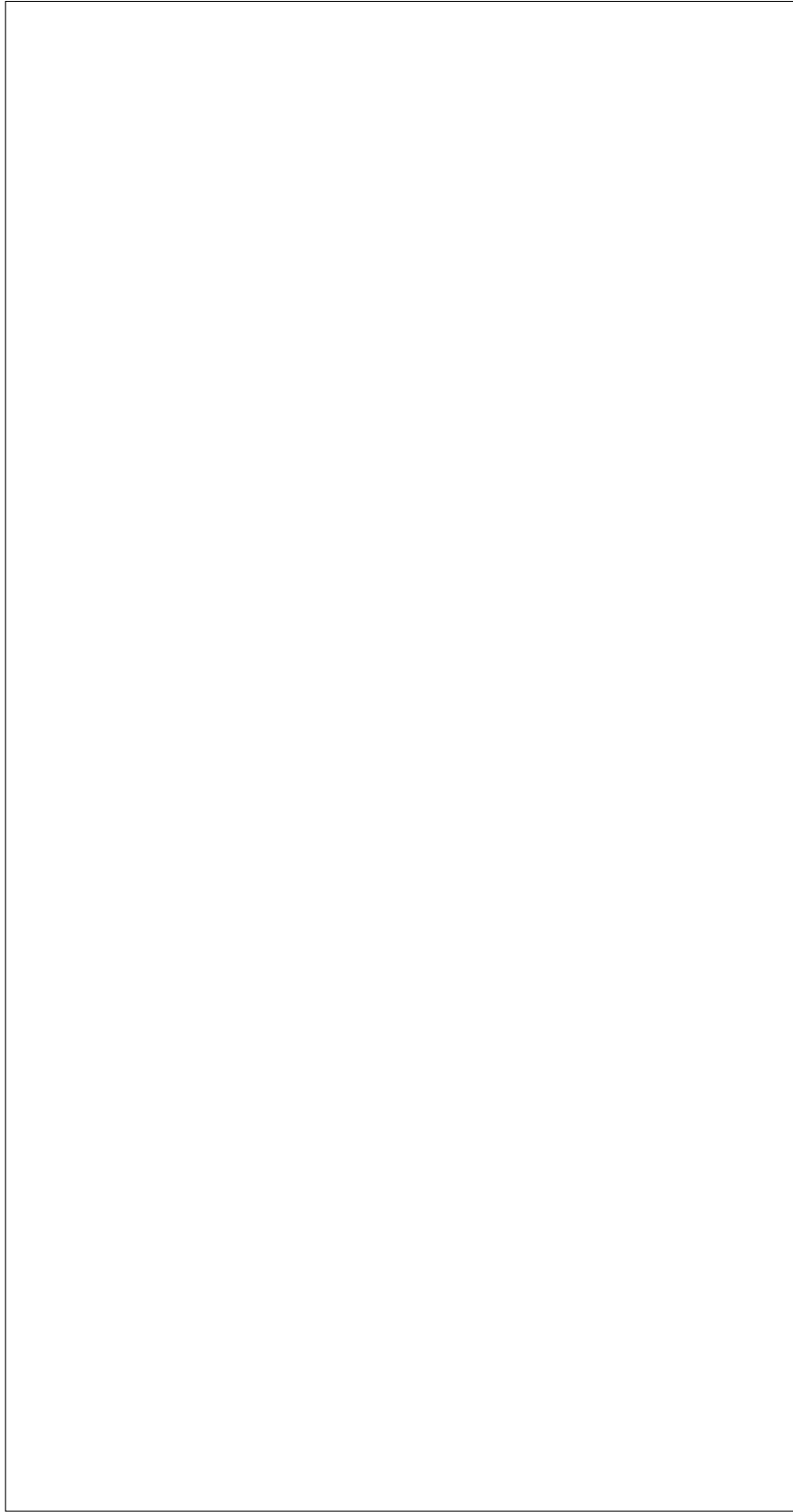
da aynı şekilde. Negatif hak oradaki olumsuz anlamında değil, başka bir anlam, yani tamamen ayrıcalık getirmeyen anlamında. Yani teknik terim, onu hiç tartışmaya açmayalım.

ÖMER KILIÇ - Mümtaz Hocamın belirttiği gibi Türk hukukunun kendi içinde tutarlı olması gerekiyor. Bugün Türkiye'de hukukun ayrıcalıklı olarak uygulandığı bir sürü saha var. Davalarda bile Türk hukuku ayrıcalıklı kullanılıyor. Ergenekon davasını buna örnek verebiliriz, diğer davalar da var. Milletvekillerinde de ayrıcalıklı kullanılıyor, onların dokümanlılığı da söz konusu, ancak hocamızın belirttiği gibi kendi içinde tutarlı olmalı Türk Hukuku. O nedenle karşı tarafa birlikte konuşmalıyız karşı taraf için, kendi hukukumuz tamamen tutarlı olmazsa kimseye söyleyecek sözümüz yoktur, her şeyi bize dayatırlar.

Av. HÜSEYİN ÖZBEK - Çok teşekkürler. Son olarak şunu belirtmek istiyorum; İstanbul Barosu bu tür etkinliklerde bulunurken kendi mali imkânlarını kullanır, kendi mali imkânları ölçüsünde kullanır. Hiçbir zaman yabancı vakıflardan, yabancı büyükelçiliklerden, yabancı konsolosluklardan ekonomik anlamda katkı kabul etmez. Bunu bağımsızlığını zedeleyici bulur, Türkiye'deki tüm sendikal yapılanmalar tüm meslek örgütlerinin kendisini sivil toplum örgütü diye tanımlayan veya siyasal oluşum olarak tanımlayan bütün kümelenmelerin, bütün oluşumların da bu konuda gerekli duyarlılığı

göstermesini İstanbul Barosu olarak temenni ederiz.

Bugüne kadar Türkiye’de biriken içtihatların bu yönde kullanılması gerekirken bu hukuk Avrupa’dan alınmış Türkiye’de uygulaması yapılmış bunların, daha fazla bir şey de beklemek gerekmiyor. İyi günler.

TUTUKLAMA ve MAKUL SÜRE

Panel Notları

2009

İSTANBUL BAROSU YAYINLARI

B&M
Prof. Dr. Erdener YURTCAN

CEZA AVUKATININ EL KİTABI

2009

İSTANBUL BAROSU YAYINLARI

B&M
Prof. Dr. ERDENER YURTCAN

YARGITAY KARARLARI IŐIŐINDA

HAKARET SUÇLARI

2009

İSTANBUL BAROSU YAYINLARI

B&M
Prof. Dr. ERDENER YURTCAN

YARGITAY KARARLARI IŖIŖINDA

SAHTECİLİK SUÇLARI

2009

İSTANBUL BAROSU YAYINLARI

B&M
Prof. Dr. ERDENER YURTCAN

YARGITAY KARARLARI IŞIĞINDA

CİNSEL SUÇLAR

2009

İSTANBUL BĀROSU YAYINLARI

B&M
Prof. Dr. ERDENER YURTCAN

YARGITAY KARARLARI IŞIĞINDA

ÖLDÜRME
ve
YARALAMA
SUÇLARI

2009

İSTANBUL BÂROSU YAYINLARI

